

Univerzita Karlova v Praze  
Pedagogická fakulta  
Katedra občanské výchovy a filosofie

## DIPLOMOVÁ PRÁCE

Problém přirozenosti ženy  
The Problem of Woman's Nature

Bc. Adéla Průšková

Vedoucí práce:	prof. PhDr. Anna Hogenová, CSc.
Studijní program:	Učitelství pro střední školy
Studijní obor:	Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů pro základní školy a střední školy, dějepis – základy společenských věd

## **Prohlášení**

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Problém přirozenosti ženy vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 4. prosince 2015

.....

podpis

## **Poděkování**

Ráda bych poděkovala všem, kteří mě podporovali při psaní diplomové práce. Zejména bych ráda poděkovala své vedoucí práce prof. PhDr. Anně Hogenové, CSc., za její trpělivost, odborné rady a přednášky, které mě přivedly až k napsání této práce. Zároveň bych ráda poděkovala své rodině a přátelům, kteří mě podporovali nejen při psaní této práce, ale i během celého studia na vysoké škole.

## **Abstrakt**

Ústředním tématem této diplomové práce je ženská přirozenost. Naší snahou je zachytit podstatu ženství v celku světa. Je rozdíl mezi žitou zkušeností ženy a světem kolem ní. Musíme proto klást otázky, jak je nastavený celý svět kolem nás, co je přirozenost sama o sobě, jak je viděna žena a jak se vidí žena sama.

Práce je rozdělena na tři hlavní části. V první části se zabýváme přirozeností z pohledu dvou nejvýznamnějších myslitelů starověku, Platóna a Aristotela. V druhé části rozebíráme přirozenost ženy a podstatu ženství z pohledu francouzské filosofky Simone de Beauvoir. V závěrečné části se zamýšlíme nad dílčími fenomény souvisejícími s problematikou ženství v dnešní době jako je tělesnost, důstojnost, kultivace člověka a odpovědnost.

V celé práci se jako základní ukazuje požadavek na svobodu člověka v uskutečňování sebe sama, potřeba spolupráce žen a mužů při ustavování základních pravidel světa, který společně obývají tak, aby žena mohla svobodně uskutečňovat sebe sama v souladu se svou žitou zkušeností se světem.

## **Klíčová slova**

žena, přirozenost, fysis, svoboda, celek světa, mužský svět, ženský svět, transcendence

## **Abstract**

The main subject of this thesis is feminine nature. The goal is to capture the essence of womanhood in the entirety of the world. There is a difference between the experience of a woman's life and the world around her. We must therefore ask how the world around us is set up, what nature itself entails, how the society views a woman and how a woman views herself.

The work is divided into three main parts. The first part deals with the nature according to two of the most important thinkers of antiquity: Plato and Aristotle. The second section examines the nature and essence of womanhood as viewed by the French philosopher Simone de Beauvoir. In the final part, we discuss some of the phenomena related to the issue of womanhood nowadays, such as physicality, dignity, human culture and responsibility.

The whole work shows that it is essential for us to demand freedom of self-realization which along with the need for cooperation of both genders in establishing basic rules of the world that men and women inhabit together, provides for women to self-realize freely in harmony with their own experience of the world.

## **Keywords**

woman, nature, physis, freedom, the wholeness of the world, man's world, woman's world, transcendence

## Obsah

Rešerše.....	7
1 Úvod.....	10
2 Kde nalezneme přirozenost? .....	12
2.1 Pojem přirozenost .....	12
2.2 Přirozenost podle Platóna .....	16
2.2.1 Jak vznikl svět? .....	16
2.2.2 Kde se vzal člověk? .....	19
2.2.3 Smrt .....	25
2.3 Přirozenost podle Aristotela .....	28
2.3.1 Zlatá střední cesta .....	28
2.3.2 Eudaimonia.....	32
2.3.3 Přirozenost jako úkol.....	34
2.4 Svoboda .....	36
3 Žena.....	37
3.1 Žena a filosofie .....	37
3.2 Pojem žena.....	41
3.3 Žena podle Platóna .....	46
3.3.1 Žena a polis .....	47
3.4 Žena podle Simone de Beauvoir.....	51
3.4.1 Mužský svět.....	51
3.4.2 Imanence a transcendence .....	55
3.4.3 Úkol ženy jako ženy .....	58
3.5 Vědomí komplementarity .....	61
3.6 Ženský svět .....	66
4 Problém přirozenosti v dnešní době.....	70
4.1 Ženské tělo.....	70
4.2 Odpovědnost.....	75
4.3 Kultivace.....	76
4.4 Důstojné – tam, kde se ukazuje <i>fysis</i> .....	78
5 Závěr .....	81
6 Seznam literatury .....	83

## Rešerše

Lidská přirozenost je velmi starým tématem, na které narazila svým způsobem většina filosofů. Jinak je tomu u přirozenosti ženy. Toto téma je méně populární a literatury, týkající se přímo ženské přirozenosti, je mnohem méně.

To, že žena a její podstata byla předmětem zájmu u starověkých civilizací, dokazuje uctívání ženských bohyní napříč civilizacemi. Například bohyně Kálí, Isis, Athéna, Venuše a další. V evropském křesťanském prostoru bohyni matku nahradil kult Panny Marie.

Ve filosofii můžeme po dlouhou dobu sledovat zájem o fenomén přirozenosti už od starověkého Řecka, kde vynikají mezi jinými Platón a Aristoteles. U Platóna se můžeme opřít o *Ústavu*<sup>1</sup>, ale i o jeho další spisy, jako *Timaios*<sup>2</sup> nebo *Symposion*<sup>3</sup>. Za nejdůležitější zdroj od Aristotela ve vztahu k přirozenosti lze považovat *Etiku Nikomachovu*<sup>4</sup>. V pozdější době křesťanské se tématem přirozenosti zabývali myslitelé v souvislosti s poznáním Boha, například sv. Augustýn. Tomáš Akvinský, který se ve svém díle *Suma teologická*<sup>5</sup> zabývá přirozeným zákonem – lex naturalis. Jean-Jacques Rousseau psal o návratu k lidské přirozenosti a klade důraz na tomu odpovídající výchovu v díle *Emil, čili o výchově*<sup>6</sup>, kde se v poslední části zabývá výchovou ženy.

Z českého prostředí je to hlavně Jan Patočka, který popsal přirozený svět v díle *Přirozený svět jako filosofický problém*<sup>7</sup>. Zdeněk Kratochvíl se zabývá přirozeností jako *fysis* v díle *Filosofie živé přírody*<sup>8</sup> a téma přirozenosti rozvíjí i v jeho další publikaci *Výchova, zřejmost, vědomí*<sup>9</sup>. Stanislav Synek ve svém díle *Lidská*

---

<sup>1</sup> Platón. *Ústava*. Praha 2014. 427 s.

<sup>2</sup> Platón. *Timaios; Kritias*. Praha 1996. 137 s.

<sup>3</sup> Platón. *Symposion*. Praha 2005. 85 s.

<sup>4</sup> Aristotelés. *Etika Nikomachova*. Praha 2013. 291 s.

<sup>5</sup> Akvinský, T. *Suma teologická*. Olomouc 2003. 143 s.

<sup>6</sup> Rousseau, J.-J. *Emil, čili, O vychování*. Praha 1910-1911.

<sup>7</sup> Patočka, J. *Přirozený svět jako filosofický problém*. Praha 1992. 281 s.

<sup>8</sup> Kratochvíl, Z. *Filosofie živé přírody*. Praha 1994. 222 s.

<sup>9</sup> Kratochvíl, Z. *Výchova, zřejmost, vědomí*. Praha 1995. 199 s.

*přirozenost jako úkol člověka*<sup>10</sup> interpretuje Aristotelovu Etiku Nikomachovu z pohledu přirozenosti, jako cíle a úkolu člověka na zemi.

V roce 2008 vyšel sborník z konference Centra pro práci s patristickými, středověkými a renesančními texty, který obsahuje osm příspěvků k tématu přirozenost ve filosofii. Sborník nese název „*Přirozenost*“ *ve filosofii minulosti a současnosti*<sup>11</sup> a jako jediný v současné době na našem území pojednává samostatně právě o tématu přirozenosti.

Ve třicátých letech dvacátého století vydal Stanislav Kostka Neumann publikaci *Dějiny ženy*<sup>12</sup>, která obsahuje faktografický přehled o ženě v dějinách lidstva, v českém prostředí naprosto ojedinělé dílo. Bohužel pouhé zkoumání ženské otázky a ženskosti z historického hlediska nestačí. To vysvětluje Jaroslava Pešková v díle *Role vědomí v dějinách a jiné eseje*<sup>13</sup> v kapitole Žena a dějiny. O ženskou otázku se také zajímal Tomáš G. Masaryk, který na téma ženy v české společnosti vedl přednášky<sup>14</sup> a vyjádřil se k nim i v *Amerických přednáškách*<sup>15</sup>. Na začátku dvacátého století vydává Pavla Buzková své úvahy o *Krizi ženskosti*<sup>16</sup>.

Z dnešních filosofek a filosofů je to hlavně Zdeňka Kalnická, která se zabývá ženskou podstatou, symbolikou vody a ženství, a která napsala několik publikací zabývajících se ženou ve filosofii. Mezi nejvýznamnější publikace patří *Filozofie a feminizmus*<sup>17</sup> nebo *Třetí oko*<sup>18</sup>, kde se zabývá ženou v umění. Mezi dalšími autory musíme zmínit Marcelu Zemanovou a její esej *Ženskost v umění a spiritualita*<sup>19</sup>. Umění, literatura, malba a další jsou obecně vnímána jako prostředek, kterým se lze přiblížit k ženské přirozenosti.

---

<sup>10</sup> Synek, S. Lidská přirozenost jako úkol člověka: filosofická interpretace Etiky Nikomachovy. Praha 2011. 256 s.

<sup>11</sup> Chvátal, L. "Přirozenost" ve filosofii minulosti a současnosti. Brno 2008. 239 s.

<sup>12</sup> Neumann, S. K. Dějiny ženy. Praha 1999. 1077 s.

<sup>13</sup> Pešková, J. Role vědomí v dějinách a jiné eseje. Praha 1997. 140 s.

<sup>14</sup> Masaryk, T. G. Moderní názor na ženu: otisk přednášky z roku 1904. Brno 1930.

<sup>15</sup> Masaryk, T. G. Americké přednášky. Praha 1929. 146 s.

<sup>16</sup> Buzková, P. Krise ženskosti: úvahy. Praha 1925. 184 s.

<sup>17</sup> Kalnická, Z. Filozofie a feminizmus. Ostrava 2010. 150 s.

<sup>18</sup> Kalnická, Z. Třetí oko: filozofie, umění, feminizmus. Olomouc 2005. 165 s.

<sup>19</sup> Babyrádová, H. Spiritualita: fenomén spirituality z pohledu filozofie, religionistiky, teologie, literatury, teorie a dějin umění, pedagogiky, sociologie, antropologie, psychologie a výtvarných umělců. Brno 2006. 542 s.



*Jsem žena*<sup>20</sup> a *Jsem žena, aneb, Krásná a přitažlivá*<sup>21</sup> jsou díla současné ruské autorky Galiny Šeremetěvové, která se zabývá ženskou podstatou a štěstím v souvislosti se vztahy mezi ženami a muži a s tím spojenými stereotypy.

Problematika ženské přirozenosti je živým tématem napříč veškeré feministické literatury a literatury genderu, a to jak v českém prostředí, tak i v zahraničí. Uvedme proto například do češtiny přeloženou publikaci s názvem *Feministická filosofie*<sup>22</sup>, od Herty Nagl-Docekal, která se ovšem ukazuje spíše jako společensko-vědní práce na hraně filosofie, a která je jakýmsi souhrnem faktografie a dosavadní diskuze v oblasti feministické filosofie, spíš než prohloubením diskuze o samotné ženské podstatě.

Nejvýznamnějším pramenem ke zkoumání ženské přirozenosti je dílo existencialistické filosofky Simone de Beauvoir, *Druhé pohlaví*<sup>23</sup>. Zde je důsledně popsána ženská situace ve společnosti a její možnosti sebepoznání, možnosti přesahu k něčemu vyššímu za hranicemi poznání a celková životní zkušenost, které zapříčiňují složitost pochopení podstaty samotného ženství.

Ze zahraniční literatury ještě uvedme publikaci *Beliefs, Bodies, and Being: Feminist Reflections on Embodiment*<sup>24</sup> obsahující dílčí práce, které se zabývají ontologií ženy, ale i těla a tělesnosti. Zajímavý je příspěvek *Being and Time, Non-Being and Space*<sup>25</sup> od Jany Evans Braziel. Dále příspěvek *Applying Time to Feminist Philosophy of the Body*<sup>26</sup> od Lanei M. Rodemeyer. Lanei M. Rodemeyer se zabývá Husserlovou filosofií, filosofií času a tělesností z pohledu feministické filosofie. Ve své práci rozebírá téma poruchy příjmu potravy z pohledu husserlovsko-heideggerovské filosofie.

---

<sup>20</sup> Šeremeteva, G. B. *Jsem žena*. Praha 2007. 175 s.

<sup>21</sup> Šeremeteva, G. B. *Jsem žena, aneb, Krásná a přitažlivá*. Praha 2008. 136 s.

<sup>22</sup> Nagl-Docekal, Herta. *Feministická filosofie: výsledky, problémy, perspektivy*. Praha 2007. 316 s.

<sup>23</sup> Beauvoir, Simone. *Druhé pohlaví*. Praha, 1967. 410 s.

<sup>24</sup> Orr, Deborah. *Beliefs, Bodies, and Being: Feminist Reflections on Embodiment*. Rowman & Littlefield Publishers. 2006. 220 s.

<sup>25</sup> Tamtéž, s. 130.

<sup>26</sup> Tamtéž, s. 197.

# 1 Úvod

Otázka ženské přirozenosti je otázkou, jak se žena sama ustavuje a jaký je rozvrh jejího světa. V práci se snažíme vysvětlit ženin vztah ke světu, ve kterém se nachází a pochopit situaci, do které je vržena. Situací je myšlen svět jako celek ve své všeobjímající velikosti, která nás obklopuje a denně prostupuje. Jde nám o moment, kdy v sobě pocítujeme soulad, cítíme, jak všechny složky života do sebe zapadají.

Přirozenost je obecně vnímaná jako stav, kdy jsme vrženi do světa takoví, jací jsme. Proto pokud zkoumáme žensství, je nutné také zkoumat přirozenost obecně a přirozenost jako lidský úděl v celku, poté se můžeme zaměřit na žensství. Práce se snaží odpovědět na tyto otázky, které vyvstávají při položení základního problému ohledně přirozenosti žensství: Jaký je svět jako celek? Jaký je vztah člověka ke světu? Jaká je lidská přirozenost? Je přirozenost ženská jiná než mužská? Jaký je svět pro ženu? Jaká je podstata ženské přirozenosti? Co je přirozenost samotná?

Na základě studia pramenů a sekundární literatury je práce rozdělená na tři části. První část pojednává o přirozenosti, druhá o ženě a třetí část je psaná formou krátkých esejů, jako reflexe k současné situaci ve společnosti. První dvě části jsou sestavené tak, aby na sebe navazovaly chronologicky od vzniku světa, přes stvoření člověka, založení města a ustavení pravidel soužití v tomto městě. Třetí část pak slouží jako otevření diskuze k výše probíranému tématu a snaha odpovědět na to, jak by bylo možné změnit současnou situaci ženy ve světě. Vzhledem k tomu, jak rozsáhlé je téma ženské přirozenosti dělící se na dva samostatné fenomény přirozenost a žena, byl proveden rozbor pouze vybraných pramenů, jejich interpretace a rozbor problematiky ženské přirozenosti v evropském prostoru odkazujícího se na židovsko-křesťanskou tradici.

Nejprve si přiblížíme Platónovými očima vznik světa a zrození člověka v něm. Poté se zaměříme na to, jak se člověk s tímto světem vypořádává prostřednictvím Aristotelovy etiky. Tato část se věnuje přirozenosti v celku světa. Zde se budeme zabývat lidským údělem, který se nachází ve svobodě, jež přináší povaha lidství.

Stěžejní částí práce je pasáž věnovaná přímo ženě. Jako hlavní pramen byla vybrána publikace *Druhé pohlaví*<sup>27</sup> od Simone de Beauvoir. Ještě před tím, než se budeme dílem zabývat, si představíme ženu obecně ve filosofii a také pokusíme se o definici ženy. Zde nám poskytne oporu dílo Zdeňky Kalnické<sup>28</sup>, která se zabývá otázkou žen filosofek v dějinách a ženstvím. Dále se obrátíme s problematikou ženství k Platónově Ústavě, k jako největší filosofické autoritě starověku. Je zajímavé sledovat, jakým způsobem Platón uvažoval o ženě v rámci společnosti. Poté se už obrátíme k Simone de Beauvoir, která je naopak moderní autoritou v oblasti ženské otázky, problematiky ženství ve společnosti a jejího vztahu ke světu.

Druhá část práce je dále věnována rozvoji úvah Simone de Beauvoir o ženské situaci za pomoci koncepce o vědomí komplementarity, o kterém psala Jaroslava Pešková<sup>29</sup>. Budeme se zabývat soužitím žen a mužů v jednom světě. Poslední kapitola druhé části se věnuje otázce o ženském světě a o tom, jakým způsobem se žena do tohoto světa rozvrhuje.

Poslední třetí část je dovětkem k problematice ženské přirozenosti v dnešní moderní době. Bohužel v této práci není dostatek prostoru pro podrobnější průzkum jednotlivých fenoménů spojených s problematikou dnešního nazírání na ženství a soužití žen a mužů v míře, v jaké by si ho jistě zasloužily. V práci jsou přesto představeny čtyři oblasti, které úzce souvisí se svobodným ustavováním sebe sama nebo společného světa, který má být přirozeným základem pro rozvíjení lidství. Je jím problematika ženské tělesnosti. Tělo je dnes velmi snadným cílem korporací a žena, ve svém stále ještě křehkém postavení ve společnosti, je jejich snadnou kořistí. Dále je to téma odpovědnosti, která je součástí svobodného života. Důstojnost jako základní apel při ustavování světa v celku při výchově, a kultivace jako vědomí, že jsme bytostí společenské, že žijeme v prostoru s ostatními a že se můžeme měnit, vychovat a kultivovat k životu ve společnosti ze své přirozenosti.

Spojujícím článkem prvních dvou částí je svoboda a důležitým spojujícím článkem poslední části práce je výchova.

---

<sup>27</sup> Beauvoir, S. *Druhé pohlaví*. Praha 1967.

<sup>28</sup> Kalnická, Z. *Filozofie a feminizmus*. Ostrava 2010.

<sup>29</sup> Pešková, J. *Role vědomí v dějinách*. Praha 1997.

## 2 Kde nalezneme přirozenost?

V následující části práce si obecně představíme, co je to pojem přirozenost a jakým způsobem o tomto fenoménu píše dva největší filosofové starověku, Platón a Aristoteles. Představíme si, čím je přirozenost pro člověka ve své obecnosti, tak abychom později lépe pochopili problematiku samotné ženské přirozenosti.

### 2.1 Pojem přirozenost

„Přirozenost“ je velmi mnohoznačný pojem, který původně znamená „*to, co vzniklo samo od sebe*“<sup>30</sup>. Je to síla, která čerpá vše sama ze sebe, je to celek stvořeného, nebo také síla ztotožněná s Bohem, takzvaný univerzální rozum. Je to ryzí podstata každého člověka a věci, podstata světa samotného. Sám pojem „přirozenost“ je nositelem dalších významů, jako jsou „příroda“ nebo „rození“. Také v sobě obsahuje protiklad sebe sama, tedy „ne-přirozenost“. Existuje tedy něco, co je v opozitu vůči přirozenému, co je jeho negací.<sup>31</sup>

Jak upozorňuje Zdeněk Kratochvíl, český jazyk odděluje výraz „přirozenost“ a „příroda“, a přirozenost jako taková také v přeneseném významu znamená „lidskou povahu“.<sup>32</sup> Tím vzniká jakási podvojnost v našem myšlení o světě a člověku v něm. Etymologický slovník uvádí, že „příroda“ je to původní, staré, co se „přirodilo“, tedy přírůstek něčeho nového z nebo do něčeho starého, něčeho předcházejícího. Naopak „přirozené“ slovník uvádí jako to, co „*vzniká bez zásahu člověka*“<sup>33</sup>.

Hned na začátku objevujeme u přirozenosti rozdělení na dvě kategorie, které spolu v krajních situacích nemusí vůbec souviset. Příroda je něco fyzického, zatím co přirozenost je jakási výplň té fyzické materiální podstaty. Odtud už je jen krůček k rozdělení světa na přirozený a nepřirozený, na přirozený a umělý, na vědecký a duchovní, ať pro nás tyto kategorie znamenají cokoliv. Příroda a přirozenost toho

---

<sup>30</sup> Bakešová, A. a kol. Filosofický slovník. Praha 2009, s. 272.

<sup>31</sup> Tamtéž, s. 272.

<sup>32</sup> Kratochvíl, Z. Filosofie živé přírody. Praha 1994, s. 12-13.

<sup>33</sup> Holub, J. Stručný etymologický slovník jazyka českého. Praha 1992, s. 371.

mají mnoho společného, jakýsi jeden původ, jeden kořen, ze kterého vychází. Musíme se proto vrátit i ke kořenům tohoto pojmu, abychom byli schopni fenomén přirozenosti lépe pochopit. Přirozenost není jen podstatou každého jednoho člověka, ale je to fenomén vyplňující celý svět. O roztržitésti, rozdělenosti toho původního „přirozeného“ světa na svět naivní a svět vědecký u nás psal Jan Patočka<sup>34</sup>, ale tato problematika nebyla cizí ani Platónovi a právě k němu se musíme vrátit.

Řečtina má pro „přírodu“ a „přirozenost“ jednotný výraz - *fysis*. Vysvětlení pojmů, kterým se snažíme popsat, tak neuchopitelné téma jako je přirozenost, nám sice nemusí nutně stačit k jeho odkrytí, může nás alespoň do problematiky zásadním způsobem uvést.

*Fysis* znamená vývoj, růst, rození, vznik věcí, je to něco, co se svou podstatou rozvíjí. *Fysis* je prvním pohybem. Prvním pohybem uvádějícím jsoucno do života. *Fysis* také znamená *úsiá*, tedy „podstatu“ věcí přirozeně jsoucích, přirozeně „od“ nebo také „z“ přírody narozených, jak vysvětluje Aristoteles.<sup>35</sup>

V přírodě se ovšem život jen nerodí, ale i zaniká, umírá. *Fysis* je tedy zároveň i zánikem. Přirozenost je pohyb vzniku a zániku, je to změna *metabolé*.

Latinský výraz pro *fysis* je *natura*.<sup>36</sup> *Natura* kopíruje řecký význam slova a přenáší ho dál staletími až do současnosti. Dokonce dnes nejpopulárnější jazyk užívaný k mezinárodní domluvě, angličtina, si nese tento význam – „nature“, znamená jak přírodu, tak přirozenost a povahu člověka.

Zdeněk Kratochvíl ve své práci *Filosofie živé přírody*<sup>37</sup> popsal význam *fysis* a jeho dalších podob. *Fysis* vzniklo ze starého řeckého slova *fyomai* – tedy rodím se a zároveň má společný kořen se slovem *fyton* – rostlina. *Fysis* v sobě spojuje akt rození s přírodou. Zároveň si Kratochvíl všímá českého ekvivalentu slova *natura* (česky *nátura*), tedy povaha, což je stejný význam, s jakým se setkáme v angličtině.<sup>38</sup>

---

<sup>34</sup> Patočka, J. Přirozený svět jako filosofický problém. Praha 1992.

<sup>35</sup> Aristotelés. Metafyzika. Praha 2008, s. 124.

<sup>36</sup> Bakešová, A. a kol. Filosofický slovník. Praha. 2009, s. 272.

<sup>37</sup> Kratochvíl, Z. Filosofie živé přírody. Praha 1994.

<sup>38</sup> Tamtéž, s. 12-13.

Můžeme tedy říct, že přirozenost v sobě obsahuje odkazy na růst, rození, přírodu a s ní všechny živé organismy a zároveň vnitřní povahu člověka, jeho vnitřní rozvrh světa ve své tajemné intimitě.

V této práci se budeme zabývat přirozeností člověka právě ve smyslu starořeckého fysis, ale i její lidovější podobou české národy, respektive povahy. Bohužel dnes se slovo povaha používá ve velmi omezeném významu. Chybí mu ta neuchopitelná hloubka fysis. Není zde zachycen rozměr neustálé proměny. Metabolé, vznikání a zanikání, bylo odstraněno snahou o jasný a přesný význam slova v rámci jeho užívání například v psychologii a jiných společenských vědách.

Pokud chceme skutečně niterně pochopit člověka, pochopit jeho vnitřní hybatele, musíme se uvést do souladu s jeho povahou, s přirozeností, která ho ustavuje. Dostat se tzv. do jeho kůže. Bohužel toto pochopení druhého je jedna z nejtěžších věcí. Nemůžeme si „obléct jeho kůži“, ani „nasadit jeho oči“. Jsme odkázáni na to, že ten druhý je ze své podstaty jedinečný a má v sobě tajemství sebe sama. Jedinou naší šancí je to, že všichni jsme součástí jednoho velkého celku světa, které má toto tajemství procházející i námi. Jen pochopením sebe se můžeme přiblížit k druhým tak, jak bychom to jinak nedokázali. Proto se nemůžeme zabývat pouze povahou člověka ve smyslu jejích vnějších projevů a jejich popisů. Musíme se dostat k po-vaze, tedy něčemu co je „za váhou člověka“, co je až „po tom“, co jsme ho změřili a zvážili.

Ať už nám čeština nabízí výrazy jako příroda, povaha nebo přirozenost, myslíme tím fysis, natura, vznikání a zanikání, rození, proměnu. „*Filosofování o fysis je tedy pokusem myslet přirozenost, přírodu, vzrůst, bytostnou povahu, spontaneitu, vegetativní a generativní vztah k bytí. Je to pokus o myšlení o vznikajícím a zanikajícím, o proměnlivém, které právě svou neustálou proměnou uskutečňuje svoji bytostnou povahu nebo o ni usiluje.*“<sup>39</sup>, zdůrazňuje Kratochvíl.

Jak žena svou neustálou proměnou uskutečňuje svoji bytostnou povahu? Je přirozenost to, z čeho jako lidé vycházíme? Je přirozenost základem, který získáme například při narození, je nám tzv. dána do vínku a od té doby už je nás, jak s těmito základy naložíme? Nebo je přirozenost to, k čemu jako lidé spějeme? Je tím pádem

---

<sup>39</sup> Kratochvíl, Z. Filosofie živé přírody. Praha 1994, s. 13.

přirozenost jakýmsi ideálem, který je potřeba naplnit, ke kterému vzhlížíme a doufáme, že dosáhneme přirozenosti jako toho nejlepšího, co se nám mohlo přihodit? Jestliže stavíme do protikladu přirozenost jako počátek a přirozenost jako cíl, vyvstává samozřejmá otázka, co je spojuje. Je to cesta. Není náhodou tato cesta přirozeností, kterou hledáme?

Přirozenost z pohledu jednoho lidského života je tedy počátkem, z čeho vše roste. Cestou, která vyplňuje život nebo cílem, který dává smysl? Jak si níže ukážeme, ne vše, je tak jednoduché, jak se na první pohled zdá. Budiž Platón a Aristoteles našimi průvodci za poznáním přirozenosti.

## 2.2 Přirozenost podle Platóna

V této kapitole se budeme zabývat pojmem přirozenost z pohledu „celkovosti světa“, jak je Platón uvádí hlavně ve spisech *Timaios*, *Symposion* a *Ústava*. Ženskou přirozeností a přirozeností člověka v obci z Platónova pohledu se budeme zabývat až v následující části práce s názvem *Žena*. Takové rozdělení má napomoci k pochopení již tak složitého tématu a svým způsobem odpovídá určité struktuře v rámci samotného textu.

### 2.2.1 Jak vznikl svět?

Přirozenost jako *fysis* znamená počátek, zrození. Nejpočátečnější z počátků je počátek světa a člověka. I zrozením člověka začíná jeden malý vesmír sám pro sebe. „*Velmi důležité jest, začítí při všem od přirozeného počátku.*“<sup>40</sup> Nejzajímavějším momentem dialogu *Timaios* je popis vzniku světa. V Platónské tradici svět nebyl stvořen, tedy vytvořen z ničeho, ale uspořádán takzvaným *demiúrgem*.<sup>41</sup> Bůh je zde pořadatelem, strůjcem, dělníkem, který skládá svůj výrobek do té úplně nejlepší podoby.

Náš svět byl stvořen jako jednorozený, sjednocený, obsahující v sobě všechn život a všechno živé. Svět byl stvořen jako koule, která objímá všechny tvary a sama sobě poskytuje stravu. Je to svět nejen jako planeta se vším živým, ale i jako duše a kosmos byl uspořádán jako „jeden jediný“ otáčející se stejným pohybem. „*Doprostřed něho pak vložil duši, ...kouli v kruhu se otáčející, který může pro svou dokonalost sám se sebou vcházeti ve styk a ničeho druhého nepotřebuje, jsa dostatečně znám i přítelem sobě samému.*“<sup>42</sup>

---

<sup>40</sup> Platón. *Timaios*; *Kritias*. Praha 1996, s. 25.

<sup>41</sup> Tamtéž, s. 109.

<sup>42</sup> Tamtéž, s. 28-29.



Duše světa vznikla smíšením totožnosti, různosti a jsoucnosti, říká Platón. Otáčí se ve dvou kruzích proti sobě, vnější kruh je pohybem totožnosti a vnitřní pohybem mnohosti.<sup>43</sup>

Jednotlivé části celku jsou vždy malou zmenšeninou, totožnou kopií toho velkého celku. Jako je jeden jediný svět sám pro sebe dokonalý, obsahující v sobě vše tak, že je soběstačný, a jednotlivé části světa jsou jeho zmenšenými dokonalými obrazy samy o sobě. Člověk by měl být jako velký celek dokonalým světem sám pro sebe, měl by být přítelem sám sobě, který se dokonale zná ze své podstaty. Ovšem právě znalost sebe sama je samostatným problémem. Je mezníkem při zkoumání přirozenosti.

Duše člověka se stejně jako duše světa pohybuje sama ze sebe kolem své osy nekonečným neukončeným pohybem, stejně jako svět je neukončitelným, nestárnoucím. Duše člověka je součástí světové duše, ale zároveň jejím obrazem. Jako je svět totožný a zároveň mnohostní.

Podobně Platón vykládá pohyby planet sluneční soustavy, tedy přeneseně fungování univerza. Podle něj se hvězdy pohybují vesmírem kruhovitým pohybem, kdy napodobují věčnou přirozenost.<sup>44</sup> Pohyb v kruhu je pohybem světa. Ať už se omezíme na hmatatelný svět věcí kolem nás nebo na ten „vnitřní“, duševní. Pohyb je základním rozměrem světa a lidství vůbec.

Počátek světa je počátkem člověka. Svět nevzniknul z ničeho teď a tady, ale byl uspořádán. Uspořádání je pokračováním pohybu. Pohyb byl i před světem. Platón hovoří o sedmi pohybech: „*rotace, napravo, nalevo, nahoru, dolů, dopředu, dozadu*.“<sup>45</sup> Z těchto pohybů *démiúrgos* vybral jen jediný, pohyb rotace, aby dal světu řád. Svět je pohybem k sobě samému, kdy se sám zná nejlépe, je svým přítelem. Člověk je pohybem, život je pohybem, pohybem k sobě samému, já se poznávám prostřednictvím tohoto pohybu. Přirozenost je pohybem, narodili jsme se do pohybu k sobě samým. Jsme bytosti samy o sobě dokonalé ve své celkovosti. Zrození

---

<sup>43</sup> Platón. *Timaios*; *Kritias*. Praha 1996, s. 30.

<sup>44</sup> Tamtéž, s. 33.

<sup>45</sup> Tamtéž, s. 109.

k pohybu ze sebe sama. Jsme samy sobě pramenem. Toto je ten „*božský počátek nekonečného a rozumového života*“<sup>46</sup>, je to počátek člověka – rození.

To mění i pohled na narození dítěte. Dítě nebylo vytvořeno, ale „uspořádáno“ svými stvořiteli. Rodiče dítěte jen nově uspořádali svět tak, aby vytvořili pohyb (uspořádali energii) směrem k novému životu. Ovšem tento směr nesmíme chápat jako směr lineární. Naopak je tento pohyb kruhovitý, je to rotace, která se počátkuje znova ze sebe sama. Jen díky tomu je možná kontinuita života.

Když prvotní pořadatel „uspořádával svět“, Platón hovoří o „přirozenosti všehomíra“, podle které bylo vše uspořádáno. Tato „přirozenost všehomíra“ není nic jiného než nikdy nezačínající a nikdy nekončící pohyb totožnosti a mnohosti ze sebe sama.<sup>47</sup>

„*Jetzt komme, Feuer!*“ v anglické verzi: „*Now come, fire!*“<sup>48</sup> je začátek Hölderlinova hymnu „*The Ister*“<sup>49</sup>, který podrobně rozebral Martin Heidegger. „*Now come, fire*“ je zvolání otevírající báseň o Dunaji, o vodě. Řeka počátkuje svým pramenem. Stejně jako je počátkem zvolání „*now*“ pro báseň. Vždy je na začátku slovo, které otevírá cestu. Vydává se do světa, ale směr je nejasný. V tom je krása i zkáza počátku. Jeho nepředvídatelnost, nejistota, která se v něm nachází je děsivá. Budoucnost je zamlžena právě tou čerstvostí, které počátkující slovo udává. Přáli bychom si jistý směr, chtěli bychom vidět budoucnost, být podepření pilířem jistoty. Počátkující nejistota je však čistá jako ranní slunce, které vysvitne prvně nad obzorem a čerstvý vánek ovane tvář. Je to nejistota průzračnosti uplívajícího teď, je to jasný moment, který nás usebírá. Cítíme ho v kostech a po těle nám běhá husí kůže. Takto čistý moment je přesným opakem zamlžené nejistoty karteziánských systému verifikovatelných pravd, které se na sebe vrší jako plátky cibule a ve složitosti skrývají pravdu. Počátek je vždy jednoduchý, jak ukazuje báseň. Z počátku vše vystupuje na cestu.

A tak byl stvořen svět a v něm vše, co k němu náleží, včetně lidí a času: „*Ale přirozenost toho živoka byla věčná a takové nebylo možno dáti v celém rozsahu*

---

<sup>46</sup> Platón. *Timaios*; *Kritias*. Praha 1996, s. 30.

<sup>47</sup> Tamtéž, s. 25-35.

<sup>48</sup> Heidegger, M. Hölderlin's hymn „*The Ister*“. Indiana University Press 1996, s. 6.

<sup>49</sup> Heidegger, M. Hölderlin's hymn „*The Ister*“. Indiana University Press 1996.

*živoku stvořenému; proto pojal úmysl učiniti jakýsi pohyblivý obraz věčnosti a pořádaje svět učiní podle věčnosti, trvající v jednotě, její věčný obraz s pohybem určeným číslem, to, co jmenujeme čas.*“<sup>50</sup> Získáním časovosti jsme byli vytrženi z bytostné jednoty světa, byla nám dána smrtelnost. Teď se změnilo na minulost. Časové plynutí nás pohltilo ve víru své problematičnosti. Křišťálově čisté „ted“ se proměnilo v neustále přicházející zamlženou budoucnost.

K přirozenosti se dostaneme jen skrze počátek, který se skrývá v neustálém pohybu. To lze jedině otázkami. Pohyb celku světa je právě v otázkách. Svět je otázkou.

Duše „*se pohybuje v kruhu sama kolem sebe, kdykoliv se dotkne něčeho, co má přirozenost složenou, anebo naopak zase něčeho, co má přirozenost nedílnou, projevuje se rozruchem v celém svém rozsahu*“<sup>51</sup>. Naše kruhy se bez ustání točí ve své totožnosti a mnohosti, rozprostírají se do světa. Řečeno moderně jsou v neustálé interakci se světem. Když jsou v souladu se světovou duší, jsme šťastní, když jsou v rozporu, necítíme se dobře. Když jsme v souladu, jakoby jsme byli naladěni, vyladění s celým světem.<sup>52</sup>

Vnitřní i vnější život se děje v pohybu. Platónovy kruhy totožnosti a mnohosti vysvětlují i náš vnitřní a vnější svět. Celý život se děje prostřednictvím změny, růstu pohybu k sobě a zároveň pohybem ke světu a druhým lidem. Je těžké to myslet, jelikož i náš vnitřní svět je světem v celku, který obsahuje všechno vnější svět. Tato celistvost se vyznačuje provázaností tam a tady dějící se v neustálém pohybu.

### **2.2.2 Kde se vzal člověk?**

Podle Platóna byli lidé stvořeni, aby byl svět úplný, společně s bytostmi vzduchu a vody, a lidé jsou bytosti chodící po zemi.<sup>53</sup> Lidé jsou přirozenou součástí světa. Mytologie, náboženství a věda nám podává mnoho výkladů o původu člověka, jeho příchodu na svět. Proč byl člověk stvořen? Odpověď na tuto otázku by snad měla

---

<sup>50</sup> Platón. *Timaios*; *Kritias*. Praha 1996, s. 31.

<sup>51</sup> Tamtéž, s. 30.

<sup>52</sup> Tamtéž, s. 29-31.

<sup>53</sup> Tamtéž, s. 35.

vyřešit neutuchající touhu rozluštit smysl bytí. To je ovšem otázka složitá a není v možnostech této práce na takovou otázku odpovédět. Po stvoření světa vždy následuje stvoření člověka. Na tom se shodnou všechny vědy a nauky od biologie po náboženství. Je to prazvláštní shoda, která protíná tak odlišné strany. Člověk prostě musí po „něčem“ chodit. My potřebujeme svět, ale není to také naopak, že svět potřebuje nás?

Vesmír, svět ve smyslu *kosmos* je nekonečným pohybem sebe. Svět, jak ho známe, byl uspořádán. Svět jen tak nezačal z ničeho. Pokud vše bylo uspořádáno, můžeme říct, že i člověk byl „uspořádán“. Pak otázka po „stvoření“ člověka jako jednorázovém aktu působí nesmyslně.

Představa, že člověk byl stvořen a dodán do světa jako něco speciálního, výjimečného až po tom, kdy bylo vše hotové, je zlidovělá představa vycházející z křesťanského učení s kombinací novověké představy o subjekt-objektovém rozvržení světa a technicko-mechanické představy člověka jako „pána tvorstva“. Dává pak člověku možnost nahlížet na sebe jako na něco „extra“, co patří do světa, ale je tak „trochu“ mimo něj, mimo jeho přirozené zákonitosti, z kterých se vyjímá. Z člověka se tak stala do světa postavená věc, na kterou lze ukázat prstem. Ten pak může zacházet s okolním světem jako s objektem, se kterým jde po libosti manipulovat. Člověk ale potřebuje svět a svět potřebuje člověka a z toho vyplývá určitá zodpovědnost člověka vůči světu. Člověk je počátkován ve světě, je světem obklopen a prostoupen. Přirozený svět je tak světem člověka a tím se i přirozený svět jaksi antropomorfizuje v člověku.

Zdeněk Kratochvíl popisuje stvoření člověka, jak je vyloženo v Bibli. Zásadní je právě rozdíl mezi zlidovělou představou stvoření a ne příliš známou pasáží, která popisuje člověka jako součást celku světa. „*V hebrejské knize Genesis nacházíme dvě pojednání o stvoření člověka. Zlidovělo to podání, které je v biblickém textu jako druhé v pořadí a pochází z jahvistického pramene. (známý příběh s žebrem a Evou) Méně známé je podání elohistického pramene, které je v textu Genese zařazeno jako první a které je i základem všech hebrejských i křesťanských meditací o člověku jako Božím obrazu. ...*

*„Bůh řekl: ‚Učiňme člověka, aby byl naším obrazem podle naší podoby...‘  
Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, jako muže a ženu je stvořil.‘ (Gn 1,26-27).*

*Žádné žebro, žádná Eva, žádná zahrada Eden. Zato mnoho neočekávaných výrazů: ‚Bohové‘ (ELOHIM) v plurálu; ‚člověk‘ v singuláru, ale spíše jako druhové určení; muž a žena jako ‚to mužské a ženské‘ (tak překládá Septuaginta), jako aspekty lidství.“<sup>54</sup> Člověk je obrazem Božím, tedy i obrazem světa samotného. Není tady žádná posloupnost typu nejdřív svět, pak muž, pak žena. Ne, vše je v dokonalé harmonii. Svět, muž a žena jsou ekvivalenty celku.*

Vraťme se k první větě této kapitoly: „Člověk byl stvořen, aby byl svět úplný.“ V tomto případě „stvoření“ neznamena jednorázový akt dodání chybějící součástky do stroje světa, ale „počátkování celku“. Člověk je uspořádán společně s celým světem. Je součástí celku, není jen jednou částí. Člověk je celým světem sám o sobě. Zároveň je jeho „sou-částí“, bez které by svět nebyl ucelený.

Intence člověka k celku světa, jeho rozvíjení se s fysis, je vyložena v dialogu Symposion. „*Androgynní člověk společně s Dionýsem a Erósem symbolizují tuto kosmickou jednotu.*“<sup>55</sup>

*„Za dávných dob nebyla totiž naše přirozenost taková, jako je nyní, nýbrž jiná. ...bylo totiž tehdy jedno pohlaví androgynů.“<sup>56</sup>* říká Aristofanés na noční hostině za přítomnosti Sókrata a dále pokračuje ve vyprávění o těchto dávných androgyních. Androgynní člověk byl válcovitý, měl čtyři ruce a čtyři nohy, dva obličaje a čtyři uši. Pohlavní orgány měl také dvoje, ale byly schované uvnitř těla. Pohyboval se tak, že se kutálel do všech stran a odrážel se svými četnými končetinami. Tito lidé byli nesmírně silní a zpušní, až se jednoho dne odvážili zaútočit na olympské bohy. Bohové nejprve nevěděli, co s nimi, nemohli je nechat dělat si, co se jim zlíbí a útočit na bohy, na druhou stranu svrhnout je do Tartaru také nepřipadalo v úvahu, jelikož by tím zničili veškeré oběti a pocty, které jim lidé přinášeli. Nakonec Zeus přišel s řešením. Rozetnul každého člověka na dva kusy. Tím se stali lidé slabšími a zároveň bohům užitečnějšími, jelikož jich bylo víc a přinášeli bohům více obětí. Po rozetnutí člověka na dva kusy byl Apollón pověřen

<sup>54</sup> Kratochvíl, Z. Výchova, zřejmost, vědomí. Praha 1995, s. 119.

<sup>55</sup> Chvátal, L. a kol. „Přirozenost“ ve filosofii minulosti a současnosti. Brno 2008, s. 36.

<sup>56</sup> Platón. Symposion. Praha 2005, s. 33.

jim otočit obličej na stranu, kde proběhl řez, aby byli lidé skromnější při pohledu na své rozpůlení. Po rozpůlení bloumaly poloviny světem, toužili po své druhé polovině a umírali hlady, jelikož se jedna bez druhé k ničemu neměli. A tak se Zeus nad lidmi smíloval a dal člověku pohlavní ústrojí tak, aby se mohl rozmnožovat a starat se o další potřeby života. Když by se setkali muž s mužem, tak aby alespoň z toho setkání byl člověk uklidněn.<sup>57</sup> „*Jest tedy již od tak dávné doby lidem vrozena láska, spojovatelka staré přirozenosti, která se snaží učinit jedno ze dvou a lidskou přirozenost uzdravit.*“<sup>58</sup>

Symbolika tohoto příběhu je ve vztahu s přirozeností velmi zajímavá. Člověk byl přiveden na svět jako jeden silný, impozantní celek, který byl sám sobě dokonalý a nepotřeboval nic z vnějšího světa. Stejně jako byl svět uspořádán sám pro sebe tak, že nepotřebuje nic z vnějšku. Aristofanés popisuje člověka jako kruhovou bytost, bytost v kruzích se pohybující. Pohyb v kruhu jsme už popsali u pohybu světa, stejně tak i pohyb duše se děje v kruzích. Tento pohyb v kruhu zůstává jednotícím momentem platónových dialogů. Lidé pak byli rozděleni na dvě části božím aktem, nutností, z důvodů, které jsou lidem odepřeny pochopit. Platón popisuje rozdělení jako rozkrojení vajíčka. Jedná se tedy o něco jednoduchého, snadného.

Zeus byl ten, kdo půlil lidská těla a Zeus je ten, kdo ovládá blesk, který v jednom okamžiku protne oblohu. K rozpůlení androgynů došlo božským zásahem, náhle, jako když blesk protne oblohu. Zeus člověka rozdělil, ale zároveň si uvědomil nedostatek tohoto činu. Jako androgyn byl totiž člověk celý, při ztrátě kontaktu s druhou polovinou sebe sama se u něj vytratila vůle žít a lidé začali jen tak bezprizorně bloumat po světě. A tak dal Zeus člověku možnost návratu k tomuto celku. Možnost znova se spojit v jedno.

Láska je připomínkou neustálého návratu k celku světa, k původní přirozenosti. Pavel Hozba vysvětluje lidskou přirozenost v dialogu Symposion jako „... *touhu, jakýmsi volním nebo pudovým aktem, který utváří člověka svým dynamickým přesahem do dávné mytické minulosti.*“<sup>59</sup> Láska je tak vztahováním se

---

<sup>57</sup> Platón. Symposion. Praha 2005, s. 33-35.

<sup>58</sup> Tamtéž, s. 35.

<sup>59</sup> Chváta, L. a kol. „Přirozenost“ ve filosofii minulosti a současnosti. Brno 2008, s. 38.

k něčemu, co nás zároveň přesahuje. Přesah sebe sama je tak další součást lidské podstaty, která se projevuje a chce být naplněna.

Lásku, touhu po spojení ve starém Řecku reprezentuje Erós, který obnovuje „původní lidskou, respektive androgyní jednotu“<sup>60</sup>. Erós, nebo také Kupid, je po staletí znám jako posel lásky, který svým šípem zasahuje lidské bytosti a spojuje je nehynoucí láskou. Je Kupidův šíp jen jiným symbolem pro náhodu a náhlost, jako je Diův blesk?

Vyprávění o androgynovi připomíná člověku věčný návrat k jednotě světa. Zároveň vysvětluje původ člověka jako takového. Vysvětluje člověka jako jednu bytost, která byla náhle rozdělena na dvě bytosti, muže a ženu, ale také na dvě ženy, nebo na dva muže. Důležité je, že pro tyto bytosti je nejpřirozenější být spolu, spolupracovat. Jen tak mohou dosáhnout původní přirozenosti. V tomto vztahu není nadřazeného, ani být nemůže, když původně je člověk „jedno“. Člověk tak neustále přesahuje sebe sama nejen k něčemu neuchopitelnému, ale i k ostatním lidem. Společnost druhých je součástí přirozenosti našeho světa.

Stejně jako rozpojení se stalo náhle, i spojení je náhlé. Básníci světa často popisují, že je láska zasáhla jako blesk z čistého nebe. Spojení láskou je překvapující a děje se jen chvíli, nejde naplánovat nebo vypočítat. Zbytek času, co spolu lidé tráví, vyplňuje snaha znova zažít ten úžasný pocit, moment počátku, průzračně jasného teď. Musí začínat znovu a znovu, znova počínat vztah mezi sebou a být otevření „blesku z čistého nebe“, který na moment propojí dvě poloviny v jeden celek, v němž přichází teď, křišťálově čistý moment počátku světa, moment vytržený z času.

„Nemůžeme poznat toho druhého, jako je tomu u věcí prostoročasového světa.“<sup>61</sup> To je úděl, který s sebou jako lidé neseme. Je to připomínka pokory, kterou jsme odhodili, když jsme vystoupili proti velkým bohům, ale ti samí bohové nám dali možnost cesty zpět. Je to pokora před druhými bytostmi světa. Vždyť v laskavém pohledu druhého, v úctě a důstojnosti, kterou nám projevuje, v akceptaci nabývá život smyslu. V důstojnosti, která vyplňuje prostor mezi mnou a druhým člověkem, je čas na výchovu, usebrání se, prostor pro život, pro jevení se přirozenosti.

---

<sup>60</sup> Chvátal, L. a kol. „Přirozenost“ ve filosofii minulosti a současnosti. Brno 2008, s. 36.

<sup>61</sup> Hogenová, A. K fenoménu sebepoznání. Praha 2010, s. 11.

Spojení s celkem světa se děje skokem, stejně jako poznání sebe sama a druhých. Je to údiv, který nás při tom doprovází. Proto, když chceme poznat druhé, musíme poznat sebe, ale abychom poznali sebe, musíme poznat i druhé.

Muž i žena jsou sou-částí světa. Usebírají svět ze své přirozenosti do sebe sama, do celku, do nikdy nekončícího, ale uspořádaného pohybu života a smrti. Na pozadí, kterým nazýváme „každodennost“ uskutečňují bytí v při-rozenosti.

Přirozenost je nadání a uskutečňování se pro druhé. Přirozenost je světem zvnitřněná danost, kterou máme, ale nemůžeme ji vlastnit. Je utvářena v celku světa, se světem. Přirozenost se uskutečňuje pohybem světa v nás a v přesahu k něčemu vyššímu, ke světu. My jsme jejími čestnými nositeli. Naše přirozenost je formována vztahem ke světu k druhým a jejich vztahem k nám.

Člověk se na Zemi neocitl sám, vždy se hovoří o člověku ve vztahu. Člověk byl Bohem stvořen jako muž a žena. Zeus rozetnul člověka na dvě poloviny. Když mluvíme o člověku, vždy je to v jeho podvojnosti – muž a žena.

Kde se vzal člověk? Narodil se. Zeus přeci „*přesunul lidem pohlavní ústroje, tak aby se mohli rozplozovat*.“<sup>62</sup> Udělal to proto, aby se k sobě lidé mohli vrátit, aby měli smysl života a nebloumali jen tak bez cíle po světě. Dítě je plodem tohoto návratu k původní přirozenosti. Vždyť se zdá „jakoby“ bezpohlavní. Sám Platón v Ústavě píše, že období mezi narozením a vzděláním je to nejsložitější. Ono je, protože dítě je celkem samo pro sebe. Dítě potřebuje vyrůstat v důstojnosti a laskavosti pohledů druhých, aby pak jako dospělé mohlo dojít ke své původní přirozenosti, aby mohlo samo plodit potomky. Počátkovat se ve vztahu k sobě a celku světa.

„*Lidská touha po nesmrtelnosti se na nejelementárnější rovině projevuje jako (sexuální) plození. Člověk jakožto individuum je sice smrtelný, avšak ve svých dětech žije dál; prostřednictvím plození se tedy člověk podílí na nesmrtelnosti*.“<sup>63</sup> Plození je způsob, kterým člověk zůstává v celku světa. Člověk je bytost podléhající času, je vytrhován z dokonalého pohybu světa, ale prostřednictvím otázek a rozplozováním má možnost návratu. Děti jsou božím darem, protože vychází z celku světa, jsou jeho

---

<sup>62</sup> Platón. Symposion. Praha 2005, s. 35.

<sup>63</sup> Chvátal, L. a kol. „Přirozenost“ ve filosofii minulosti a současnosti. Brno 2008, s. 40.



připomínkou, jsou křišťálově čisté, jejich životní pohyb světem je v souladu s otázkami, jsou ve spojení se svou *fysis* a nemusí o tom mluvit. Pro dospělé začíná *přirozenost* tam, kde si dovolíme návrat k tomu, co je křišťálově čisté.

### 2.2.3 Smrt

V desáté knize Ústavy najdeme příběh o Érovi<sup>64</sup>, který sice přišel o život v boji, ale po dvanácti dnech ožil a vypravoval, co zažil na „onom světě“. Až se smrtí člověka je dokončen cyklus života a až tady se od Platóna dozvídáme o tom, co činní člověka člověkem. Jsou to rozum a svoboda. „*Jest tu tedy ve formě mýtu vyjádřeno řešení poměru mezi osudem a svobodnou vůlí.*“<sup>65</sup>

Když si duše odbydou po smrti určený čas v nebi nebo v děsivém podsvětí, jsou přivedeny na místo, kde jsou země a nebe propojeny pruhem světla, je to osa všehomíra, které poutá celý svět silnými lany a do konců těchto lan je umístěno vřetenem Nutnosti, kterým jsou otáčeny všechny nebeské kruhy. Vřetenem, které sedí na klíně Nutnosti, má osm přeslenů a na každém sedí Siréna, ty se otáčejí s přeslenem a vydávají jeden jediný tón, hudbu sfér. Kolem dokola jsou rozesazeny tři bytosti, dcery Nutnosti, nazývané Moiry, které zpívají k harmonii Sirén a pomáhají otáčet vřetenem. Lachesis zpívá o minulém, Klóthó o současném a Atropos o budoucím. Lachésis má v klíně losy a znaky životů, které si duše volí. „*Životní osud nebude určen tím, že by daimón dostal losem vás, nýbrž vy sami si daimona volíte.*“<sup>66</sup> A tak si duše vylosují pořadí, ve kterém si pak sami zvolí svůj životní úděl.

Důležitý je okamžik, kdy si duše sama volí svého daimona. Je pouze na nich, jaký osud si na světě prožijí, a každá má pak hledět k přirozené povaze své duše. Nejhuře se při volbě osvědčují ti, kteří přišli z nebe, jelikož nemají zkušenosti s utrpením. Po volbě jsou pak s životním údělem, osudem chceme-li, svázány nutností. Lachesis přiděluje daimona, Klóthó utvrzuje osud a Atropa ho činí nezměnitelným. S tím pak duše jdou hrozným vedrem k řece Bezstarostnosti, ze které se celé vyprahlé vedrem musí napít. Každý pak zapomněl, co na onom světě zažil

---

<sup>64</sup> Platón. Ústava. Praha 2014. s. 394-400.

<sup>65</sup> Tamtéž, s. 423.

<sup>66</sup> Tamtéž, s. 396.

a kdo nebyl zachráněn rozumem, pil přes míru. Nakonec při děsivé bouři byli všichni unášeni ke zrození.

Osud není přidělen člověku losem, ale každý si ho vybírá sám. Ano, los určuje pořadí, ve kterém si duše osud vybírají, ale životních osudů (lidských i zvířecích) je na světě tolik, že pořadí nemůže výběr ohrozit. Volba osudu je absolutně svobodná. Nikdo, kromě samotného volícího, volbu neurčuje. Vše se pouze odehrává pod dohledem tří sudic: minulosti, přítomnosti a budoucnosti. My tyto sudičky známe dnes z dětských pohádek, kde dávají narozenému dítěti vlastnosti, které pak určí jejich osud. Atropa, Klóthó a Lachesis ale žádné vlastnosti nepřidělují, ty jsou obsaženy v osudu, který si duše zvolí ze své přirozenosti. Až po této svobodné volbě, která vychází z přirozenosti duše, se zvolený osud stává tzv. nutným a nezměnitelným. Po narození je pak naším údělem ho prožít a odkrýt, co jsme zapomněli, když jsme pili z řeky Bezstarostnosti. To, co se nám zdá, že je nezměnitelné v našem životě, je právě to, co je naší přirozeností zvládnutelné, jelikož to je vždy naše volba, jaký život prožijeme.

V tomto mýtu se vyskytuje myšlenka, že člověk je ze své podstaty svobodný a jeho životní rozhodnutí jsou podřízena této základní svobodě. Ovšem jakmile je zvolen jistý osud, respektive cíl života, člověk je tímto spoutaný a musí k němu nutně dojít. Na cestě k tomu cíli je ale stále svobodný ve svém rozhodování. Svoboda jednání je tak základním rozměrem přirozenosti člověka.

*„Ale kteří nebyli chráněni rozumem, pili přes míru.“*<sup>67</sup> Rozum je u Platóna přiznáván vládčům a filosofům, je tou nejvyšší složkou v člověku. Rozum, nebo také myšlení, sídlí v hlavě a je součástí nesmrtelné duše.<sup>68</sup> Až Aristoteles tvrdí, že každý člověk je bytost rozumná. Jde o to, že rozum je součástí svobodné vůle, ale každý je používá jinak a z rozumu svého vlastního tak činní určitá rozhodnutí v rámci své svobody. Svoboda je u každého stejná, ale rozum je u každého jiný a tím se projevují i různosti přirozenosti. Rozum je aktivní volba, stojí v protikladu k nutnosti, která ve své pasivitě drží svět pohromadě. Tak se Platón vyrovnává s protiklady, které se mísí v člověku, které jsou podstatnou součástí jeho bytí, a které musí neustále vyvažovat.

---

<sup>67</sup> Platón. Ústava. Praha 2014, s. 400.

<sup>68</sup> Kalnická, Z. Úvod do gender studies. Opava 2009, s. 21.

Jsme otřesení nutností, která je protikladem rozumu.<sup>69</sup> Nutnost je protikladem démiúrga, který skládá svět do dokonalosti. „*Nutnost vede život bez rozumu, který ji může přemoci*“<sup>70</sup>, jak se píše v Timaiovi. Vždyť tak vznikl svět a u člověka záleží na tom, jak moc duše pila z řeky Bezstarostnosti. To je vždy dáno tím, jakou má přirozenost a jaký život si zvolila.

Přirozenost člověka předchází rozum, ale i nutnost samotnou. Přirozenost si sama volí osud, jaký si prožije na tomto světě. Prožitým životem se duše může poučit a příště zvolit osud jinačí, přirozenost je možné změnit zkušenostmi, ale i výchovou, nebo tisíci lety pykáním za hříchy v podsvětí. Proto si může duše Orfeova zvolit život labutě, duše Odysseova může upřednostnit život prostého muže, nebo Epeios<sup>71</sup> může zvolit život ženy a lovkyně Atalantina zvolí život zápasníka.<sup>72</sup>

Pili jsme z řeky Bezstarostnosti jako všichni ostatní a jen uměřenost nás chrání před úplným zapomněním toho, co nás usebírá. Jen výjimečně můžeme slyšet „hudbu sfér“, cítit, jak se země otáčí a pocítit tu osudovou nutnost života, která je daná přirozeností toho, jací jsme. Jde to například při meditaci, procházce v lese, ale to nejde jen tak, musíme se usebrat sami v sobě, najít v sobě to nekonečné otáčení vřetena Nutnosti, musíme se otevřít „všehomíru“. Pak si na chvíli rozpomeneme. Rozpomenutí nejde udržet napořád, a tak se zase vrátíme ke svým smrtelným životům.

---

<sup>69</sup> Platón. Timaios; Kritias. Praha 1996, s. 41.

<sup>70</sup> Tamtéž, s. 115.

<sup>71</sup> Stavitel trojského koně. Platón. Ústava. Praha 2014, s. 423.

<sup>72</sup> Platón. Ústava. Praha 2014, s. 399.

## 2.3 Přirozenost podle Aristotela

Platónův žák Aristoteles pokračoval v nastavené filosofické linii svého učitele Platóna, byl jeho velkým následovníkem, a zároveň kritikem. Pro naši práci je podstatné jeho dílo *Etika Nikomachova*<sup>73</sup>, které v mnohém navazuje na Platónovu Ústavu, a však dává tématu přirozenost nový rozměr. V Etice Nikomachově lze rozpoznat přirozenost jako lidský úkol. Tak je také popisuje Stanislav Synek<sup>74</sup> a v podobném duchu je popisuje i Jan Patočka jako jednání člověka v horizontálním pohybu.<sup>75</sup> Nyní si ukážeme přirozenost jako pohyb zlatou střední cestou ke šťastnému životu, jak je popsal Aristoteles.

### 2.3.1 Zlatá střední cesta

Aristoteles se přímo přirozeností nezabývá, to ale neznamená, že o ní nemluví vůbec. Nejprve si připomeneme, co říká Aristoteles konkrétně k přirozenosti, abychom poté mohli rozebrat, jak s takovou přirozeností nakládat a co to znamená pro člověka jako takového.

Přirozenost spolu s přírodou se souhrnně nazývá *fysis*. Je to první složka, ze které roste, pochází první pohyb. Je to počátek věci a přeneseně je to také podstata každé věci. Růst, tedy *fyesthai*, je pak zvětšování skrz jiné dotykem a srůstem, tedy *symfysis*, stávají se tedy jedním a totožným. Fysis tedy znamená v prvotním smyslu podstatu v sobě obsaženém počátku pohybu, který přijímá působnost vznikání a růstu, které jsou pak obsaženy v možnosti nebo skutečnosti.<sup>76</sup>

Zjednodušeně řečeno, přirozenost věci je počátkujícím pohybem, který je obsažen v možnosti. Například přirozenost květiny je v pohybu jejího růstu, kdyby nerostla, zemřela by, nebyla by vůbec, takže až v momentě, kdy květina roste, je květinou, stává se skutečnou, je to její možnost, která se naplňuje tím pohybem růstu,

---

<sup>73</sup> Aristotelés. *Etika Nikomachova*. Praha 2013.

<sup>74</sup> Synek, S. *Lidská přirozenost jako úkol člověka*. Praha 2011.

<sup>75</sup> Patočka, J. *Péče o duši II*. Praha 1999, s. 328 – 329.

<sup>76</sup> Aristotelés. *Metafyzika*. Praha 2008, s. 124 – 125.

který se v každém uplývajícíím teď nově počátkuje a nově uskutečňuje v přirozenost květiny ve své bytostné podstatě.

Pohyb a podstata jsou dva projevy přirozenosti, které musíme zkoumat. Začneme pohybem, jelikož: „*Je tedy tolik druhů pohybu a změny, kolik je druhů jsoucna.*“<sup>77</sup> Tuto myšlenku pak Aristoteles dál rozvádí: všechno se dělí podle možnosti a skutečnosti (jak bylo zmíněno v předchozí pasáži). Nazývá uskutečňování možného jako takového pohybem, ten se vyskytuje právě a pouze při tomto uskutečňování možného, ne dříve a ne později.<sup>78</sup> A protože je to uskutečňování jako průběh, je nedokončeno a tím i pohyb je nedokončený.<sup>79</sup> Zde je jasná paralela nekonečného pohybu, nesmrtelné duše, se kterou jsme se setkali u Platóna. Pro nás je ovšem důležité, že pohyb se uskutečňuje ze své podstaty. To je druhý termín, který musíme ještě vysvětlit. *Úsia*, neboli *podstata* je první částí celku.<sup>80</sup> Nám je dobře znám boj o podstatu řeckých bohů, ale i starých filosofů. Jedni tvrdili, že je to voda, druzí, že je to oheň a tak dále. V češtině toto slovo budí dojem něčeho stabilního. Podstata, teda to, co stojí jako základ pod něčím, je nehybná. Jak je tedy možné, že je základem pro přirozenost, která se zatím zdá být v pohybu? Tento protiklad vysvětluje Patočka: „*Příroda je proměnlivá, je v ustavičném pohybu, v pohybu jsou živly, hvězdy, rostliny, dějiny, ale fysis sama je poznatelná proto, poněvadž její principy, její základy, to, co tvoří její bytostnou kostru, je stálé a věčné. ... Lidské jednání je charakterizováno tím, že jakožto jednání je vedeno principy, které nejsou věčné, které jsou nahodilé, které jsou ve změně.*“<sup>81</sup> Pod-„stata“ pohybu je v tom, že ten tu „stále je“. Samotná přítomnost pohybu je statická. On tu pořád je, nikam nemizí.

Člověk se ze své přirozenosti neustále uskutečňuje pohybem a je to právě jednání, které je počátkem. Slovy Antonína Kříže: „*Člověk a jedině člověk jest počátkem svého jednání.*“<sup>82</sup> Právě jednáním uskutečňovaného je klíčem k dalšímu porozumění Aristotelovské přirozenosti. Jednání je počátkem cesty k blaženosti, největšího štěstí, k eudaimonia. To je cíl, o který běží. Tomu se také budeme

---

<sup>77</sup> Aristotelés. *Metafyzika*. Praha 2008, s. 267.

<sup>78</sup> Tamtéž, s. 268.

<sup>79</sup> Tamtéž s. 269.

<sup>80</sup> Tamtéž, s. 279.

<sup>81</sup> Patočka, J. *Péče o duši II*. Praha 1999, s. 330.

<sup>82</sup> Aristotelés, *Etika Nikomachova*, Praha 2013, s. 14.

podrobněji věnovat, ale zatím je pro nás důležité si vysvětlit, jak by měla vypadat cesta k němu.

Cesta je vždy pohybem, někde začíná a někde končí. Přeneseně může evokovat život, ten někde začíná narozením a končí smrtí. V kapitole o Platonovi jsme mluvili o počátku a smrti. Mezitím je však život. Naplnění. Cesta. Jak by taková cesta měla vypadat? Jak by měla taková cesta vypadat pro ženu? To si ukážeme v kapitole o Ženě. Teď je čas na cestu Aristotelovskou a ta vede středem.

Člověk totiž není svobodný ke konečnému cíli, ale volí si sám prostředky a možnosti, jak se k tomuto cíli dostat.<sup>83</sup> Tato volba je uskutečňována jednáním, které se vyznačuje tím, že je vědomé, odehrává se na základě volby (volby k tomuto jednání) a je provedeno tzv. bez zaváhání s vnitřní jistotou.<sup>84</sup> Jak je vidět, jednání v takovém smyslu probíhá na základě svobody, která je zároveň úskalím. To přichází v různých podobách, například v podobě rozptýlení city a žádostmi.

Jednání tedy vychází z přirozenosti člověka a směřuje ke svému cíli, ale na cestě je složité se udržet při této přirozenosti, u svého dobra. V každodenním životě jsme rozptylováni city a žádostmi jakéhokoliv druhu a množství, střetáváme se se společenskými pravidly, zákazy, příkazy, záležitostmi, které musíme neodbytně vyřídit, úkoly, které nám mohou vyhovovat nebo také nemusí. Jsme zmítáni životem ze strany na stranu a zdá se, že z koloběhů denních potřeb a rituálů není úniku. V takové situaci má člověk rozum, který mu napoví, jaké jednání je nejlepší. Rozum je pohybem stejně a stejně jako on je počátkovaný ve fysis člověka. Antonín Kříž tuto situaci popisuje takto: „*Mravní jednání charakterizuje Aristoteles obsahově tím, že odpovídá přirozenosti a podstatě člověka, jeho rozumu a tudíž i zároveň, že jest v souhlase s objektivním rozumem věcí, a formálně tím, že zachovává střed mezi krajnostmi.*“<sup>85</sup> Jinými slovy člověk má rozum, díky kterému se může vyhnout extrémům a tím dosáhnout mravně správného jednání. Tím dosáhne středu, dnes bychom řekli zlaté střední cesty, což je bod, kterému náleží ctnost (arété).<sup>86</sup>

---

<sup>83</sup> Aristotelés, *Etika Nikomachova*, Praha 2013, s. 15.

<sup>84</sup> Synek, S. *Lidská přirozenost jako úkol člověka*. Praha 2011, s. 59.

<sup>85</sup> Aristotelés, *Etika Nikomachova*, Praha 2013, s. 17.

<sup>86</sup> Tamtéž, s. 52-54.

Střednost je vrchol, kdy je vše jasné, smysly jsou vybroušené a člověk je v kontaktu s přirozeností, ze které veškeré jednání vychází. Není to stav zamlžený, rozptýlený v citech a žádostech světa. Aristoteles, ale rozhodně nenabádá k bezcitovosti, naopak, je nutné city zkoumat a podle toho hledat střednost. „*Bezcitovost a apatie nemůže být ideálem, protože jest to něco nepřirozeného.*“<sup>87</sup> K cestě za přirozeností tedy patří i všechny špatnosti i dobré věci, se kterými se v životě setkáváme, jsou součástí fysis. My máme možnost jednáním nalézat střed, to nejlepší z možného.

Jak se takový střed hledá? I na to Aristoteles odpovídá. Je si vědom toho, že nalézt tento střed mezi dvěma krajnostmi, je složité a to může jen znalec. „*Jest nesnadným úkolem zasáhnout v každé věci střed.*“<sup>88</sup> Zaprvé, abychom poznali, kde je střed, musíme se sami vychylovat ke krajnostem, za druhé, každý člověk je ze své přirozenosti jiný a tudíž musíme brát ohled na vlastní podstatu věci, která vychází z nás, a za třetí, musíme brát ohled na podstatu věci samotné.<sup>89</sup>

Kdybychom od začátku šli středem, jak bychom poznali, že jsme ve středu? Je tedy potřeba vyzkoušet si krajní situace a podle toho pak můžeme určit, kde se pro nás nachází střed. Většinou nikdo z nás není tak osvícený, aby si záměrně zkoušel různé způsoby chování, jednání. Každodenní život většinou sám přinese takové situace a je na nás, abychom v tom hledali, co je pro nás nejlepší.

Stejně tak musí brát ohledy na přirozenosti ostatních, i oni mají někde svůj střed a je pro ně stejně složité být u něj, jako pro nás. Synek dodává: „*V oblasti jednání není střed ničím „subjektivním“, závislejícím na libovůli individua, ale je to něco, co je nutné v každé situaci jednání znovu nalézt.*“<sup>90</sup> Ještě jinými slovy, střednost je něco, co se musí pokaždé znova a znova „vyhmatávat“, s novým momentem přichází nová střednost, kterou je potřeba nalézt nehledě na to, čím jsme si v předchozím životě prošli. Střednost je sama počátkujícím bodem, průzračně čistým ve své jasnosti ulpývajícího momentu *ted'*. Střednost je podstatou a pohybem vedoucím k cíli.

---

<sup>87</sup> Aristotelés. Etika Nikomachova. Praha 2013, s. 17.

<sup>88</sup> Tamtéž, s. 59.

<sup>89</sup> Tamtéž, s. 59 – 60.

<sup>90</sup> Synek, S. Lidská přirozenost jako úkol člověka. Praha 2011, s. 57.

### 2.3.2 Eudaimonia

*„Každé umění a každá věda, podobně i praktické jednání a záměr směřuje, jak se zdá, k nějakému dobru.“*<sup>91</sup> Tak začíná Aristoteles svou Etiku. Jednání směřuje vždy k nějakému cíli, jednáme za nějakým účelem. Je mnoho cílů jednání a je otázka, který cíl je nejvyšší. Pro Aristotela je to blaženost, nebo-li *eudaimonia*. Je ovšem otázka, jak tento výraz překládat a tak stejně jako *Stanislav Synek*<sup>92</sup>, i v této práci se přikloníme k verzi *Jana Patočky*<sup>93</sup> a budeme pracovat s překladem *šťěstí* nebo také *šťastný život*.

*„Téměř většina lidí se shoduje ve jméně, jež mu dávají; i obecné množství i vzdělanci totiž nazývají je blažeností a myslí, že blažen jest totéž, jako dobře žít, dobře jednat a dobře se mít.“*<sup>94</sup> Šťěstí, tedy *eudaimonia*, znamená doslovně být pod ochranou dobrého *daimóna*.<sup>95</sup> Slovní spojení „být pod ochranou“ je poněkud zavádějící výraz. Dobrý *daimón* není pouze jakýsi anděl strážný, který na nás dohlíží. Dobrý *daimon* nepoletuje kolem nás jako štěstěna, ale je zvnitřněností, jak můžeme vidět v poslední části citace. Šťěstí znamená dobře žít, dobře jednat a mít. Je to uskutečňování možnosti, uskutečňování přirozenosti v nás. Na tuto paralelu upozorňuje i Patočka, když překládá výraz *eudaimonia*. V řečtině se „dobře dělat“ a „být šťastný“ označuje stejným výrazem jakéhosi celkového štěstí, *eudaimonia*.<sup>96</sup> V češtině takové spojení neexistuje. Dokonce můžeme říct, že štěstí je v naší kultuře spojeno se špatným chováním, například dobře známým „kdo neokrádá stát, okrádá rodinu“. V takovém případě je složité si vůbec představit původní význam *eudaimonia* jako šťastného života o sobě a pro celek společnosti. Interpretace Platónovy Ústavy a Aristotelovy Etiky jako člověka ve státě a v celku světa je obtížné pochopit, když je tento *celek* v naší kultuře takovým způsobem narušen.

---

<sup>91</sup> Aristotelé. *Etika Níkomachova*. Praha 2013, s. 23.

<sup>92</sup> Výraz blaženost může v češtině evokovat pocit přechodného dobrého pocitu, blaha. Synek, S. *Lidská přirozenost jako úkol člověka*. Praha 2011, s. 21.

<sup>93</sup> Patočka, J. *Péče o duši II*. Praha 1999, s. 334.

<sup>94</sup> Aristotelés. *Etika Níkomachova*. Praha 2013, s. 26.

<sup>95</sup> Tamtéž, s. 251.

<sup>96</sup> Patočka, J. *Péče o duši II*. Praha 1999, s. 334.



Patočka říká, že „*principy lidského jednání jsou měnivé a odlišné*“<sup>97</sup>, ale vedou k jednomu konkrétnímu cíli, štěstí. Co je toto štěstí, ke kterému každý přijde z jiné strany, nejlépe však přes střednost? Štěstí je účelem, *telos*, samo pro sebe. V tom je jeho dokonalost. Účelů může být více, například bohatství, čest, slast. Ty jsou zde ale pro něco jiného, pro něco dalšího. Štěstí tu je pro ně samotné, je soběstačné a tato soběstačnost tu není jen pro jednoho člověka, ale i pro jeho rodinu, přátele a celou obec. Štěstí je tedy dokonalé, soběstačné a je cílem pro všechny, tudíž je účelem všech účelů pro sebe sama.<sup>98</sup> Zde se nachází spojitost štěstí jednotlivce se štěstím celku, u Aristotela je tímto celkem polis, obec, stát, který je tak součástí lidské přirozenosti.<sup>99</sup> Eudaimonia spojuje společnost a jedince jako celek. Jsou jedno, protože vychází ze společné podstaty, počítají se spolu a jsou spolupohybem, účelem. V tomto smyslu jde o to, že přirozenost je „*úsilím o celek, o jednotu světa*“<sup>100</sup>. A tak i když nám jde o přirozenost ženy, o přirozenost vnitřní a jaksi soukromou, pořád nám jde o celek, protože bez něj by zkoumání přirozenosti nebylo vůbec možné.

„*Správně již Platón byl v nejistotě a zkoumal, zda cesta vychází od počátků, či k počátkům vede, zrovna tak jako v závodišti dráha vede od soudců k cíli, anebo nazpět. Musíme tedy počít od toho, co jest známé.*“<sup>101</sup> Eudaimonia je tedy cílem lidského života, je něčím, k čemu směřujeme svým jednáním. Znamená to tedy, že přirozenost je něčím, k čemu směřujeme? Vždyť s přirozeností se rodíme, jak k ní můžeme najednou směřovat? Ona se někam ztratí? Neztratí, je pořád tady, jen je složité se jí držet. A o to právě jde.

Stanislav Synek rozlišuje u Aristotela to, „s čím“ se člověk narodí a „k čemu“ se člověk narodí. Obojí je součástí přirozenosti, ale vzhledem k cíli jako šťastnému životu. Tedy to, „*k čemu má člověk směřovat, má být završením lidské přirozenosti.*“<sup>102</sup>

---

<sup>97</sup> Patočka, J. Péče o duši II. Praha 1999, s. 334.

<sup>98</sup> Aristotelés. Etika Nikomachova. Praha 2013, s. 31.

<sup>99</sup> Tamtéž, s. 255.

<sup>100</sup> Synek, S. Lidská přirozenost jako úkol člověka. Praha 2011, s. 27.

<sup>101</sup> Aristotelés. Etika Nikomachova. Praha 2013, s. 26.

<sup>102</sup> Synek, S. Lidská přirozenost jako úkol člověka. Praha 2011, s. 141.

S přirozeností se rodíme a skrz ni směřujeme ke šťastnému životu. Přirozenost je to v nás, čím uskutečňujeme život. Je počátkem i cílem, který nahlížíme v minulosti a budoucnosti, ale které *ted'* uskutečňujeme svým způsobem tak nějak nezávisle na tom, co bylo a bude. Slovy Jana Patočky je potřeba si dávat cíl ve štěstí, protože tím se člověk vrací k sobě samému, prostřednictvím štěstí se chápe.<sup>103</sup> Nejde ale jen o jeden momentální vhled, ale o neustálé nahlížení sebe sama, o nikdy nekončící reflexi v životě a to, jak víme, je velmi složité a vyčerpávající. Hledání vlastního štěstí tak přináší neustálé napětí a dočasné úlevy při nalezení jistého momentu equilibria v chaosu života. Spočínutí v naprosté nirváně je pak výsadou jen málo lidí, například mistrů meditačních cvičení. „*Aristotelovi totiž záleží na tom, aby život, který se považuje za šťastný, byl šťastný v tom smyslu, že nás nevydává všanc něčemu vnějšímu.*“<sup>104</sup> Musíme tedy zkoumat podrobněji, jaký je konkrétní vztah člověka k přirozenosti. Jestli to vůbec můžeme označit vztahem.

### 2.3.3 Přirozenost jako úkol

Po tom, co se od Aristotela dozvídáme, že štěstí je nejvyšší dobro, rozhodne se ještě blíže ukázat, co tím myslí: „*jest však potřebí ještě jasnějšího výkladu o tom, co jest.*“<sup>105</sup> A hned dodává: „*To se může stát nejspíše tím, že uvážíme, jaký jest úkol člověka.*“<sup>106</sup>

U každého člověka můžeme najít nějaký úkol, *ergon*<sup>107</sup>, který vykonává. Například profesně sochař, píštěc nebo kytarista mají různé úkoly. Být člověkem však není profese. Je tedy člověk zrozen k nečinnosti? Aristoteles podotýká, že každá část těla má nějaký účel, ruka, noha nebo oko. Každá tato část se vyznačuje jistou hlavní činností, takže je možné i u člověka celého předpokládat jeden určitý úkol, který je nadevše ostatní. Jeden úkol spojený s bytostí člověka jako člověka ze své podstaty.<sup>108</sup>

---

<sup>103</sup> Patočka, J. Péče o duši II. Praha 1999, s. 336.

<sup>104</sup> Tamtéž., s. 336.

<sup>105</sup> Aristotelés. Etika Níkomachova. Praha 2013, s. 32.

<sup>106</sup> Tamtéž, s. 32.

<sup>107</sup> „Řecké „*ergon*“ nemá v češtině odpovídající ekvivalent. Lze je podle kontextu tlumočit jako „dílo“, „výkon“ nebo „úkol“, případně jako „funkci“ nebo „čin“.“ Synek, S. Lidská přirozenost jako úkol člověka. Praha 2011, s. 33.

<sup>108</sup> Aristotelés. Etika Níkomachova. Praha 2013, s. 32.

Zaprvé, život má člověk společný s rostlinami a zvířaty. Zadruhé, smyslový život má společný se zvířaty, ale za třetí, skutečně činný život je výsadou bytosti rozumné, tedy člověka samotného.<sup>109</sup> Z toho vyplývá, že člověk používá rozum, aby aktivně svůj život uskutečnil. Aristoteles zde klade důraz na to, že člověk se sám na sobě podílí svou činností. Člověk není zmítán jakýmsi vnějším světovým pohybem, ale on sám se na něm podílí. To je jeho úkol.

*„Každý výkon se dobře dokonává podle vlastní zdatnosti.“*<sup>110</sup> Každý člověk pak tento úkol vykovává podle své vlastní přirozenosti, protože každý jsme jiný a tak i každé uskutečňování sebe sama je jiné, i když spěje k jednomu cíli *„dále, v životě úplném“*<sup>111</sup>, tedy z pohledu celého života spěje k nejvyššímu dobru.

Člověk je tedy zrozen k činnosti. Zrozen z přirozenosti k činnosti, která vede neustálým navracením se k sobě sama, k přirozenosti. To je ten úkol člověka. Neustálý návrat k přirozenosti, tedy k sobě sama.

Stanislav Synek ještě poukazuje na jazykovou souvislost v řečtině mezi slovy „úkol“ a „přirozenost“, kdy *argon pefyken* (zrozen k nečinnosti) a *fysis* vychází ze stejného slovního základu „růst, rodit“. Úkol člověka tkví v tom „k čemu byl zrozen“.<sup>112</sup> Dále Synek předkládá významné tvrzení, že lidský úkol nemá původ v dohodách a ustanoveních, tedy v *nomos*, ale v přirozenosti, tedy ve *fysis*.<sup>113</sup> Zdá se, jakoby „přirozenost“ byla vyvázána ze „společenské smlouvy“. Už jsme však zmínili, že „úkol člověka“ je v celku života a ten je součástí *polis*. Řekněme, že úkol člověka jako člověka je v zodpovědnosti k sobě sama ze své přirozenosti, a tím i ke společnosti. To znamená, že tato zodpovědnost je sama o sobě. Není dána nějakým vnějším řádem odněkud daným, ale musí vycházet přímo z naší podstaty a to činí ze svého rozumu, protože *„skrze rozum se vztahujeme k tomu, co je božské a krásné... Proto také jeho činnost, je-li v souladu s vlastní skvělostí, bude dokonalou blažeností.“*<sup>114</sup>

---

<sup>109</sup> Aristotelés. *Etika Nikomachova*. Praha 2013, s. 32.

<sup>110</sup> Tamtéž, s. 32.

<sup>111</sup> Tamtéž, s. 32.

<sup>112</sup> Synek, S. *Lidská přirozenost jako úkol člověka*. Praha 2011, s. 33-34.

<sup>113</sup> Tamtéž, s. 38.

<sup>114</sup> Tamtéž, s. 219.

## 2.4 Svoboda

V předchozích pasážích jsme se několikrát zmínili o svobodě, kterou má člověk na cestě k cíli, eudaimonia. Pro obsáhnutí fenoménu svobody v této práci není místo, ale pro naše účely je naprosto stěžejní se alespoň chvíli tomuto termínu věnovat. Je přirozenost svobodná? Ano, v pohybu. Ne, ve smyslu vázanosti na to věčné, na podstatu člověka. Přirozenost je ale svobodná k sobě sama a ve svém projevu. U Aristotela není svoboda demonstrována jinak než „úkolem člověka jako člověka“.

Z přirozenosti padá kámen vždycky dolů nebo oheň hoří vždycky nahoru.<sup>115</sup> Tímto pohybem se věci realizují, takto dochází k jejich uskutečňování a nemohou být navyknuty jinak. Člověk se ovšem liší. Člověk může být „navyknut“ i něčemu proti jeho přirozenosti, a to díky své svobodě. Patočkovými slovy: „*člověk je svobodný. Poprvé v dějinách sahá Aristoteles těmito distinkcemi po svobodě člověka.*“<sup>116</sup> Člověk se sám svobodně rozhoduje k jednání, které realizuje. Může jednat i proti své vnitřní přirozenosti, dělat něco, co se mu nelíbí, z čeho není šťastný. Svoboda, tolik opěvovaná, může být prokletím, protože se svobodně můžeme stát nešťastnými.

Jsmo svobodní „od“ přirozenosti, ale i „k“ přirozenosti. Protože naše podstata je v celku světa, naše svobodné jednání tak proniká k rodině, přátelům, společnosti a je jeho odrazem. Proto neustálé nabádání k odpovědnosti.

Aristotelova filosofie je filosofií realizace rozhodnutí.<sup>117</sup> Klade důraz na aktivitu. Svoboda je i v tom rozhodnout se k neuskutečnění, strnulosti, špatnosti. Jednání člověka může vést k něčemu jinému než je jeho cíl, účel. V takovém případě pak může dojít až k nechuti k životu a k sebevraždě.<sup>118</sup>

Úkolem člověka je uskutečnění své vlastní přirozenosti. To můžeme díky rozumu a svobodě, ale v nich se skrývá nebezpečí pro člověka jako člověka a vlastně proto je přirozenost složitostí, kterou je potřeba rozkrývat pořád znova.

---

<sup>115</sup> Aristotelés. Etika Nikomachova. Praha 2013, s. 45.

<sup>116</sup> Patočka, J. Péče o duši II. Praha 1999, s. 330.

<sup>117</sup> Tamtéž., s. 331.

<sup>118</sup> Synek, S. Lidská přirozenost jako úkol člověka. Praha 2011, s. 201.

### 3 Žena

V této části práce se pokusíme rozebrat problém přirozenosti ženy. Než se ponoříme do tématu, je zapotřebí pozastavit se nad samotným fenoménem ženy a filosofie vůbec. Jedna věc je celková osobnost ženy ve filosofii jako té, co se účastní debaty nebo za druhé jako té, o které je debatováno. Tato práce se řadí pod obojí. Za prvé je autorka tohoto textu žena, a za druhé se bavíme o ženě. Naším záměrem není sepsat dějiny filosofie nebo zkoumat feministickou filosofii ze své podstaty. Nám jde předně o filosofování o ženě jako takové, je to debata o ženě v kontextu již známé filosofie.

Přesto, abychom tak skutečně mohli učinit, vrátíme se stručně v následující kapitole k obecnému postavení ženského elementu ve filosofické obci. V další kapitole se pak budeme věnovat samotnému pojmu *žena* jako k předmětu zkoumání.

#### 3.1 Žena a filosofie

Řekli jsme si, že žena může být ta, která se účastní debaty, nebo ta, o které je debatováno. V obou případech se shledáváme na půdě filosofie se značným nedostatkem. Samotné téma „žena“ jako filosofický fenomén si zaslouží tuto diskuzi.

Začali jsme studovat filosofii a jako každý jsme si prošli základním studiem dějin filosofie. Seděli jsme na přednáškách na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy a poslouchali jsme, jak se společnost filosoficky vyvíjela. Mezi posluchači bylo více žen než mužů, přednášející byli občas muži, občas ženy. Mezi filosofy, o kterých jsme se učili, byli zásadně muži.

Filosofie, tak podstatná součást naší kultury, kladoucí si závažné otázky o bytí, poznání a člověku vůbec, jakoby zapomněla. Kde jsou ženy? Jsou učebnice pro střední školy<sup>119</sup>, které neobsahují jediné ženské jméno, jedinou autorku nebo

---

<sup>119</sup> Například: Zubíková, Z. Společenské vědy v kostce. Havlíčkův Brod 2007. Adamová, L. a Dudák, V. Občanský a společenskovědní základ – přehled středoškolského učiva. Brno 2011. Bratovičková, K. Základy společenských věd – základy: filosofie a etiky. Praha 2007.

spoluautorku byt' sebemenší filosofické myšlenky. Ani Malé dějiny filosofie od Hanse Joachima Störiga<sup>120</sup>, mezi vysokoškolskými studenty tak oblíbeného, na tom nejsou o moc lépe. V celé šesti set padesáti tří stránkové publikaci nalezneme ve jmenném rejstříku pouze pět ženských jmen: švédská královna Kristýna, Alžběta Falcká, Hannah Arendtová, Patricia Churchlandová a Karolina Schlegelová. Všechny jsou uvedeny pouze jako manželky, žákyně nebo obdivovatelky mužských filosofů. Jaký z toho můžeme mít mladý, nezkušený student dojem? Opravdu žádné filosofky nebyly a nejsou?

Ženy filosofky pochopitelně existovaly a dnes jejich množství stále přibývá. Uvedme jako příklad některá jména, která uvádí Zdeňka Kalnická ve své publikaci *Filozofky v dějinách evropské filozofie*<sup>121</sup>: Hipparchie z Maronei, Hypatie z Alexandrie, Marie le Jars de Gournay, Anne Conway, Mary Wollstonecraft, Margret Fuller, Herriet Taylor Mill, Simone de Beauvoir a již výše zmíněné Hannah Arendtová nebo Alžběta Falcká. Všechny tyto ženy se zabývaly nejen tématem o ženě, ale i dalšími filosofickými problémy. I když jejich činnost a příspěvky jsou naprosto relevantní, z jakéhosi důvodu se do českých učebnic filosofie nedostaly. Snad se nám podaří částečně tento důvod ve zbytku práce osvětlit. Genderová nevyváženost v oboru filosofie je zárodkem dalších problémů ve filosofii obecně. Kalnická k tomu říká: „*To, co se studující učí v rámci filosofie, má být modelem filosofování, tj. tím nejlepším z nejlepšího, co bylo v průběhu dějin ve filosofii vytvořeno.*“<sup>122</sup> To, co je nám předkládáno, vytváří rámec našeho vzdělání, utváří naše myšlenky a názory, ty jsou však předneseny pouze jednou polovinou lidstva. Kalnická pak pokládá provokativní otázku: „*Jaká jsou kritéria kvality filozofických koncepcí a hlavně: Kdo je určil?*“<sup>123</sup>

Filosof vždy filosofuje z nějakého svého rozvrhu světa, je těžké sám na sebe nahlížet objektivně, celé práce tak stojí na určité žité zkušenosti toho konkrétního člověka. Když tedy známe mužské filosofy a jejich koncepce světa, jsou tyto koncepce formulované na základě mužské zkušenosti se světem. Pokud mluví o bytí, poznání, o člověku, není to bytí, poznání z pohledu muže? Pak nastává pro mě

---

<sup>120</sup> Störig, H. J. Malé dějiny filosofie. Kostelní Vydří 2007.

<sup>121</sup> Kalnická, Z. Filozofky v dějinách evropské filozofie. Ostrava 2007.

<sup>122</sup> Tamtéž, s. 8.

<sup>123</sup> Tamtéž, s. 8.

jako pro ženu otázka: Je vůbec filosofie tak, jak je přednášena pro mě jako pro ženu, relevantní? Je přeci obecně známo, že ženy a muži se liší, například pohlavím a jejich životními zkušenostmi, které jsou odlišné. Pokud se filosofické otázky, např. o bytí, prezentují jako univerzální odpovědi pro lidstvo, jsou tedy muž a žena ve své podstatě stejní? A jak stejní? Žena by tedy měla tyto otázky promýšlet stejně jako muž, odpovědi by se měli porovnat a pak by se zjistilo, zda jsme na tom stejně nebo jinak.

Pokud se pak mluví ve filosofii o člověku, mělo by se mluvit o ženě a muži. Ne myslet člověka jako muže, a pak zkoumat dodatečně element ženy. A je toto dnes ve filosofii vůbec možné?

Filosofie je dnes příznivě otevřená ženám i mužům, tedy hlavně její studium, filosofování samo o sobě je přístupné vždy všem. Pokud předtím filosofovali jen muži, jsme v zajetí určitého pohledu na svět a ani nevíme, jestli je nám vlastní nebo ne. Filosofie sama a její myšlenky stojí před novou výzvou. Obstojí ve světě, kde filosofují ženy i muži dohromady?

*„Upevnění a přísné oddělení již z antiky známého dualismu prostoru veřejného - mužského (polis) a privátního – ženského (oikos). Tato sociální konstrukce prostorů a vlastností byla spojena se symbolickou konstrukcí „ženské přirozenosti“, který daleko explicitněji a přísněji než období předcházející vyloučila ženy z filosofické aktivity.“<sup>124</sup> Tím předcházejícím obdobím se myslí období od osvícenství po devatenácté století, ve kterém byly filosofky postupně vytlačovány z obecného povědomí. Ženy filosofky byly, nebylo jich sice tolik vzhledem k možnostem, které měly ženy obecně ve společnosti, ale rozhodně byly ženy, které se účastnily na filosofické debatě.<sup>125</sup> Problém byl však takový, že se musely zodpovídat mužem nastavenými pravidly této diskuze. Vytlačování těchto žen je důsledkem utváření buržoazní společnosti, jejíž vliv postupem rostl. „K upevnění a prosazení představy o maskulinním charakteru filosofie tak přispěli samotní filosofové, a to svým spojením filosofie s rozumem a rozum s mužskostí, často skrytou pod univerzální filosofickou kategorií člověka.“<sup>126</sup>*

---

<sup>124</sup> Kalnická, Z. Filosofie a feminismus. Ostrava 2010, s. 84-85.

<sup>125</sup> Tamtéž, s. 82-83.

<sup>126</sup> Tamtéž, s. 85.

S problémem maskulinního přístupu se vyrovnává nejen filosofie, ale i obory jako historie, sociologie, antropologie a další. Například v historii se postupem času ukázalo, že zkoumání dějin čistě z ženského nebo z čistě mužského hlediska je značně omezující a zavádějící. Na základě tohoto poznatku vznikl obor gender studies, tedy hledání odpovědí studiemi obou pohlaví. Došlo nám, že obecná reflexe ženské otázky v celku lidské společnosti<sup>127</sup> se ukazuje jako jediným schůdným způsobem, jak se dostat k základní rovině problematiky pohlaví a to ne z hlediska „objektivit“, ale z hlediska privace.<sup>128</sup> To samé platí pro všechny ostatní obory, včetně filosofie.

V posledních sto letech prošla západní civilizace obrovskou proměnou, ale je nutné konstatovat, že naše hodnoty stále leží na stejných tisíce let starých tradicích. Otázka po ženské podstatě, o tom, co rozvrhuje její svět, je otázkou i po rozvrhu celého světa.

Je otázka, zda to, čemu se učíme, je vůbec nějakým způsobem relevantní. Například otázky po bytí, po podstatě člověka ve chvíli, když jsou prezentovány jen z jedné strany světa. Víme, že to, co je dlouze a systematicky učeno, žák přijme za své. Možná jsme tedy přijali za své něco, co s námi, s žitým světem, nemá nic společného. Je to jen jedna verze příběhu. Měli bychom přepsat učebnice dějin filosofie? Prohlásit vše za neplatné a snažit se o nový pohled na svět?

Ne, není potřeba odnášet knihy rovnou do tříděného odpadu. Je potřeba se z toho poučit. Uvědomit si tuto situaci, „uzávorkovat“ svět, ve kterém jsme filosoficky vyrostli, a promýšlet tyto otázky znova od začátku.

---

<sup>127</sup> Pešek, J. a kol., Žena v dějinách Prahy. Praha 1996, s. 10.

<sup>128</sup> Pešková, J. Role vědomí v dějinách. Praha 1997, s. 117.



### 3.2 Pojem žena

Je možné definovat ženu? Jak se vysvětluje pojem *žena*? Je možné jednoduše vysvětlit, popsat tak komplexní pojem? Kdyby to šlo, jistě bychom takovou definici již měli. Rozhodně se o to mnoho lidí pokoušelo, včetně filosofů samotných. Filosofové se spíše vyjadřovali k všeobecnému postavení ženy ve společnosti nebo ji srovnávali s mužem. Například Hegel se domníval, že: „*Muž je nositelem zákona lidského, který je zákonem obce a také zákonem světa, vědomí, života a žena zákona božského, který Hegel spojuje s rodinou a charakterizuje je j temnotou, nevědomím a smrtí.*“<sup>129</sup> Aristoteles chápe ženu jako pasivní hmotu, která poskytuje mužskému aktivnímu prvku materiál.<sup>130</sup> Platón zase tvrdí, že muž je prostě přednější než žena.<sup>131</sup> Imanuel Kant například píše, že žena, která má plnou hlavu Řeků nebo se účastní debat o mechanice, by klidně mohla mít vousy.<sup>132</sup>

Tyto krátké výstřelky do prázdna rozhodně zatím nic podstatného neříkají. Pokusme se tedy vyložit pojem *žena* vlastními slovy. Inspirací nám jsou práce Zdeňky Kalnické, která ve svých pracích vždy začíná výkladem o ženě od bohyně a mýtů. Má to svou logiku nejen v rámci filosofie, kde se také začíná dobou mýtickou, ale má to hlavně logiku významovou.

„*Ve starých mýtech, hlavně před-řeckých, hrají hlavní úlohu bohyně, respektive představa Velké Matky, která reprezentuje neoddělitelnost života, smrti a znovuzrození jako analogii kosmického cyklu přírody a životního cyklu člověka.*“<sup>133</sup> Žena byla vždy vnímána jako ta, která je schopna dát nový život. Mateřství je ekvivalentem ženství a matka sama byla důležitou, střeženou součástí života. Z filosofického hlediska je mateřství fenoménem plným podstatných pojmů a rozměrů, které je nutné interpretovat.

Indoevropské jazyky mají většinou odlišné termíny pro výraz „žena“, ovšem pro matku mají všechny jazyky společné označení *mama, mum, mamma, máma atd.* Dokonce i finština, která pro mámu používá výraz *äiti* a pro babičku *isoäiti*,

---

<sup>129</sup> Kalnická, Z. *Filosofky v dějinách evropské filozofie*. Ostrava 2007, s. 10.

<sup>130</sup> Tamtéž, s. 9.

<sup>131</sup> Platón. *Timaios; Kritias*. Praha 1996, s. 36.

<sup>132</sup> Kalnická, Z. *Filosofie a feminismus*. Ostrava 2010, s. 85.

<sup>133</sup> Kalnická, Z. *Úvod do gender studies*. Opava 2009, s. 9.

v hovorové finštině babičku označují *mummu*. Je zajímavé, že pro označení země jako „rodné hroudy“, státu, ale i Země jako planety, užívá finština výraz *maa*.

I když se žena ještě nestala matkou, obsahuje v sobě tuto možnost a tato možnost je předem obsažená v rozvrhu jejího světa, je to její podstata, něco, co spoluutváří její svět. A tak je v každé ženě přerozvrženo mateřství. Mateřství samo je počátkem, růstem v temnotě, teplem, je to cítění růstu, ale nemožnost tento růst vidět, snad jen na venek je rostoucí břicho znamením, že se něco děje, ale celý zázrak nového života je spojen instinktem s vědomím, který nemá co dělat s viděním, hmatem, sluchem nebo čichem našich vnějších smyslů, které jsou jaksi na povrchu těla. Je to něco vnitřního, intuitivního, skrytého, co je ale na druhou stranu samozřejmé a jasné. Žena ví, o co jde, naprosto přesně. To, co je pro okolní svět v temnotě, skryté, opředeno tajemstvím neznámého a možná i strašidelného, je pro ni součástí světa tak jasně jako slunce na nebi. Je to její „celek světa“, dávající smysl sám o sobě, je to absolutní souvislost.

Právě tento rozměr ženství se podařil našim předkům personifikovat v jejich božstvu. Proto nikdy nebude stačit čistě biologické vysvětlení pohlaví. Je to jen vnější popis situace, povrchní konstatování bez hloubky, kterou člověk prožívá. Biologicky je žena samička druhu *homo sapiens*. Má samičí primární a sekundární pohlavní znaky. Po spáření se samečkem přivádí na svět potomky, o které se společně starají až do jejich dospělosti, kdy potomstvo opouští rodiče, aby založilo vlastní rodinu. V biologickém pohledu na věc jde možná shrnout celý lidský život v kostce, ale nikdy nepojme celý rozměr lidského bytí.

Nagl-Docekal mluví v souvislosti s takto jasně biologicky definovaným pojmem jako o tom, co je chápáno jako „přírodou dané“, a který podle ní vede k biologickému determinismu, tedy biologismu. *„Každý jednotlivý člověk je tak pojímán jako funkční neměnná jednotka zapadající do jasně dané struktury systému lidského společenství.“*<sup>134</sup> Může se zdát, že biologické vysvětlení je vhodné, neboť popisuje přírodu, tedy to, odkud přirozenost vychází.

Biologie je přísně kritická věda, ovšem přísně kriticky popisuje pouze jednu část, dílčí proces toho, čemu říkáme lidská bytost. Stejně tak se chovají i další vědy

---

<sup>134</sup> Nagl-Docekal, H. Feministická filozofie. Praha 2007, s. 34-35.

jako například psychologie, sociologie, antropologie a další. Výsledky jejich bádání jsou zajisté podstatné pro rozšíření povědomí o tom, kdo je to žena. Musíme ale myslet hlouběji, pokud se chceme dostat k podstatě lidství.

Je nemožné, abychom aplikovali jasně vymezenou teorii ve snaze definovat fenomén ženy. Ta „*neodpovídá každodenním prožitkům těchto lidí*.“<sup>135</sup>. Výše zmíněná neměnnost je základním kamenem úrazu při jakékoliv snaze o hlubší filosofické myšlení. Lidský život je všechno, jen ne neměnný. Život spočívá v neustálé proměně, může se opakovat.

Uvedení pojmu z etymologického slovníku je spíš pro zajímavost. „*Žena: Všeslov. ide. základ \*g^uen-§ 3, § 11 souvisí s řec. gyné (srov. gynekolog), dále s got. ginō t. § 4 (srov. angl. queen královna)*“<sup>136</sup>.

„*Nicméně tělesná přirozenost, třebaže člověka ovlivňuje či formuje, nevypovídá příliš o tom, co je pro člověka jako takového bytostné – co ho činí člověkem*.“<sup>137</sup> Zúžit smysl bytí ženy jen na její schopnost rodit potomky je stejně úzkoprsé jako tvrdit, že základní přirozenost muže je poskytovat kvalitní sperma. Takové tvrzení je naprostou degradací lidství. Činní z člověka jen odosobněné schránky bez hloubky prožitku, bez života. Činí z člověka objekty bez naplnění. V takovém případě už nemá žádnou cenu se po původu, existenci či přirozenosti vůbec ptát. Když se staneme objektem, usilování končí, je jen přežívání. Právě proto, že nejsme kamenem a že nám pouhé konstatování o tom, že máme rozmnožovací orgány, které můžeme používat, nestačí, je důkazem, že otázky po smyslu života, bytí, nebo přirozenosti mají smysl. Jinak také řečeno: „*Žena je prý od přírody určena být matkou, tak zní heslo mnohoženství a mnohomužství; to není pravda, není to víc pravda, nežli že muž od přírody má být otcem. Jméno matka není o nic světlejší než jméno otce, oba mají úkol bdít nad dušemi svých dětí*.“<sup>138</sup>

Možnost porodit zdravé dítě, které jednou přivede na svět další zdravé dítě, je zázrakem a darem. Je to něco, co je bytostně spjaté s *fysis*. Zároveň je to pro nás jediná hmatatelná možnost, jak být svědky tohoto tajemství celku. Je to hmatatelný,

---

<sup>135</sup> Nagl-Dočekal, H. Feministická filozofie. Praha 2007, s. 35.

<sup>136</sup> Holub, J. Stručný etymologický slovník jazyka českého, Praha 1992, s. 480.

<sup>137</sup> Chvátal, L. a kol. „Přirozenost“ ve filosofii minulosti a současnosti. Brno 2008, s. 38.

<sup>138</sup> Masaryk, T. G. Moderní názor na ženu: otisk přednášky z roku 1904. Brno 1930.

jevový úkaz bytí. Je to pro nás taková samozřejmost, že je jaksí šokující, když zjistíme, že žena může být i někým jiným, že děti mít nemůže nebo když tento „dar“ sama odmítne. Tím se zpochybňují veškeré představy, definice, konstrukce o tom, kdo je to žena. Bourá se silně zakořeněná představa o něčem tak bytostně blízkém. Zbývá jen prázdnota, kterou je složité něčím zaplnit. Mizí tím fenomén mateřství úplně? Přesto všechno mateřství zůstává stále jako jedna z možností, která je v člověku předem ustavena.

Od Indie přes Čínu, dálný východ, Egypt a Řecko až po slovanské kmeny uctívali lidé ženská božstva s takovou samozřejmostí, jako dnes obdivujeme krásné herečky a zpěvačky, jen význam byl o něco jiný a možná i dopad na každodenní život. Staré bohyně jsou uctívány jako strážkyně mnoha oblastí. Existují bohyně plodnosti, moudrosti i války, krásy i lovu, chudoby a další, ty nejvýznamnější jsou ale vždy spojeny s koloběhem života. S cyklem zrození, životem a smrtí. Jak uvádí například Zdeňka Kalnická ve svých pracích.<sup>139</sup>

Ze staré Indie tak například známe bohyni, Kálí: „*ztělesnění děsivé stránky Šivovi božské energie, působící krveprolití, hrůzu, mor a smrt. Symbolizuje přirozený proces zániku v čase, a proto její ničivá moc zároveň vytváří předpoklady pro vznik nového života. Na mystické rovině vystupuje jako nejvyšší vyjádření pravdy, stav čistého bytí stojící nad veškerými materiálními projevy.*“<sup>140</sup> Kálí je tedy nejen bohyní zániku, ale i počátku života. Symbolizuje tak nekonečný cyklus neustálé obnovy. Tento proces je údělem, jelikož z něj nelze vystoupit, je to rození a smrt, které jsou absolutní podmínkou života a toto je poutem, které drží v sobě, uvnitř a nelze jej překročit. Představa toho, že jsme drženi, je spojena s nehybností, pasivitou.

O ženě se mnohokrát mluví jako o pasivní a v této práci to také ještě uslyšíme. Je to popisováno v protikladu aktivity. Zdá se, že je to něco špatného, jako černá a bílá, zlo a dobro, že jsou to protiklady. Jenže tato statická pasivita, kdy nemůžeme nic dělat, kdy jsme svědky rození a smrti a pouze přihlížíme z temnoty, je tím, co umožňuje pohyb.

---

<sup>139</sup> Kalnická, Z. Úvod do gender studies, Opava 2009, s. 9 – 12. a Kalnická, Z. Filosofie a feminismus. Ostrava 2010, s. 10 – 16.

<sup>140</sup> Filipický, J. Encyklopedie indické mytologie. Praha 2007, s. 80.

Podobný význam má i řecká bohyně Gaia. Je symbolem zrození z chaosu, z temnoty, z té také sama pochází. Dává život, ale zároveň ho bere.

Ze starého Egypta známe bohyni Ísis, neboli Eset. „*Byl ztělesněním věrné manželky a milující matky. Jako božská vládkyně zavedla v Egyptě sňatky a naučila lidi péci chléb, příst, tkát a léčit nemoci. Ustanovila rituál balzamování a milovanému manželovi Usirisovi vrátila věčný život.*“<sup>141</sup> Byla tedy bohyní mateřství, ale i smrti. Stejně tak její matka Nut<sup>142</sup>, byla ochránkyní mrtvých, ale i matkou slunce, které se z ní každé ráno rodilo.

I ze slovanského prostředí máme zprávy o bohyních úrody, jako například Mokoš. „*Patrně představuje zosobnění vlhké a úrodné Matky země.*“<sup>143</sup> A o ženských postavách představujících smrt, například Morana. „*Na jaře je její podoba vynášena jako „smrtka“ a háže se do vody, aby zima uvolnila místo nově přicházejícímu jaru a zajistila se tak obnova ročního vegetačního cyklu.*“<sup>144</sup>

Spojení plození a smrti je typické. Žena jako ta, která plodí, je zároveň symbolem zkázy, zániku a smrti. Úděl je takový, že ona není aktivním strůjcem. Je pasivním dohlížitelem. Při zrození nového života je po dlouhou dobu pouze přihlížitelem, růst se děje v ní, ale bez jejího dalšího přičinění, je pozorovatelem. Zánik je pak pouze dodržením toho daného cyklu. Žena je tak ze své podstaty vázaná k tomuto cyklu mnohem hlouběji než muž. Toto vnitřní ustanovení se projevuje na všech úrovních života a nejvíce v tom, jak se žena jako žena projevuje ve své svobodě.

Žena (a ani muž), pokud mají být lidmi, však nikdy nemůžou být vědeckými pojmy. Kdyby ano, vytratil by se veškerý smysl humanity. Můžeme alespoň říci, že žena je vším, čím se může uskutečnit. A tato možnost jí neomezeně rozvrhuje.

---

<sup>141</sup> Campbell, J. Mýty západu: představy o bozích v dějinách civilizace. Praha 2002, s. 156 – 158.

<sup>142</sup> Tamtéž, s. 52.

<sup>143</sup> Profantová, N. a Profant, M. Encyklopedie slovanských bohů a mýtů. Praha 2004, s. 136.

<sup>144</sup> Tamtéž, s. 137.

### 3.3 Žena podle Platóna

Platón ve svých pracích ženě věnuje, na rozdíl od jiných velkých filosofů, vcelku velký prostor. Ženu zařazuje do svého chápání světa. Jeho příspěvek rozhodně nemůžeme vynechat, proto v následující části rozebereme, jak Platón pojednává o ženě a přirozenosti člověka v Ústavě, ale krátce se zastavíme i u dialogu Timaios.

Při studiu Platónových textů si můžeme všimnout dvojího názoru na ženu. Nejprve v dialogu Timaios Platón říká: „*Při dvojitosti lidské přirozenosti jest přednější ten rod, který se potom bude nazývati muž.*“<sup>145</sup> Hovoří zde o tom, že žena byla stvořena až jako druhá. Nejprve byl jako jediný zástupce lidí stvořený pouze muž. Toho si všímá i Zdeňka Kalnická ve svých pracích, *Feminismus a filozofie* nebo *Úvod do gender studies*. „*Vznik ženy byl tedy podle Platónovy kosmologicko-mytologické koncepce časově druhotný. Byl však druhotný i metafyzicko-ontologicky: žena je spojena se stavem, kdy rozum a vůle není schopna kontrolovat, řídit a ovládat žádostivost.*“<sup>146</sup>

Tato Platónova teorie je ostře v kontrastu s mýtem o Androgynovi, který je popsán v Symposiu. Z pohledu přirozenosti jsou si lidé nezávisle na pohlaví rovni, to cítil i Platón. On sám ale zjevně vycházel z tradice antického světa jako z čistě patriarchálního. Částečně se mu dařilo tento problém překonávat, jak se ukazuje v páté kapitole Ústavy, kde Platón hlouběji rozebírá téma ženy v souvislosti s koncepcí celé společnosti. Zde je vidět určitá návaznost na vznik člověka jako Androgyna. Žena je rovna muži, ale přesto jí Platón vykresluje jako slabší pohlaví. Kalnická tvrdí, že: „*Platón tak rodovou identitu nevyvozoval z biologie, ale z charakteru „duše“ člověka.*“<sup>147</sup> Tím se zjevně značně vymykal době, je ovšem potřeba se na tuto koncepci podívat podrobněji a v kontextu celé Ústavy.

V Ústavě Platón hovoří o přirozeném základu tříd. Dělí obyvatelstvo podle toho, aby každý dělal v obci to, co je pro něj nejlepší, tedy co je mu dáno od přirozenosti. „*...především, že žádný z nás se nenarodí zcela podoben tomu*

---

<sup>145</sup> Platón. Timaios; Kritias. Praha 1996, s. 36.

<sup>146</sup> Kalnická, Z. Úvod do gender studies. Opava 2009, s. 20.

<sup>147</sup> Tamtéž, s. 24.

*druhému...* “<sup>148</sup> Každý se narodí s určitými vlastnostmi, kterým je potřeba podřídít život podle toho, v čem je od přirozenosti nejlepší, tedy podle jeho vrozených vlastností. Stává se, že někdy se „ze zlatého plémě narodí plémě stříbrné“<sup>149</sup>, potom by měl tento potomek být sesazen například mezi řemeslníky a naopak, když se narodí řemeslníkům někdo s předpoklady, tedy od přirozenosti, strážcem, měl by být povýšen na strážce.<sup>150</sup> Tato pravidla se týkají jak mužů, tak i žen. Platón klade důraz na přizpůsobení celého života tomu, v čem jsme od přirozenosti nejlepší a v návaznosti na to bychom měli dostat i odpovídající výchovu.

Je tedy otázka, v čem jsou ženy od přirozenosti nejlepší. Každý člověk má předpoklady k jiným věcem, které nám jsou dány, s kterými jsme se narodili, a které nás bytostně předurčují. O tento základ se musí pečovat a rozvíjet, aby člověk mohl ze své přirozenosti žít, jak nejlépe dokáže.

Základní myšlenkou je, že každý by měl dělat jen jednu věc, ve které je nejlepší. „...*vykoná se všeho více a lépe i snáze, koná-li jeden člověk jednu věc, podle své vrozené schopnosti a v pravý čas, prost starostí o všechno ostatní.*“<sup>151</sup> Není dobré dělat několik věcí najednou, protože potom nebudeme dělat ani jednu věc pořádně, jelikož se nebudeme moct každé věnovat tak, jak by zasluhovala a nedojdeme v té věci k dokonalosti, která vede k dobrému životu, tedy cíli našeho celkového směřování jako jedinců, ale i celé společnosti.

### 3.3.1 Žena a polis

V jeho páté knize Ústavy je rozebrána otázka ženské spoluúčasti na životě v polis. Hned z kraje upozorňuje, že otázka výchovy dětí, plození a způsobu života žen má pro obec důležitý význam. „*O celém tomto svém společenství žen a dětí; myslíme totiž, že to má veliký, ba rozhodující význam pro zřízení obce, koní-li se to správně, nebo nesprávně.*“<sup>152</sup> Platón upozorňuje, že není jedno, jakým způsobem se

---

<sup>148</sup> Platón. Ústava. Praha 2014, s. 94.

<sup>149</sup> Tamtéž, s. 153.

<sup>150</sup> Tamtéž, s. 151.

<sup>151</sup> Tamtéž, s. 94.

<sup>152</sup> Tamtéž, s. 190.

zachází se ženami a dětmi, jelikož to má dopad na celou společnost. Kalnická zaležitost shrnuje takto: „*Hlavním argumentem by měla být užitečnost a prospěšnost pro stát – a podle jeho názoru je prospěšné a užitečné, aby byly využity pro správu obce i schopné ženy.*“<sup>153</sup> Dále Platón v páté knize rozvádí, že ženy jsou schopné se vyrovnat mužům a podílet se na úspěšném růstu celého společenství.

Každý má vykonávat takovou práci, která odpovídá jeho přirozenosti. Podle toho, kdo prokáže zvláštní schopnost k určitému povolání, ho má dostat. „*Pakliže se ta zvláštnost bude jevit jen v tom, že žena rodí a muž plodí, tím ještě není o nic více dokázáno, že se žena od muže liší.*“<sup>154</sup> Platón se zříká myšlenky, že ženy nejsou nějaké práce schopné kvůli své rodové příslušnosti. Je to podobné jako tvrdit, že lidé holohlaví a vlasatí mají každý jinou „předurčenost“ k tomu být dobrým ševcem<sup>155</sup>. Platón jim připisuje stejné pracovní možnosti podle toho, k čemu jsou přirozeně nadané.

„*Padne-li kdo do malé nádrže nebo doprostřed většího jezera, musí stejně plovati.*“<sup>156</sup> S tím souvisí i výchova žen. Mají být vychovávány stejně jako muži. „*Budeme-li tedy užívat žen k týmž úkolům jako mužů, musíme je také témuž učit. ... Oněm pak byla dána mūsika a gymnastika. ... Tedy i ženám jest dáti tato dvě umění i výcvik vojenský a zacházeti týmž způsobem.*“<sup>157</sup>

Platón vynese ženu na stejnou úroveň, jako stojí muž. Žena je svébytná bytost, která uplatňuje svou svobodu a prostřednictvím práce se podílí na společnosti, na polis, a to způsobem svobodného směřování v tom, v čem je nejlepší k dobru. Nebo to alespoň tak vypadá. Žena byla částečně zbavena břemene své pohlavnosti, ale její postavení stále skrývá značné nedostatky.

„*Není tedy, příteli, žádného zaměstnání v obecním životě, které by náleželo ženě, protože jest žena, ani muži, protože jest muž, nýbrž přirozené vlohy jsou podobným způsobem rozděleny v obou pohlavích a všech zaměstnání se může účastniti podle své přirozenosti žena, všech pak i muž, ale ke všem jest žena tvor*

---

<sup>153</sup> Kalnická, Z. Úvod do gender studies. Opava 2009, s. 22-23.

<sup>154</sup> Platón. Ústava. Praha 2014, s. 197.

<sup>155</sup> Tamtéž, s. 196.

<sup>156</sup> Tamtéž, s. 195.

<sup>157</sup> Tamtéž, s. 193.



*slabší než muž.* “<sup>158</sup> Žena není podřazená všem mužům, ale jen některým. Kalnická to vysvětluje takto: „*Podřadnější než muži nejsou všechny ženy, ale uvnitř jednotlivých tříd jsou „její“ ženy podřadnější než „její“ muž.*“<sup>159</sup> Například ženy válečnice jsou nadřazeny mužům řemeslníků, ale podřazeny mužům válečníkům. Jsou považovány stále za „slabší“ a to i přesto, že jejich fyzická, biologická předurčenost by neměla být problémem. Přesto však žena v ideální polis dosahuje určité výsady oproti ostatním ženám.

Nyní se dostáváme k pasáži, kterou je obvykle velmi složité interpretovat. V druhé části páté kapitoly rozebírá Platón výhody společného vlastnictví žen. Jde o to, že všechny ženy a děti jsou všem společné. Prakticky neexistuje manželství, ale ženy a muži jsou vybíráni tak, aby zplodili nejlepší potomky. Výběr partnerů k plození je tajný a muži i ženy si myslí, že volba probíhá losem, díky vůli bohů. To je ovšem pouze zástěrka, nesmí se dozvědět pravdu o striktním výběru svých partnerů. Platón také uvádí, že ženy a muži nemají žádný majetek, žijí odděleně, děti neznají své rodiče a rodiče své děti. „*Platón argumentoval tím, že člověk vždy dává přednost své rodině a příbuzenstvu, a proto pokud má být jejich cílem dobro státu, nesmí mít vládci a vládkyně nejen majetek, ale ani rodinu v klasickém slova smyslu.*“<sup>160</sup>

Platónovi šlo o celek. Podoba ideálního státu je vykreslena tak, aby ukázala, jak jsme všichni spjati s celkem světa. Konání jednotlivce ovlivňuje ostatní. „*Když tedy jeden z občanů zakouší cokoliv buď dobrého, nebo zlého, taková obec nejspíše přijme ten jeho stav za svůj a všechna se bude buď spolu radovati, nebo spolu rmoutiti.*“<sup>161</sup> Z tohoto pohledu se snaží dovést k dokonalosti občany polis. Ženy i muži se podílí na dobru polis stejně ze své podstaty a tak je potřeba mít v polis i ty nejlepší charaktery.

Patočka se touto částí Ústavy také zabývá a vysvětluje ji takto: „*Vznik jedince, který patří do obce, je nesmírně přísně regulován eugenickým výběrem, ... poněvadž hlavní myšlenka je stále jednota, jednota a naprostá neosobnost a přísná povýšenost*

---

<sup>158</sup> Platón. Ústava. Praha 2014, s. 198.

<sup>159</sup> Kalnická, Z. Úvod do gender studies. Opava 2009, s. 23.

<sup>160</sup> Tamtéž, s. 23.

<sup>161</sup> Platón. Ústava. Praha 2014, s. 208.

*nad instinktivní život v obci.* “<sup>162</sup> A dále uvádí: „Žádný jedinec tam skutečně není sám sebou možný, nýbrž každý je možný jenom jako funkce obce, jako něco, co obec vytvořila a co reguluje.“<sup>163</sup>

Svoboda je tak pouze jen abstraktní, jelikož člověk se stává otrokem systému. V tomto smyslu je Platónova Ústava plná protikladů. Na jednu stranu uznává ženinu přirozenost, i když stále ještě v podřadném postavení pod mužem. Přiznává ženě jistou svobodu na sebeuskutečňování se prostřednictvím podílu na světě, v tomto případě polis.

Na druhou stranu člověk je člověkem právě tím, že plodí a je důležité, aby tento pro člověka nesmírně důležitý akt lidství probíhal v naprosté svobodě. Tím, že se určí ženy ke společnému plození, dochází ke stejnému i u mužů. Oběma se tak sebere podstatná část svobodného uskutečňování. Muži i ženy se tak budou spíše rmoutit než radovat a cesta za štěstím bude spíš v nedohlednu.

Tato schizofrenie svobod je ženě důvěrně známá. Žena v polis se střetává se světem, ve kterém je pro ni složité se vyrovnávat s pravidly společnosti, natož aby mohla v klidu zkoumat svoje vlastní nitro. Její vnitřní svoboda je omezena striktními pravidly reprodukce, ze které se prakticky stala technická funkce pro společnost a vytratila se z ní veškerá citovost, která je ženě vlastní. Je velmi těžké si představit, že při takových pravidlech, jaká vymyslel Platón pro ideální polis, bude mít žena dostatek prostoru pro naplnění své podstaty a uskutečnění své skutečné přirozenosti. I když se Platón snaží brát ohled na jednotlivé nadání každého člověka, nehledě na pohlaví, otázka ženské přirozenosti je v tomto směru naprosto nedořešená a to z důvodů, které snad objasníme v následující kapitole.

---

<sup>162</sup> Patočka, J. Platónova péče o duši a spravedlivý stát. Praha 2012, s. 268.

<sup>163</sup> Tamtéž, s. 269.

### 3.4 Žena podle Simone de Beauvoir

Simone de Beauvoir vydala v roce 1949 knihu a názvem *Druhé pohlaví*<sup>164</sup>, kde do hloubky popsala ženu a její situaci ve světě. Podařilo se jí vystihnout nejen problematiku ve vztahu k muži a ke společnosti, ale i vztah sama k sobě. Pohnutky, city, strasti a slasti, které zmítají ženou v její podstatě. Sama autorka na konci říká: „*Abychom vysvětlili meze ženy, musíme přihlížet k její situaci, nikoliv dovolávat se nějaké záhadné podstaty.*“<sup>165</sup> Jinými slovy Beauvoir vystihla podstatu ženy v její situaci, kterou důkladně popsala. Situace, ve které se žena nachází, zásadně ovlivňuje její obývání světa a musí se s ní počítat.

#### 3.4.1 Mužský svět

Situace ženy je taková, že obývá mužský svět. Dějinným vývojem se postupně vytvořil patriarchálně vedený svět a jeho pravidla, tradice, kultura hluboce zakořenily ve společnosti. Beauvoirová vysvětluje, že v takovém světě byla ženě vymezená role té „Druhé“. Jak k tomu došlo, se dozvídáme prostřednictvím dlouhého dějinného výkladu. Pokusíme se tedy ve zkratce nastínit průběh tohoto procesu.

Když ještě člověk žil jako lovec a válečník, byl to muž, který přinášel domů ulovenou zvěř. Tím, že se vydával na nebezpečnou výpravu vstříc smrti, podnikal zároveň cestu přesahující sebe sama. Přesáhl k cílům, které jsou vyšší než život doma. Žena pak byla ta, která doma udržovala oheň a přinášela na svět děti. „*Člověk se nepozdvihuje nad zvíře tím, že dává život, nýbrž tím, že ho dovede dát v sázku.*“<sup>166</sup> A tak se přiznala nadřazenost tomu, kdo zabíjel. Žena ale měla stále možnost se podílet na celku světa společně s mužovými výpravami, oslavovala s ním. Sama se podílela na celku světa tím, že rodila děti, ale prvotní rozštěpení bylo už na světě, jak

---

<sup>164</sup> Beauvoir, S. *Druhé pohlaví*. Praha 1967.

<sup>165</sup> Beauvoir, S. *Druhé pohlaví*. Praha 1967, s. 387.

<sup>166</sup> Tamtéž, s. 28.

říká Beauvoirová.<sup>167</sup> „*Nejhorší prokletí, které leží na ženě, je to, že je vyloučena z válečných výprav.*“<sup>168</sup>

Z podstaty světa je pro rozmnožování zapotřebí obou pohlaví stejně. Není možné prokázat, že jedno je nadřazeno druhému: „*nýbrž na všech stupních je to reprodukce, která užívá obou pohlaví k svému nadřazenému cíli.*“<sup>169</sup> Je vysloveně proti přirozenosti si myslet, že jedno pohlaví je nadřazené druhému, ale právě přesně k tomu došlo. Vznikl tak konflikt, který se od té doby nese dějinami. O přesahu člověka, o tom vyšším, kam člověk směřuje, se budeme podrobněji bavit v další kapitole. Nyní se zaměříme na vznik situace, do které byla žena vržena, a jejím důsledek odsunutí ženy do pozice tzv. druhého pohlaví.

Lidský druh se udržuje tím, že se neustále obnovuje, znovu tvoří, znovu počátkuje sebe sama. Tato udržovací funkce byla vymezena ženě, muž pořádal válečné výpravy, na kterých se žena nemusela nutně podílet.<sup>170</sup> Funkce rodičky byla posvátnou, měla svou důstojnost a přinášela výsady. Stejně jako funkce lovce a válečníka přinášela důstojnost a výsady muži. Zásadní dopad na nastavenou situaci měl přechod z kočovného způsobu života na usedlý zemědělský způsob života. Postupně se člověk více usazoval a objevil vlastnictví a s tím rostla potřeba dědice, který se stal součástí mužova projektu vlastnictví: „*Ale mnozí primitivové nevědí, jak se otec účastní při plození dětí.*“<sup>171</sup> A tak se z nevědomosti žena stala součástí tohoto mužského projektu vlastnění věcí a byla „vmanipulována“ do role druhého pohlaví. Mateřskou poslušnost a role posvátné rodičky nahradila pokrevní příbuznost a muž přičetl potomky výhradně sobě jako ploditeli.<sup>172</sup>

Muž se ujal vlastnictví, nastolil zákony a zavedl patriarchát. „*Uvedl právo v soulad se skutečností.*“<sup>173</sup> Z takto instituciovaných poměrů bylo velmi složité se vymanit. Žena byla lapena do sítě systému, který se daří bourat až v dnešní době. Muž totiž ženu stále potřeboval, chtěl být výsadním vlastníkem, ale nedokázal

---

<sup>167</sup> Beauvoir, S. Druhé pohlaví. Praha 1967, s. 27-28.

<sup>168</sup> Tamtéž, s. 28.

<sup>169</sup> Tamtéž, s. 25.

<sup>170</sup> Tamtéž, s. 28.

<sup>171</sup> Tamtéž, s. 29.

<sup>172</sup> Tamtéž, s. 30-31.

<sup>173</sup> Tamtéž, s. 31.

překonat problematiku reprodukce. Zároveň žena vzbuzovala strach a „z posvátné se stala nečistou“<sup>174</sup>.

Muž se utvrdil ve své subjektivitě a svobodě<sup>175</sup>, na druhou stranu se musel vyrovnat s celým ostatním světem, do kterého vystupuje, který je součástí života a kam se transcenduje. Všechno ostatní se stalo opozitem od mužského „já“ a tím druhým se stala i žena. Nejvíce se tento konflikt v muži projevuje v manželství, tedy v konkrétním vztahu muže a ženy, který byl tak mocně institucionalizovaný, a kde došlo k největší degradaci ženské svobody a důstojnosti. Namísto oslavy vztahu muže a ženy se stalo manželství jeho hrobem. „*Ve dvojici má sice nadvládu muž, ale spojení mužského a ženského principu je přitom pro mechanismus plodnosti, pro život a společenský řád nezbytné.*“<sup>176</sup>

Můžeme si všimnout, že ženatý muž tak stále zůstal vnitřně svobodným, ponechal si svou subjektivitu, zatímco ženě byla sebrána jak svoboda, tak subjektivita a byla degradována na úroveň věci.

Ženy mimo manželství zůstávaly svobodné. Simone de Beauvoir k tomu uvádí tyto příklady: „*Sparta, kde převažovala vespolečnost, byla jediným státem, kde se s ženou zacházelo skoro stejně jako s mužem.*“<sup>177</sup>, ve středověku vstupovaly ženy do kláštera, který jim poskytoval svobodu, „*má-li v držení léno, vládne jím*“, „*někdy dokonce hraje i vojenskou roli, velí vojenským tlupám, účastní se bojů. Panna Orleánská už není překvapením.*“<sup>178</sup>

Postupně se profiluje obraz ženy, manželky a rodičky, nebo ženy svobodné, ale podle mravů správně vyloučené ze zachovávání lidského rodu. „*Neprovdaná žena nebo vdova mají stejné možnosti jako muž; jakmile se však žena provdá, upadne do poručenství tvrdé ruky manželovi.*“<sup>179</sup> O tomto konfliktu si povíme později.

V manželství i ve svobodě jde stále o majetek, a tak se postupně stane výhodným, když je vdaná žena v podřízené pozici: „*Manželova moc tedy přežije*

---

<sup>174</sup> Beauvoir, S. Druhé pohlaví. Praha 1967, s. 31.

<sup>175</sup> Tamtéž, s. 31.

<sup>176</sup> Tamtéž, s. 32.

<sup>177</sup> Tamtéž, s. 39.

<sup>178</sup> Tamtéž, s. 44.

<sup>179</sup> Tamtéž, s. 45.

*feudální zřízení, ... zůstává poručníkem své manželky, a když se vytváří buržoazie, řídí se týmiž zákony.*<sup>180</sup> Buržoazní společnost převzala principy feudálního manželství. Manželství se uzavřelo do stereotypu, který byl stále výhodný spíše pro muže. Postupně se však ukázalo, že i pro muže je taková podoba svazku v jistém smyslu nevýhodná, jelikož uvrhl ženu do naprosté závislosti na sobě. A to ne pouze hospodářské, ale hlavně závislé svou vnitřní nesvobodou na mužově svobodě k utváření světa v jeho celkovosti. Taková hloubka závislosti pak musí být zničující pro oba.<sup>181</sup>

Nicméně mužský svět je již ustaven. Je vystaven na zákonech, principech, tradicích i předsudcích, které odpovídají mužské logice. Žena je lapena do tohoto systému. Má dvě možnosti: vdát se a akceptovat tento systém, nebo zůstat svobodná, ale vyhoštěná ze společnosti. Tak se stalo, že ženy *„žijí rozptýleny mezi muži, připoutány bydlištěm, prací, hospodářskými zájmy a sociálními poměry k určitým mužům – k otci nebo manželovi – a to vždy těsněji než k jiným ženám.*<sup>182</sup> Žena je tak zvláště připoutaná k mužskému světu. Její žitá zkušenost je jiná než jeho, ale přesto ji musí akceptovat, zatímco muž její zkušenost akceptovat nemusí. Ona si odmítnutí ani dovolit nemůže, jelikož by tak odmítala sebe jako ženu.<sup>183</sup> Žena je součástí celku, je s mužem spoutána ze své podstaty. Beauvoir to vyjadřuje takto: *„ona je tím Druhým v celku, jehož oba díly jsou jeden druhému nezbytné*<sup>184</sup>. Žena byla postupně definována jako ta druhá.

Takto popisuje Simone de Beauvoir svět, ve kterém žije žena, a ten je výhradně mužský. V následující kapitole se podíváme na podstatný problém, který z této situace vyplývá.

---

<sup>180</sup> Beauvoir, S. Druhé pohlaví. Praha 1967, s. 44-45.

<sup>181</sup> Tamtéž, s. 225-318. Vdané ženě věnuje Simone de Beauvoir celou kapitolu, kde se podrobně zabývá úskalími takového manželství.

<sup>182</sup> Tamtéž, s. 13-14.

<sup>183</sup> Tamtéž, s. 334-335.

<sup>184</sup> Tamtéž, s. 14.

### 3.4.2 Imanence a transcendence

Člověk přirozeně směřuje k nějakému cíli. To jsme si ukázali v předchozích kapitolách. Je to nejvyšší dobro, šťastný život vedený rozumem. Všechno má společný přesah k něčemu vyššímu a zároveň společnou touhu po bytí v sobě. Člověk je bytost rozumná, která tím převyšuje rostliny i zvířata. Je bytostí vědomou si sebe sama a na to právě poukazuje Simone de Beauvoir, když vysvětluje situaci ženy. Svoboda člověka je podmíněna jeho životní situací a jak jsme si ukázali, a ženská situace je velmi specifická, která má vliv na celkový rozvrh světa, ve kterém se žena pohybuje.

Podle Beauvoir každý člověk vnímá sám sebe jako transcendenci, naplňuje tak svojí svobodu.<sup>185</sup> Tím, že je žena nucena sama na sebe pohlížet jako na toho druhého, je u ní tato transcendentnost zproblematizována.

Imanence a transcendence jsou protiklady. Původně latinské slovo *imanentní* znamená to, co nepřekračuje určitou pojmovou nebo ontologickou souvislost. Je to držení se vně teorie poznání, kdy nebereme v potaz objekty mimo vědomí. Imanentní je nepřekračující, je to poznání ze sebe sama, jaksi z vnitřku situace.<sup>186</sup> Naproti tomu *transcendentní* znamená přesahující nebo překračující. Je to naopak překračování smyslové zkušenosti, to, co je za horizontem vědomí. Je to přesahování přirozené vědomé zkušenosti.<sup>187</sup>

*„Každý subjekt se konkrétně uplatňuje ve svých rozvahách jako transcendence; naplňuje svou svobodu teprve ustavičným přesahováním a překračováním k dalším svobodám.“*<sup>188</sup> Jedná se o požadavek svobody, který není z podstaty možný odebrat. „Svoboda uskutečňování“ sebe sama je podstatou fysis. Je to to, co činí člověka člověkem, je to jeho úkol. Rozumná bytost je taková právě proto, že má možnost vědomí sebe sama a přesahu tohoto vědomí někam dál za hranice myšleného. To se týká člověka bez ohledu na pohlaví. Mužský svět však a priori tuto možnost svobodného uskutečňování ženě odepřel.

---

<sup>185</sup> Beauvoir, S. Druhé pohlaví. Praha 1967, s. 23.

<sup>186</sup> Bakešová, A. a kol. Filosofický slovník. Praha 2009, s. 156.

<sup>187</sup> Tamtéž, s. 332.

<sup>188</sup> Beauvoir, S. Druhé pohlaví. Praha 1967, s. 23.

Přirozenost je počátkováním v neustálém pohybu. Ten nejde zastavit, protože by to znamenalo zastavení, zmizení vůbec, neexistenci. A to si ani jedno pohlaví vůči druhému nemůže dovolit. Zničilo by tím i sebe. Pohlaví nejde ani přepůlit, znamenalo by to to samé. Jediné východisko je utlumení, udusání takového pohybu v jeho imanenci. Beauvoir k tomu říká: „*Pokaždé, kdy transcendence upadne do imanence, je to znehodnocení existence v jakési „bytí o sobě“, znehodnocení svobody ve faktičnost.*“<sup>189</sup>

Žena byla uvrhnuta do pasivity, do role uchovatelky života bez možnosti jeho přesahu. Jenže člověk v sobě má obě možnosti, pasivitu i aktivitu. Omezením jednoho se ztrácí vyváženost. Svět přepadává na jednu stranu. Jako všechno v přirozenosti i celek světa má svůj „pud sebezáchovy“, nebo také záchranný systém, který se snaží vyrovnat narušení rovnováhy. Přirozenost se nedá obejít žádným způsobem, a tak si „pohyb“ najde jinou cestu. „*Společnost vyrovnává svůj dluh vůči ženě prostřednictvím manžela, jemuž ji odevzdává.*“<sup>190</sup> A tak v podobě manžela, představitele mužského světa, nachází žena způsob jak uskutečnit tuto potlačenou přirozenost. Muž je ten, který se podílí na celku světa, nejen metaforicky, ale přímo prakticky svým dobýváním, válčením, svou prací, ztělesňuje pro ženu transcendenci, vycházení do budoucnosti. Ženě je ponechána přítomnost, kterou musí udržovat a se kterou se musí neustále vyrovnávat, a to je vysilující.<sup>191</sup> Osvobozením ženy dochází také k osvobození muže. To ale přináší nové výzvy do vztahu mezi mužem a ženou. Nerovnováha přináší své útrapy, protože muž si tak vytvořil na sobě závislou osobu, kterou sice vlastní a ovládá, ale ona je člověkem stejně jako on, má stejné metafyzické potřeby. Pokud je nemůže uskutečňovat ve své svobodě mimo něj, jedinou další možností je skrz něj. Je to takový stockholmský syndrom ad absurdum, kterým trpí celá společnost.

Podle slov Beauvoir, žena „*objevuje sama sebe a provádí svou volbu ve světě, v němž ji muži vnucují, aby se považovala za Druhou.*“<sup>192</sup> Jde o to, že společenská situace má metafyzický přesah pro člověka. Je odmítnutím biologické determinace<sup>193</sup>

---

<sup>189</sup> Beauvoir, S. Druhé pohlaví. Praha 1967, s. 23.

<sup>190</sup> Tamtéž, s. 227.

<sup>191</sup> Tamtéž, s. 229-230.

<sup>192</sup> Tamtéž, s. 23.

<sup>193</sup> Kalnická, Z. Filosofie a feminismus. Ostrava 2010, s. 72.



a ukázáním přirozenosti ženy ve společenském kontextu. To je důležitý moment pro přirozenost. Žena není ženou jen tím, že se narodila s určitými pohlavními orgány, ale je ženou tím, jak se uskutečňuje. Narodíme se jen jednou, ale jako lidé se uskutečňujeme, rodíme neustále znova. V tom je rozdíl.

Problém přirozenosti ženy je „*konflikt mezi základním požadavkem každého subjektu, který se vždycky pokládá za podstatný, a požadavky situace, která z ní vytváří bytost nepodstatnou.*“<sup>194</sup> Pro ženu tak svět nevystupuje jako celek, ale ukazuje se jen v části nebo jaksi zprostředkovaně, skrz logiku, kterou žena ze své podstaty nemusí chápat.

Druhý problém vyplývá z prvního a to je věc každodenního vyrovnávání se s uchováváním světa a jeho obnovováním, aktivitou a pasivitou, kontinuitou života a smrti, které v sobě všichni neseme. Žena se s těmito protiklady, které v sobě nese, nemůže dost dobře vyrovnat, když je ona sama považována za nepodstatnou, nebo některé části její osobnosti jsou znevažovány, například vztah k práci nebo vztah k tělesnosti a erotičnu.

Jak také potvrzuje Zdeňka Kalnická, „přirozenost ženy“ podle Simone de Beauvoir tkví v transcendenci, tedy v realizaci vlastních projektů svobody<sup>195</sup>, přičemž biologická podstata ani mužská tradice tuto svobodu neomezují a nemají omezovat. Problém přirozenosti ženy, jak jsme si je výše definovali, vychází z práce Druhé pohlaví, napsané po skončení druhé světové války. Tento fakt nelze v našem případě ignorovat, jelikož to byla doba obrovských společenských změn, které se odrazily i v tom, jak žena vnímá sebe sama a jak ji vnímají všichni ostatní. Změny, které začaly již v předchozím století, nabraly po dvou světových válkách na rychlosti. Nyní se podíváme, jak žena znovu uvedla svoji přirozenost do pohybu tak, jak je opět popsala Simone de Beauvoir.

---

<sup>194</sup> Beauvoir, S. Druhé pohlaví. Praha 1967, s. 23.

<sup>195</sup> Kalnická, Z. Filosofie a feminismus. Ostrava 2010, s. 72.

### 3.4.3 Úkol ženy jako ženy

Práce je hlavním symbolem mužského světa. Muži prací udržují celek světa. Ženy pochopitelně také pracují, ale práce v domácnosti není prací „do světa“. Práce v domácnosti je práce, která ženu pořád staví do pozice vazalky, ale prací ve světě je žena schopná zajistit si svobodu a převzít za ni odpovědnost. Tedy odpovědnost sama za sebe a za celek světa.

Když začala žena pracovat a dobývat stejně jako to mohl dělat muž, nastal opačný problém, rozpor, který jsme popsali i v předchozí kapitole. Svobodná žena, tedy v cestě za cílem, za uskutečnění své přirozenosti, najednou ztrácí možnost být matkou. Například učitelkám za doby Rakouska-Uherska nebylo dovoleno se vdát. Beauvoir vysvětluje tento paradox tak, že muž se může projevovat prací a zároveň svou pohlavností. Pokud se žena chce projevovat prací, je zmrzačena její pohlavnost. Žena je stejně jako muž pohlavní bytostí a pokud se mu chce vyrovnat, musí si svou pohlavnost ponechat. Pohlavnost je součástí subjektivity bytosti a její mrzačení je mrzačením lidství.<sup>196</sup> O co jde? Žena stojí před novým úkolem. Vyrovnání se se svojí podstatou uchovatelky života a s přirozeným pohybem k celku světa, k transcendenci, který donedávna plnil jen muž. Žena byla do této doby z jednoho nebo druhého vyloučena. Neměla možnost se podílet na světě, nebo neměla možnost se podílet na jeho uchování.

Plození je přirozené jak muži, tak ženě, stejně je tomu u válčení. Každý akorát používá jiné techniky. Obě pohlaví jsou k plození válčení z přirozenosti připoutáni, ale každý jinak a v jiné intenzitě.

Plození je uchovávání světa a práce je podílení se na něm v jeho přesahu. Protože práce je to, co nás přesahuje. Uskutečňování sebe sama a zachovávání sebe sama v celku světa jsou jeden pohyb v protichůdnosti. Jako se kola vřetena nutnosti otáčejí proti sobě. A tento pohyb musíme celý život vyladřovat.

Změna vnějších podmínek pro život ženy ve společnosti je nezbytná a za posledních sto let se toho změnilo opravdu mnoho. Je ale potřeba myslet i na změnu

---

<sup>196</sup> Beauvoir, S. Druhé pohlaví. Praha 1967, s. 355.

vnitřní. Na to, jak žena sama nahlíží na svou situaci, jak si rozvrhuje svět. První kroky k „rozhybání“ přirozenosti, s vymaněním se z udusané podstaty, byly učiněny a situace ženy se mění. Na metafyzické úrovni je žena stále poznamenána „ideou ženství“ mužského světa, která ji vrhá do otázek, na které se v rámci tohoto konstruovaného světa složitě odpovídají. A tento svět je pořád svět mužské logiky, o kterém jsme mluvili dříve. *„Idea ženství je stále určena zvyky a módou, vnucuje se každé ženě zvenčí; může se vyvíjet pouze tak, že její předpisy se přiblíží předpisům, které platí pro muže.“*<sup>197</sup> Právě o to jde. Žena je na metafyzické úrovni nucena používat mužský rozum, uplatňovat mužskou svobodu a zdá se, že i jako svobodná žena je nucena kopírovat mužskou cestu k transcendenci.

Uvedení do harmonie plození a válčení pro svět je samo o sobě složité. Žena se však potýká ve své podstatě s dalším elementem, s elementem mužského světa. Avšak muž při osobním konfliktu mezi plozením a válčením může ženský element ignorovat. Pokud je úkolem člověka jako člověka jeho přirozenost, jak tvrdí Stanislav Synek<sup>198</sup>, tak přirozenost jako úkol pro ženu se tím značně komplikuje.

Jak jsme řekli, na vnější společenské úrovni se situace mění, ale na té vnitřní, sebeustavující úrovni, stále vyvstává mnoho nedořešených otázek. Simone de Beauvoir o tom říká toto: *„Je fakt, že muži nové postavení ženy počínají brát na vědomí; a poněvadž se žena už necítí předem odsouzena, počíná si mnohem volněji: dnes už pracující žena nezanedbává tolik své ženství a neztrácí svou sexuální přitažlivost. Tento úspěch – který už znamená krok k rovnováze – je víceméně ještě neúplný; pro ženu je stále ještě mnohem nesnadnější než pro muže vstoupit s jedincem druhého pohlaví v takový vztah, jaký si sama přeje.“*<sup>199</sup> Tato nesnadnost je ještě dnes důsledkem nedořešené přirozenosti. Je nutné znova připomenout, že nový rozvrh světa ženy ovlivňuje i ten mužský, pro kterou je pak možná mnohem složitější se s novou situací vyrovnat, jelikož se tak hroutí jejich vlastní systém. Vztahy se tak stávají mnohem komplikovanějšími než v minulosti, protože jasně daná pravidla se hroutí a nová se zatím utvářejí, a tak je situace pro obě pohlaví nová, neusazená, v nejistotě, neusazená sama v sobě. Taková je i dnešní doba.

---

<sup>197</sup> Beauvoir, S. Druhé pohlaví. Praha 1967, s. 355.

<sup>198</sup> Synek, S. Lidská přirozenost jako úkol člověka. Praha 2011.

<sup>199</sup> Beauvoir, S. Druhé pohlaví. Praha 1967, s. 359.

Máme tedy vystavět od základů nový ženský svět, abychom si jako ženy vyřešily své metafyzické problémy? Úkol ženy jako ženy je přirozenost. V neustálém počátkování směřovat ke šťastnému životu. Nejdříve se ale pro tento nelehký úkol života musí zbavit předsudků sama vůči sobě, které byly dány její situací v minulosti, a které jsou součástí zmatků dnešní doby. „Poznej sám sebe“ je stále platným požadavkem na člověka.

### 3.5 Vědomí komplementarity

Nastolení diktátu „ženského světa“ rozhodně není odpovědí na problematiku ženské přirozenosti. Tím spíše, že situace by se pouze otočila a žena by zkusila nadvládu nad mužem a to není to, kam přirozenost směřuje. Přirozenost již ze své podstaty nemůže být diktátem, nadřazeností nebo otroctvím. Východisko musíme hledat jinde a to v komplementaritě.

Na jednu stranu Simone de Beauvoir zvolává: *„ženami se nerodíme, ženami se stáváme!“*<sup>200</sup> a odmítá tím biologický determinismus. Snad se nám podařilo dostatečně vysvětlit proč. Je to ale právě příroda, kde by se měl člověk inspirovat. Na čistě biologické úrovni dochází mezi ženou a mužem k absolutnímu doplnění, řikejme tomu „pohlavní komplementarita“. Od toho můžeme rekonstruovat veškeré ostatní fenomény. Ovšem i do oblasti plození vstoupila logika mužského světa. Od toho je třeba se odprostit, což je úkol složitý, ale ne nemožný. Pokud necháme vědomí komplementarity prostoupit naše myšlení a jednání, zjistíme, že je možné dekonstruovat mužský svět a konstruovat nový svět na jiných a mnohem pevnějších základech. Na základech vzájemnosti ženského a mužského světa, v intencích porozumění, odpovědnosti a úcty. V takových podmínkách je potom možné, aby se žena mohla skutečně projevit jako žena.

Z toho vyplývá následující. Za prvé, samostatný ženský svět ani samostatný mužský svět nemůže existovat. Jeden vždy obsahuje druhý a to v absolutní míře. A za druhé, není proto možné uvažovat, myslet, jen ženský svět nebo jen mužský svět. Proč tedy takto uvažovat chceme? Asi proto, že dodnes byl svět uvažován pouze jako mužský, a ten zároveň obsahoval svět ženský, bohužel pokřiveně. Jde o to tento svět uzdravit a ne zničit. Pokud je polovina celku v ne-moci, jak může být celek v moci?

Slovy Jaroslavy Peškové je k tomu potřeba privace: *„Privace, či řecky stereze, znamená postup, který rezignací na jednotlivé vlastnosti proniká k základní konstitutivní rovině daného fenoménu. V našem případě je základem*

---

<sup>200</sup> Kalnická, Z. Filozofie a feminizmus. Ostrava 2010, s. 72.

*komplementarita a vědomí.* “<sup>201</sup> Vědomí komplementarity je vědomím, že mužský a ženský svět je jedním světem v celku, který směřuje k dobru. Člověk jako pohlavní, plodící bytost je komplementární a stejně je to mu tak i u jeho směřování k transcendentálnosti, v pohybech jeho životních kruhů.

Řekli jsme si, jak mocně jsme ve spárech systému starého světa, jak moc nás ovlivňují tradice předešlých generací. Jako bytosti rozumné máme v rukou mocnou zbraň, a tou je svobodné jednání. Stejně tak jako stále znova a znova objevujeme sebe sami. Každá generace musí znova objevit sama sebe. Musí objevit celek světa, vědomí komplementarity. A tak máme možnost změny.

Jako lidé svou lidskost pokaždé nově zakoušíme. Role ženy se komplementárně mění ke změnám, které dochází v roli muže a naopak.<sup>202</sup> V kontextu komplementarity se nám ukazuje, jakou výhodu to pro nás nese. Je to zase ta svoboda, která nás zachraňuje. Jsme svobodni k tomu jako lidstvo zachránit svou přirozenost.

Mezi mužem a ženou panuje *rozdílnost*. Tato rozdílnost je nejen biologická, ale zasahuje i do všech dalších oblastí člověka a celého života. Rovnost mezi pohlavími je pouze zprostředkovaná a to, slovy Jaroslavy Peškové, *vědomím komplementarity*.<sup>203</sup> Tato rozdílnost je svobodou uskutečňování sebe sama. Je to svoboda na cestě k cíli, který je ale pro všechny stejný.

Už od počátku světa jsme tady spolu, jinak bychom jako lidé, jako rod, nemohli být. Krásně to vykládá Platón v Symposiu v příběhu o hermafroditech, kteří se rozpadli na muže a ženy, muže a muže nebo ženy a ženy.<sup>204</sup> Naše vědomí vzájemnosti, vědomí jeden druhého, je prvním vykročením směrem k pochopení rovnosti mezi lidmi.

Vědomí schopnosti doplňovat se utváří základní pohyb směrem k druhému. Krok k druhému nelze vysvětlit pouze pudově, pudy mnohokrát selhávají. Za tím druhým, byť: „*nemůžeme poznat toho druhého, jako je tomu u věcí prostoročasového*

---

<sup>201</sup> Pešková, J. Role vědomí v dějinách. Praha 1997, s. 117.

<sup>202</sup> Tamtéž, s. 124.

<sup>203</sup> Tamtéž, s. 116.

<sup>204</sup> Platón. Symposion. Praha 2005, s. 33 – 35.

světa.<sup>205</sup>, nás táhne tato komplementarita a vzájemná odkázanost.<sup>206</sup> Je to požadavek, abychom dosáhli šťastného života společně a ne jeden skrz druhého.

*„Člověk je konstituován ve svém bytostném lidském základu „skrze druhého““.*<sup>207</sup> V tom byla ženina zkáza i záchrana, když uplatňovala svůj nárok na transcendentno prostřednictvím muže. Toto vědomí jeden druhého bylo zároveň důvodem, proč muž nedokázal ženu ze svého světa vykázat úplně. Je to tak prosté. Právě to, co je největším problémem, je zároveň odpovědí na otázku a řešením tohoto problému.

Muž a žena mají stejnou účast na rodině, dětech a životě vůbec.<sup>208</sup> „...*je možno realizovat vlastní reprodukci jen za předpokladu, že všichni účastníci pospolitosti odpovídají nejen za úsek svého vlastního usilování, ale také za druhého jakožto toho, jemuž svou odpovědnou činností umožňují jeho vlastní činnost.*“<sup>209</sup> Rovnost přináší odpovědnost úplně jiného druhu, než má nadřazený k podřazenému nebo naopak. Tato odpovědnost je odpovědnost vůči svobodě druhého a to mnohem je náročnější výzva. K odpovědnosti se ještě vrátíme v poslední části této práce.

Přes zažití stereotypy, tradice, ale i zákony, existuje právě vědomí komplementarity, které svádí obě pohlaví dohromady. Dvojitost pohlaví je zdánlivým problémem, který si lidé vytváří sami, protože stejně tak je dvojitost pohlaví darem. Vcelku nezáleží, zda od bohů nebo od přírody, tyto pojmy nakonec vždy splynou. Dvojitost pohlaví je ustavujícím článkem celého lidství. Tím, že je základem lidství, je počátkem bytností, je přirozeností. Je zvykem, že se ke dvojitosti pohlaví přistupuje jako k problému, pak je tedy skutečným problémem. Přístup k tomuto jako k daru, o který je třeba pečovat, nám otevírá zcela nové možnosti. V přátelství je síla, dvojitá síla, která se dokáže vypořádat s přichozími složitostmi světa.

*„Zdá se, že mezi mužem a ženou jest přirozený přátelský svazek; neboť člověk jest přirozeně určen ještě více pro život manželský než pro život v obci, a to tím více, čím dřívější a nutnější jest rodina než obec, a čím více živým tvorům jest plození*

---

<sup>205</sup> Hogenová, A. K fenoménu sebepoznání. Praha 2010, s. 11.

<sup>206</sup> Pešková, J. Role vědomí v dějinách. Praha 1997, s. 116.

<sup>207</sup> Tamtéž, s. 117.

<sup>208</sup> Masaryk, T. G. Americké přednášky. Praha 1929, s. 110.

<sup>209</sup> Pešková, J. Role vědomí v dějinách. Praha 1997, s. 117.

*společné. Ostatní z nich tedy mají pouze toto společenství, lidé však spolu bydlí nejen pro plození, nýbrž i pro životní potřeby; neboť úkoly jsou předem rozděleny a jiné má muž, jiné žena; tak si navzájem vypomáhají a každý své vlastní síly dává do služby společnému dobru. Proto v tomto přátelství jest i užitek i příjemnost.*“<sup>210</sup>

Soužití muže a ženy je především dobrem, o které je potřeba pečovat společnými silami. Pokud je takový vztah v pořádku, pokud je přátelstvím, je přímou cestou k dobru, které se v nás ukrývá. Je cestou k vlastnímu prameni v sobě sama. Zároveň je tento vztah pramenem sebe sama, jelikož sebe ustavujeme skrze druhého, protože jsme bytosti společenské. Toho druhého ale nevyužíváme.

Čím zdravější tyto vztahy jsou, tím je zdravější duše, a naopak. Tyto vztahy zasahují i mimo rodinný kruh, zasahují do celé společnosti. Proto Masaryk říká, že: *„Nikdy nejde jen o otázku ženskou, protože je-li otázky ženská, je i otázka mužská a dětská. Jde především o otázku lidskou a kulturní.*“<sup>211</sup> Změna jednoho je změnou druhého - *společnost, národ, jsou miliony mužů a žen, miliony individuí vzájemně spjatých v celek a proto musí býti všecha starost muže a ženy, aby tento celek byl organický.*“<sup>212</sup>

Ostatně, pojďme se ještě vrátit k našemu prvnímu československému prezidentovi. Masaryk sám je reprezentantem myšlenek, které odpovídají nové rekonstrukci světa a sám během svého života šel příkladem i se svojí ženou Charlottou Garrigue Masarykovou. Jejich vztah popsal jako: *„spolupráce na základě souběžnosti myšlení a cítění.*“<sup>213</sup> To, že si jeden vzal příjmení druhého, je ovšem strohý fakt, který není potřeba nějak romantizovat.

Podle Masaryka je společnost dynamický útvar tvořený rodovými vztahy, které je potřeba z hierarchické podoby přetvořit na partnerskou. Byl si vědom specifičnosti mužského a ženského světa a apeloval, aby ženy nenapodobovali muže, protože ti nedělají všechno dobře. Za vstupem žen do vnějšího světa, který doposud vedli muži, viděl pokrok tohoto světa a zkvalitnění samotné demokracie. Nezapomínal na to, že po svobodě právní,

---

<sup>210</sup> Aristoteles. Etika Nikomachova. Praha 2013, s. 198.

<sup>211</sup> Masaryk, T. G. Americké přednášky. Praha 1929, s. 109.

<sup>212</sup> Masaryk, T. G. Moderní názor na ženu: otisk přednášky z roku 1904. Brno 1930.

<sup>213</sup> Kalnická, Z. Úvod do gender studies. Opava 2009, s. 86.



je také potřeba dosáhnout svobody reálné.<sup>214</sup> To je svoboda uskutečňování se bez vnuceného ideálu ženy, jak byl stvořen v mužském světě.

Je zbytečné se domnívat, že odstraněním problematiky ze vztahu muže a ženy, tedy klonění se ženy k logice světa, která jí byla vnucena, se vyřeší všechny problémy. Složitosti vlastní existence nám zůstanou pořád, budou ale, zejména pro ženu, mnohem více snesitelné.

---

<sup>214</sup> Kalnická, Z. Úvod do gender studies. Opava 2009, s. 87-88.

### 3.6 Ženský svět

Vysvětlili jsme si složitost ženského úkolu a také ženského světa, který není bez muže. Přesto se musíme zabývat otázkou, jaký vlastně je svět, který je ženě vlastní, kde panují její pravidla a řád? Je možné takový svět vůbec vystavět?

Za prvé jsme si řekli, že takový svět není možné myslet, protože vždy půjde o svět sdílený s muži. Docházíme k podobnému problému, jako když Patočka mluví o problematice světa naivního a světa vědeckého. Jeden není nadřazený druhému. Souvislosti mezi Patočkovým „přirozeným světem“ a „ženským světem“ se budeme ještě věnovat. Patočka píše, že charakteristickým rysem naivního světa je, „*že jest zde právě bez našeho svobodného zásahu*.“<sup>215</sup> Přirozený svět je součástí našeho individuálního usilování o cíl, který je nám všem společný a tím je ono Platónské dobro. Proti tomu stojí objektivní, vědecký svět, který je, jak říká Patočka, „*radikální rekonstrukci*“<sup>216</sup>. Bohužel tato rekonstrukce je pouze částečná. Nezahrnuje kompletní zkušenost obou pohlaví. „*Naivní svět je výsledkem kauzálního spojení mezi určitými ději „fyzickými“ a „psychickými“, je subjektivním fenoménem objektivity*.“<sup>217</sup> Ženská subjektivní zkušenost se světem je diametrálně odlišná od světa mužského, který je řízen jeho logickými souvislostmi, a ty se pak také odráží v jeho „vědeckém“ světě. Pokud Patočka říká, že: „*Náš svět naivní je postižen charakterem nepůvodnosti*.“<sup>218</sup> My můžeme říci, že ženský svět, přirozený i objektivní, je postižen charakterem nepůvodnosti. Na jeho tezi, že: „*Je přímo jedním z rysů našeho moderního života, že k naší životní formě nenáleží žádný určitý názor světa, že naše společnost nemá, tak jako antika a středověk, jednotný a úplný obraz, představu uspořádání skutečnosti*.“<sup>219</sup> Můžeme odpovědět, že nejen, že se ukazuje problematika žitého a vědeckého světa, ale vystupuje zde i další element jeho formování, na který se u obou doposud nebral ohled, a to je „svět ženský“.

Za druhé, zatím jsme tak hluboce spjati s tradicemi mužského světa, že ani nevíme, jak by takový svět mohl vypadat. Je nutné jít za touto vžitou představou.

---

<sup>215</sup> Patočka, J. Přirozený svět jako filosofický problém. Praha 1992, s. 16.

<sup>216</sup> Tamtéž, s. 16.

<sup>217</sup> Tamtéž, s. 17.

<sup>218</sup> Tamtéž, s. 17.

<sup>219</sup> Tamtéž, s. 13.

Když říkáme svět, myslí se tím především základní tradice, kořeny podstaty, na kterých stojí zbytek světa, a které vychází z podstaty samotného člověka. Z toho vyplývá, že ženský svět bude vycházet z podstaty ženství, z toho, jak se žena počítá, k jakému cíli směřuje a nejdůležitější, jak k tomuto cíli směřuje. Toto „jak“ je svoboda uskutečňování, jaká činí člověk rozhodnutí, kým je ve vztahu ke světu a k sobě. Je to každodenní zkušenost, se kterou se žena potýká, a která se několik tisíc let odehrávala v patriarchálním světě. Naštěstí, jak říká Simone, tento svět má své trhliny a co víc, žena o nich ví a může je směle odhalovat.<sup>220</sup>

Simone de Beauvoir vtipně podotýká: „*Sylogismus nepomáhá k tomu, aby se podařila majonéza nebo aby dítě přestalo plakat; mužské uvažování má daleko ke skutečnosti, s níž ona má zkušenost.*“<sup>221</sup> A přeci víme, že muži dnes dokáží utišit dítě nebo udělat majonézu, o tohle nejde. Tak o co?

Ženský svět má jisté souvislosti, které mužský postrádá. „*V myšlení ženy se udržuje myšlení zemědělských národů, které zbožňují magické síly země; žena věří v magii, v kouzla,*“<sup>222</sup> říká Beauvoirová. Respektive muž se domnívá, že žena věří, ona ale ani tak věřit nemusí, protože nejde věřit na něco, co bytostně prožíváte. Ona na magii nevěří, v tom se muži mílí, ona jí totiž přímo žije. „*Je celý světadíl lidské zkušenosti, který se muž rozhodl vědomě neuznávat, protože se mu nedaří jej postihnout myšlenkou; a právě tuto zkušenost žena žije.*“<sup>223</sup> Proto je možné, aby muži věřili na zázraky.

Vysvětleme si to takto: pro muže je novorozeně zázrak, pro ženu je magií. Na příkladu rozdílu zázraku a magie se ukazuje zásadní rozdíl mezi žitým světem ženy a muže. Je to přesně ta trhlina v systému, která prozrazuje existenci ještě jiného dalšího světa.

Zázrak: „*vkládá do souvislosti rozumově uspořádaného světa radikální diskontinuitu událostí bez příčiny, o kterou se rozbíjí každá myšlenka.*“<sup>224</sup> Narození dítěte je pro muže událost jednorázového aktu. I když vidí, jak roste ženě břicho, sám

---

<sup>220</sup> Beauvoir, S. Druhé pohlaví. Praha 1967, s. 334.

<sup>221</sup> Tamtéž, s. 322.

<sup>222</sup> Tamtéž, s. 321.

<sup>223</sup> Tamtéž, s. 334.

<sup>224</sup> Tamtéž, s. 334.

tento růst vnitřně nepocituje. Řečeno velmi explicitně, muž vidí sperma a pak až hotové dítě. Kdežto žena cítí, jak dítě roste v temnotě jejího těla. Je to pro ni „magie“. *„Magické jevy jsou spojeny s tajnými silami, jejichž souvislé, ustavičné působení může příslušně vnímavá mysl postihnout – i když jim nerozumí.“*<sup>225</sup>

Pro ženu je tak uskutečňování vždy vázáno určitými souvislostmi připoutanosti k procesům. Je pro ni složitější se odpoutat od něčeho. Svědek jednorázového aktu může tento akt zapomenout, ale pokud se účastníme nějakého procesu, je složitější se z této zkušenosti vyvázat. *„Zkušenost muže je srozumitelná, má však díry; zkušenost ženy jev daných mezích temná, ale úplná.“*<sup>226</sup> Díky této zkušenosti je žena mnohem více náchylná se do problémů ponořovat a prožívat je svou bytostnou podstatou a hledat souvislosti ve věcech, kde by je muž nehledal. *„Svět není pro ni souhrnem nástrojů a pojmů, ale pramenem pocitů a dojmů.“*<sup>227</sup> Vcíťování se je dáno tím, že procesům života, které ji obklopovaly, nešlo vždy jasně fakticky rozumět, ale šlo je intuitivně vycítit. Takové jednání vyžaduje trpělivost a ne agresivitu, která je tak typická pro mužský svět. Proto byla ženě přidělena úloha pasivní bytosti.

*„Žena požaduje dobro, které by bylo živoucí Harmonií a do jehož středu by se sama postavila už tím, že žije. Pojem harmonie je jedním z klíčů k ženskému světu: předpokládá dokonalost v nehybnosti, bezprostřední ospravedlnění každého prvku vším i jeho pasivní účast na celku. V harmonickém světě žena takto dosahuje toho, co hledá muž v činnosti: zasahuje do světa, svět si ji žádá, spolupracuje na vítězství Dobra.“*<sup>228</sup> Klíčem k ženskému světu je uvědomit si, že svou přirozeností inklinuje k plození a podílení se na celku světa stejně jako muž, ale její kruhy mnohosti a totožnosti se roztácejí z mnohem temnějšího počátku. Toho jsme si mohli všimnout i v mýtech. Žena je ta, která svou daností vychází z hlubších temnot, potřebuje ve svém světě hluboké vyladování protikladů, které si v sobě nese. Tato zdlouhavost magického procesu je například nejlépe vidět na ženské erotičnosti, o které Beauvoir dodává, že: *„její pasivní erotismus jí ukazuje touhu a žádost nikoli v podobě vůle*

---

<sup>225</sup> Beauvoir, S. Druhé pohlaví. Praha 1967, s. 3334-335.

<sup>226</sup> Tamtéž, s. 335.

<sup>227</sup> Tamtéž, s. 377.

<sup>228</sup> Tamtéž, s. 343-344.

*a agrese, nýbrž jako přitažlivou sílu, obdobnou té, jež rozechvívá čarodějovo kyvadélko.*<sup>229</sup> O tom ale snad jindy.

Ženský svět je potřeba ještě zkoumat. Z výše uvedeného však vyplývá, že to, co mužský svět označuje jako abstraktní a zázrakové, nemusí pro ženu nutně znamenat to samé. Žena ve své citovosti může tyto „abstraktnosti“ prožívat mnohem konkrétněji a v mnohem větší kontinuitě a souvislosti. A tak, když muž vytvořil určitá pravidla (například celý svět „magie“), bylo to proto, aby pro svět zachoval kontinuitu tam, kde ji sám nevidí<sup>230</sup>. Vytváří tak rámec světa, který neodpovídá ženské žité zkušenosti. S některými pravidly se možná střelil, s některými ne. Tam, kde on vidí zázrak, ocitá se ona v jasné realitě. Její svobodné uskutečňování sebe sama pak probíhá v tomto rozvrhu, pro ni jasném, ale pokud je chce vysvětlit mužskými pravidly, může se ztratit sama v sobě. Žena z podstaty žije svět určitým způsobem. Je důležité, aby si tuto zkušenost svobodně prožila.

---

<sup>229</sup> Beauvoir, S. Druhé pohlaví. Praha 1967, s. 321.

<sup>230</sup> Například ve starém Řecku za doby Platóna se věřilo, že mužova spermie je zárodek života, který se vloží do ženy, jako formy a tak se zhotoví. Kalnická, Z. Úvod do gender studies. Opava 2009, s. 20.

## 4 Problém přirozenosti v dnešní době

Problémem ženské přirozenosti v dnešní době je to, že stále ještě stojí naše společnost na výhradně mužských principech, jak jsme si je popsali v předchozích kapitolách. Z toho plyne pro ženu zásadní omezení v pravém poznání své podstaty. Přesto však dnešní doba přináší pro ženu nový prostor pro uplatnění své svobody v takové míře, jako doposud v moderních dějinách neměla. Žena je dnes stavěna před výzvy svobody v sebeuskutečňování, se kterými se teprve učíme pracovat.

V následující kapitole se podíváme formou krátkých úvah alespoň na některé aktuální fenomény spojené se svobodným uskutečňováním se.

Jako první se budeme zabývat problémem ženské tělesnosti. Moderní doba sice přinesla jisté společenské uvolnění, paradoxně však vnesla nejistotu do oblasti vlastního vzhledu, jaká zde ještě nebyla. Díky moderní technologii se masovým způsobem stává naprosto běžným svůj vzhled radikálně změnit, abychom se přiblížili vysněnému ideálu krásy. Ve druhé kapitole se zastavíme u odpovědnosti, která je hlavně apelem k odpovědné výchově. Ve třetí kapitole se budeme zabývat kultivací člověka. Člověk je společenská bytost, která vyrůstá v prostředí intenzivní výchovy. Díky ní tak můžeme měnit svět kolem nás pro naše děti tak, aby vyrůstali ve světě pro obě pohlaví stejných možností. Žena si výchovou upevňuje návyky společnosti v takové podobě, jaká je tradice oné společnosti. V poslední, čtvrté kapitole, se obratem vrátíme k fysis. Budeme mluvit o důstojnosti jako momentu, kde se otevírá možnost poznat druhého člověka v jeho hloubce a potřeby odpovídající výchovy k němu.

### 4.1 Ženské tělo

Ženské tělo je zahrnuto zvláštní pozorností. Je svatyní, je darem života, ale zároveň je něčím, co zprostředkovává temnotu, tajemno, je něčím děsivým. Jsou dva způsoby, jakými je vnímáno ženské tělo. Je symbolem krásy a prostředníkem možnosti dát život. Obojí vychází ze společného základu a tím je sexualita. Krása

a těhotenství jsou symboly ženského těla po staletí a není tomu jinak ani dnes. Ženské tělo je vnímáno velmi sexuálně i samotnými ženami a to je něco, co dráždí. Na jednu stranu samy ženy proti tomu bojují, na druhou stranu tomu samy podléhají. Už vůbec to, že jsou tělesná krása a sexualita někdy považovány samotnými ženami jako problém, ukazuje, že současné pojetí tělesnosti je určitým způsobem v protikladu s přirozeností. Pokud je žena v souladu se svou tělesností, tedy krásou a sexualitou, tak by si takovou otázku nikdy nepoložila. Musí tady být něco špatně na způsobu, jakým je obecně vnímána ženská tělesnost, když mnohé ženy se svým tělem nejsou spokojené.

Ideál krásy je velmi tělesný. Tělo je to, podle čeho se soudí druhý člověk. Přitom z vlastní zkušenosti víme, že krása člověka se otevírá až ve chvíli, kdy poznáme nejen jeho tělesné rozměry. Tedy v momentě, když se nám otevře vnitřní rozměr člověka, to, co ho zakládá ve své podstatě. Krása těla, jak je vnímána dnes, je povrchní, protože nevystihuje všechny rozměry tělesnosti. „*Jakoby tělo bylo malým vesmírem, jen velmi těžko obsáhnutelným naším myšlením!*“<sup>231</sup> V těle se děje mnoho složitých procesů zároveň. Je to zvláštní souhra mnohosti v jednoduchém, v jednom jediném přítomném *ted'* se protíná *zázrak života*.<sup>232</sup> Na některé tělesné funkce se můžeme soustředit. Je ale mnohem více těch, které nemůžeme ničím ovlivnit, které nejsou uchopitelné naším myšlením. Skrývají se v tajemství. V tomto tajemství jednoho uceleného *ted'* našeho „vesmírného“ těla se nachází krása. Krása, která je viditelná v pohledu druhého člověka, v jeho důstojnosti.

Jakoby se celý vesmír scvrkl do jednoho jediného bodu, do fyzického vystávání do světa. Jakoby jediné, co určuje ženskou přirozenost, byla její fyzická, tedy jen hmotou tvořená, podstata. Žena, potažmo dospělá žena, je předurčena k nikdy nekončícímu závodu za *dokonalou* fyzickou podobou. Dokonalost je jen jedna, a pokud je jí dosaženo, je potřeba ji udržovat zakonzervovanou v tomto stádiu, to znamená nestárnout. Nestárnout znamená vytrhnout se z životního pohybu. Oddělit se od celku světa, který se neustále proměňuje ve svých kruhových pohybech. Tělo se promění na věc. Je objektem.

---

<sup>231</sup> Hogenová, A. K fenoménu sebepoznání. Praha 2010, s. 160.

<sup>232</sup> Tamtéž, s. 159.

Simone de Beauvoir ukazuje ženskou krásu na příkladu protikladu k mužské kráse. Mužská tělesná krása je příkladem síly, pružnosti a pohybu, je symbolem aktivity. Ženské tělo je naproti tomu příkladem pasivity předmětů a nehybnosti. Zkrášlování, zdobení, úprava obličeje jak dočasná, tak trvalá v podobě plastik, je snahou o strnulost, ukázněnost těla do neměnné podoby. Je to snaha o přeměnu ženy v modlu.<sup>233</sup> „*Zdobení ji tedy má ještě důvěrněji přiblížit k přírodě, ale zároveň ji z ní i vytrhnout, dát překypujícímu životu strnulou nehybnost umělých výtvorů.*“<sup>234</sup>

V první fázi se ženeme za „*dokonalostí erotického objektu*“<sup>235</sup>, ve druhé tuto dokonalost udržujeme. Ztechnizováním přístupu k tělu se ovšem vytratila úcta k němu, uměřenost. Tělo není věc, objekt, tělo je malý kosmos pro sebe sama, který si říká „já“. Je neustále v pohybu, proměňuje se, někdo by řekl, že stárne, jiný že se proměňuje do krásy.

Problém krásy je, že se ji snažíme zakonzervovat, vystoupit z časovosti, která znamená umrtvení. Toto „umrtvení“ můžeme vidět na botoxových tvářích. Zapomíná se na pohyb, na proměnu, která doprovází život. Každý den se probudíme a znova vítáme den, znova nově, stejně, ale přesto jinak. Tělo není vosková figura, tělo je vesmír sám pro sebe, kde se děje mnoho zázraků a proto je potřeba k vlastnímu tělu přistupovat s úctou a uměřeností. To je to, co chybí ideálu krásy jako strnulé erotické modle. Simone de Beauvoir píše, že „*tato modla byla vytvořená muži a ženy jako utlačované pohlaví se samy začaly takto vnímat.*“<sup>236</sup> Tento mužský ideál požaduje přiblížení se co nejvíce tomu, co je v ženě přirozené, a pak tuto přirozenost zastaví. Proto jsou stále populárnější plastické operace nosu, očních víček, umělé přičesky, nehty, řasy, botox, výplně pozadí nebo plastika prsou. Je to právě strnulost tohoto ideálu, která budí dojem umělého, mrtvého a dává pocit něčeho nepřirozeného, něčeho, co je proti fysis.

Kde je hranice mezi umělým a přírodním? Kde je ta hranice mezi živým a mrtvým? Umělé, a tzv. čistě přírodní, má velmi tenkou hranici a do důsledku pro člověka neplatí. „*Myslím, že rozdíl mezi přirozeným a umělým v nějakém ‚metafyzickém‘ slova smyslu nikdy neplatil. Jsou pěstní klín a oheň přirozené, nebo*

---

<sup>233</sup> Beauvoir, S. Druhé pohlaví. Praha 1967, s. 88-89.

<sup>234</sup> Tamtéž, s. 89.

<sup>235</sup> Tamtéž, s. 90.

<sup>236</sup> Tamtéž, s. 68-142.



*umělé součásti lidského světa?* “<sup>237</sup> Není to tedy samotná umělost, která je problémem krásy. Je to požadavek strnulosti, který popírá časovost, které tělo přirozeně podléhá. Pokud do ideálu krásy znovu zahrneme pohyb, čas, proměnu, získáme tím nekonečnou krásu. To je přeci snem každé ženy a muže. Je složité neustále pečovat o něco strnulého, když vše ostatní se hýbe. Je to jako dívat se na sochu v muzeu. Je nádherná, kouzelná, ale po čase omrzí. Musíme odvrátit zrak a vrátit se ke všednosti, která je blíže přirozenému. Stejně je tomu i s krásou vlastního těla. Nemůžeme zamrznout ve strulé poloze jako modelka v kalendáři. Podléháme pohybu života s každým novým teď. Přijmutím vlastní tělesnosti, která je součástí celkovosti světa, který se děje v pohybu a čase, je vykročením do neznáma, které děsí. „*Člověk je ve svém těle předem určen k tomu, aby vycházel ze sebe samého do světa, do okolí, do situací. A toto vycházení není nic jiného než smysl prastarého fysis.*“ <sup>238</sup> Vycházením ze sebe sama je popřením strnulosti, ale je to složité vykročení, protože ve strnulosti je bezpečí. Při neustálé změně nevíme, co nám život nového přinese, ale ve strnulosti víme přesně, co můžeme najít. Je orientačním bodem, který dává jistotu. Ideál krásy ve strulé podobě je jakýmsi přístavem bezpečí a naděje.

Udělat ze sebe takový ideál je ale velmi bolestivé právě proto, že život, tělo a vše s tím spojené, je v pohybu. Tělo je pro duši rovným partnerem. Jako je vztah muže a ženy kompatibilní, vzájemně se doplňující, tak i v člověku samém je vše kompatibilní a vzájemně se doplňující. Ani duše, ani tělo nemá navrch. Staří Řekové tomu říkali *kalokaghatia*. Uvědomění si propojenosti a vzájemnou závislost psychiky a těla, vidět celistvost tohoto malého kosmu zvaného člověk, otevírá dveře k jeho přirozenosti. Tělo není věc, kterou lze jednoduše odtrhnout od všeho, co nás ustavuje člověkem.

Teprve po uvedení v soulad sebe sama člověka jako celistvé bytosti, můžeme hovořit o proměně umělým způsobem. „*Vnější technologický zásah pak může být smysluplný, jestliže mi pomůže vyrovnat se s nějakou objektivně nepřekonatelnou překážkou, která mi evidentně brání v naplňování toho, co jsem v péči o sebe sama rozpoznal jako svou přirozenost, a která je vlastně formou nadvlády; v takovém případě je technologie něčím osvobozujícím. Může mne stejně tak o svobodu*

---

<sup>237</sup> Chvátal, L. a kol. „Přirozenost“ ve filosofii minulosti a současnosti. Brno 2008, s. 217.

<sup>238</sup> Hogenová, A. K fenoménu sebepoznání. Praha 2010, s. 162.

*připravit, jestliže má technologický zásah za mne vyřešit problém, s nímž jsem se ve skutečnosti nedokázal vnitřně vyrovnat a od nějž chci de facto utéct.*“<sup>239</sup> Hranice mezi umělým a původně originálně přírodním dnes prakticky neexistuje a je jen abstraktně vsunuta do našeho myšlení, že něco je ještě „přírodní, přirozené“ a něco jiného už je „umělé“. Operace nosu v důsledku není ničím špatným a není tzv. proti přírodě, měli bychom se však v takovém případě vždy zamyslet nad důvody, které k takovému rozhodnutí vedly, nad způsobem, jakým je o těle rozhodováno.

Umělé je součástí přirozeného světa, který nás obklopuje. I to umělé podléhá časovosti a proměně. To je to, co musíme přijmout. Přijmout proměnu života, jeho pohyb. Pak se uvolní síly světa, o kterých jsme předtím ze strachu neměli ani tušení. Rozpohybováním krásy, vdechnutím života, rozproudění krve v žilách ikon, je připuštěním počátkující proměny. Připuštěním si vlastního pramene v sobě, je pochopením i proměny, která se odehrává v ženě při těhotenství. Je pochopením životního cyklu ve své podstatě.

Každému se líbí něco jiného nebo někdo jiný. Krásu nejde ničím definovat, i když by si to mnozí přáli. Krásno je v rozmanitosti, je nekonečně možností krásna. To je v protikladu k pohledu na tělo jako věc, která má vypadat jedním určitým způsobem. Zaškatulkování krásna je jeho smrtí. S ideálem krásy je to těžké právě proto, že je ideálem. Je ve své podstatě velmi omezující a svým způsobem i matoucí.

*„Setká-li se duše s něčím krásným, rozpozná to a uvede se v soulad s tím, co vidí. Při setkání s něčím ošklivým reaguje zcela opačně a odvrací se od toho.*“<sup>240</sup>, říká Plotinos. *„Duše, poněvadž je svou přirozeností taková, jaká je, a vztahuje se k vyššímu druhu jsoucnosti mezi jsoucný, uvidí-li něco sourodého anebo jeho stopu, raduje se a je vzrušena, obrací se k sobě a rozpomíná se na sebe a na to, co je její.*“<sup>241</sup> A tak krásno se nakonec vždy řídí jen tou jedinou individuální touhou, kterou řídí naše duše. Proto nakonec nechceme ideál, protože je příliš daleko. Pokud jsme totiž v harmonii se svou přirozeností, jsme u pramene sebe sama, jsme schopni vnímat krásu světa, která nás obklopuje. A to je to hlavní. Jsme tělem stejně tak jako duší

---

<sup>239</sup> Chvátal, L. a kol. „Přirozenost“ ve filosofii minulosti a současnosti. Brno 2008, s. 229.

<sup>240</sup> Plótinos. Dvě pojednání o kráse. Praha 1994, s. 23.

<sup>241</sup> Tamtéž, s. 23.

a musíme v tomto vztahu najít uměřenost a důstojnost stejně jako ve vztazích s druhými.

## 4.2 Odpovědnost

*„Člověk a jen člověk jest počátkem svého jednání, totiž počátkem kladu a záporu myšlení a chtění, proto mu patří odpovědnost, vina a zásluha.“<sup>242</sup>*

Jedním z možných způsobů jak pochopit druhou bytost a přiblížit se k tomu, co ji vnitřně rozvrhuje, je výchova. Při výchově dochází k velmi ojedinělému kontaktu vychovávaného se světem i se sebou samým. Správná výchova by měla otevírat cestu k sobě samým. Vychovávající je zodpovědný za vychovávané. Je to poněkud zvláštní odpovědnost. Je to odpovědnost za „*zažehnutí odpovědného vztahu k bytí*“<sup>243</sup>. Je to zodpovědnost nejen za informace, fakta, znalosti a dovednosti, která má předat druhému, ale hlavně je to zodpovědnost za rozvoj bytosti ve svém pohybu životem v souladu se svou přirozeností. „*Naladit Druhého na setkání se sebou samým v důstojnosti sebe sama je pravým úkolem pedagogiky.*“<sup>244</sup>

Zodpovědnost však neleží jen na vybraných jedincích, kteří jsou přímo zodpovědní za výchovu, nebo na rodičích, ale přenáší se na celou společnost, polis. „*... jakým způsobem budou narozené děti vychovávány, i o celém tomto svém společenství žen a dětí; myslíme totiž, že to má velký, ba rozhodující význam pro zřízení obce, koná-li se to správně, nebo nesprávně.*“<sup>245</sup> Důstojnost a zodpovědnost k sobě samým a k druhému se dá vstřípit jen důstojností a zodpovědností vychovatele a celého výchovného a vzdělávacího systému. Odpovědnost k bytí se vždy děje v celkovosti světa, v celkovosti sebe sama.

Pokud chceme vychovávat mladé ženy k tomuto zodpovědnému bytí, ke své přirozenosti, která se odkrývá právě v celkovosti světa, v důstojnosti, musíme je také do toho celku zařadit, tuto důstojnost jim poskytnout a otevřít jim tyto horizonty bytí prostřednictvím správné výchovy. Výchova jako zažehnutí, jako podnět k údivu, ta tu v mnoha podobách byla vždy. Jen formy, jakými ji lidé vnímali, se mění. Pokud

---

<sup>242</sup> Aristotelés. Etika Nikomachova, Praha, 2013, s. 14.

<sup>243</sup> Kratochvíl, Z. Výchova, zřejmost, vědomí. Praha 1995, s. 151.

<sup>244</sup> Hogenová, A. K fenoménu sebepoznání. Praha 2010, s. 10.

<sup>245</sup> Platón. Ústava. Praha 2014, s. 190.

má správná výchova rozpoznat to, k čemu má nadání, co je mu přirozené, je i pro nás důležité zkoumat vliv výchovy na jedince, na ženu. Každá generace si musí prožít vše znova. Počátkování života znovu a znovu, zkoušení svého pramene, setkávání se přirozeností, tvoření života znovu a znovu, to je lidský úděl.

### 4.3 Kultivace

Cesta ke šťastnému životu je pro každého jiná, jelikož každý člověk je jiný, je samostatnou bytostí, která se sice vztahuje k celku, ale je obdařen svobodou rozumné bytosti, která činně uskutečňuje svůj život.<sup>246</sup> Jako svobodným bytostem je nám dána volnost, která se stává zkouškou. Zkouškou, jestli se člověk vrátí sám k sobě. Tento návrat je dobrem a to je dobro pro všechny.

Přirozenost je jedním, je stejností, ale právě Aristoteles je ten, který upozornil na její volnost, pro kterou je pro člověka tak specifická. Nevztahuje se do oblasti zákonů a ani nemůže právě díky této své vlastnosti v podobě volnosti. Je to svoboda ve stejnosti<sup>247</sup>, která je problémem pro přirozenost. Samotné hledání přirozenosti sebe sama je přirozeností, ale toto „být neustále na cestě“ je zmítáním se v nekonečné nejistotě. A tak naleznutí jistoty v nejistotě je snad jediná možnost, jak se vyrovnat se sebou samým. Každý je individualitou a jeho přirozenost je ojedinělým pohybem, který neopakuje ani sám sebe. A proto: *„Jest tedy třeba přihlížet k chování a jednání lidí v různých životních úkolech, a jaké jsou v něm rozdíly. Nelze také od všech lidí žádat, aby byl každý stejně statečný, velkomyslný atd. Jenom to nutno žádat, aby se každý snažil o nejvyšší míru rozumu, o vzdělání své celé osobnosti, jež připouští jeho přirozené nadání a vnější poměry.“*<sup>248</sup>, říká Antonín Kříž v předmluvě k Etice Nikomachově.

Výchova je pak to, co uvádí lidskou přirozenost na pravou míru.<sup>249</sup> Protože tato pravá míra je pro každého individuální, nelze výchovu, která ji má nalézt, ze své podstaty identifikovat jako zákon, ale i ona je svým způsobem součástí fysis. Proto

---

<sup>246</sup> Aristotelés. Etika Nikomachova. Praha 2013, s. 235.

<sup>247</sup> Nebo taky svoboda ke stejnému.

<sup>248</sup> Aristotelés. Etika Nikomachova. Praha 2013, s. 17.

<sup>249</sup> Tamtéž, s. 17.

má již Platón, a po něm také Aristoteles, požadavek uplatnění správné výchovy již od narození. Výchova pak roste společně s člověkem a může mu jako berlička pomoci při znovunalezení sebe sama.

Pro Aristotela je nejvyšším úkolem zákonodárství, jelikož vytváří v polis takové podmínky, aby každý jedinec mohl dosáhnout eudaimonia a nejvyšší duševní kultury jako smyslu lidského života vůbec. Takže polis, dnes stát, vychází z vnitřní nutnosti lidské přirozenosti.<sup>250</sup> V takovém prostoru pak stejně jako Platón uvažuje o péči o jednotlivce jako o péči o celek a výchova, vzdělání je v takovém případě péčí o tento celek.

Jak má taková výchova k přirozenosti vypadat, je složitá otázka sama o sobě. Proniknout k podstatě každého člověka není pro vychovatele možné a tak se vlastně výchova děje tzv. opečováváním druhého, jak nejlépe umíme.

*„Podle mínění jedněch pak se stáváme dobrými přirozenou vlohou, podle druhých zvykem a podle třetích učením. Přirozená vlohová ovšem není v naší moci, nýbrž z jakéhosi božského původu se jí dostává lidem opravdu šťastným; řeč a poučení však nijak nemá na všechny dostatečného vlivu, nýbrž jako půdu, která má živiti símě, jest potřebí napřed zvykem zpracovat i duši posluchačovu, aby se správně radoval a správně nenáviděl.“*<sup>251</sup>

Stanislav Synek vykládá toto „zvykem zpracovat“ jako upevňování charakteru.<sup>252</sup> Podle Aristotela totiž nemáme ctnosti, aréte, přirozeně, ale máme k nim přirozenou vlohovou, kterou zvykem můžeme zdokonalit.<sup>253</sup> Jsme zrozeni k přirozenosti, ale je potřeba ji ještě dokonat v „trvalý stav (hexis)“<sup>254</sup>. Hexis se dá také tlumočit jako charakter, který v původním řeckém významu znamená rytec, rydlo, značka nebo známka.<sup>255</sup> Návykem si upevníme charakter, tedy něco vyrytého v nás. V tom se vyskytuje další analogie. Rydlem zemědělec ryje do půdy, obdělává ji a kultivuje. Svými charaktery kultivujeme svět kolem nás a kultura je zrcadlem nastaveným všemu, co z nás vychází, z jedinců i z celé společnosti.

---

<sup>250</sup> Aristotelés. Etika Nikomachova. Praha 2013, s. 12-13.

<sup>251</sup> Tamtéž, s. 243-244.

<sup>252</sup> Synek, S. Lidská přirozenost jako úkol člověka. Praha 2011, s. 51-54.

<sup>253</sup> Aristotelés. Etika Nikomachova, Praha 2013, s. 45.

<sup>254</sup> Synek, S. Lidská přirozenost jako úkol člověka. Praha 2011, s. 52.

<sup>255</sup> Tamtéž, s. 53.

*„Skvělosti<sup>256</sup> tak lze nabyt pouze patřičným jednáním, podobně jako lze naučit hrát na hudební nástroj pouze hraním. A jako se špatným hraním staneme špatnými hudebníky, špatným jednáním získáme špatný charakter. Výchova je tedy kultivace a upevňování charakteru. ... Charakter se totiž s přibývajícím časem upevňuje natolik, že se nakonec stane „druhou přirozeností“.“<sup>257</sup>*

Výchova ženy je upevňováním jejího charakteru, jakožto přirozenosti, a ta se poté ukazuje všude kolem nás. Přirozenost ženy se otiskuje do společnosti, do kultury. Přirozenost tedy není jen otázkou individuální, ale celospolečenskou souvislostí. Kultura společnosti má zpětně vliv na ženu jako jednotlivce. Je důležité si uvědomit tuto zásadní souvislost mezi ženou a společností.

#### **4.4 Důstojné – tam, kde se ukazuje *fysis***

Setkat se s člověkem, který s druhými jedná s úctou, skromností a důstojností, je dnes velmi vzácné. Už i do Čech se dostává západní trend tzv. „naučené“ pohostinnosti. Je to jednání s druhými tak, že za svou ochotu očekává jednající protislužbu. Je to naučený způsob milého chování vůči druhým. Nejčastěji se s tím můžeme setkat ve službách a je naprosto zdrcující se s takovým jednáním setkat mezi přáteli nebo v rodině.

Husserl píše o urimpresi, retencích a protencích, které rozvrhují náš svět.<sup>258</sup> „Protence je jakýmsi filtrem, o němž nevíme, ale který s sebou vláčíme a on nám zakládá náš rozvrh světa.“<sup>259</sup> Co se stane, pokud je tento filtr otřesen? Vezměme si příklad špatné výchovy. Takovou zkušenost mají například ti, kteří vyrůstali v rodině s narušenými vztahy. Tam, kde se rodiče neustále hádají, jsou sami frustrovaní ze života, dochází k předání špatného příkladu pro dítě a vytrácí se důstojnost. Možná ho pak nepřiměřeně fyzicky trestají, protože nemají čas se zamýšlet nad výchovou. Dítě je pro ně zátěží, přenáší na něj svou frustraci. Dítě se stane filtrem dospělých problémů. Dítě pro ně není důstojnou bytostí, ale jejich biologickým produktem.

---

<sup>256</sup> Synek překládá aréte jako skvělost a ne jako ctnost.

<sup>257</sup> Synek, S. Lidská přirozenost jako úkol člověka. Praha 2011, s. 53-54.

<sup>258</sup> Podrobněji v: Hogenová, A. K fenoménu sebepoznání. Praha 2010, s. 165-166.

<sup>259</sup> Hogenová, A. K fenoménu sebepoznání. Praha 2010, s. 166.

Výsledkem je, že dítě má strach, bytostný strach ze všeho, z rodičů, ze světa, z přítomnosti, z budoucnosti. Propadá se do nicoty a jediné řešení je nebýt, protože ať udělá cokoliv, je to špatně.

Rozvrh světa, ve kterém se dítě nachází, je rozvrhem strachu, ochromujícího strachu. Jedinou možností, jak se se strachem vypořádat a takzvaně „nedělat nic špatně“, „nezlobit“, je plnit povinnosti, dělat to, co „hodné“ dítě má dělat. Povinnost a strach rozvrhují svět. A je velmi těžké z tohoto světa vystoupit. Protože ať se to líbí nebo ne, tento svět je jedinou jistotou, kterou dítě má. A však i přesto všechno je možné z tohoto světa vystoupit. Chce to ale odvalu! Chce to otřes. Začít se probouzet bez strachu, že budu bit, že jsem provedla něco špatně nebo že jsem se narodila. To je silná změna, a vyvolá to takový otřes, že trvá, než se s tím člověk vypořádá. Okolí s tím nemůže nějak pomoci. Jediný způsob, jak mohou ostatní přistupovat k Otřesenému, je s důstojností. V opravdové důstojnosti k druhému je obrovská síla. Důstojné jednání dává prostor k usebrání se do jednoduché intence k celku světa. Dává sebe-vědomí.

Bez této důstojnosti se výchova stává šikanou, svět se rozpadá na tisíc kousků, které nejde slepit ničím dohromady. Člověk neví, kdo vlastně je. Nemá prostor k tomu se poznat. Nemá *arché*, jen datum na-rození v rodném listě. Chybění vědomí důstojného u rodičů může zapříčinit jeho chybění i u dětí. Ty pak budou vychovávat své potomky stejným způsobem. Aby se to nestalo, je potřeba Otřes. Ten přinese nové horizonty, ale vypořádat se s nimi, pochopit je, je další složitý úkol na cestě životem.

Pokud chybí důstojnost, je jedno kolik práv nebo povinností dítě má a kým se stane, až vyroste. Chovat se k dítěti nebo mladistvému jako k „malému dospělému“ neznámá nárokovat stejné práva a povinnosti jako u dospělého, ale vidět v něm celistvou bytost v její intenci do světa. Když rodič pohlíží na dítě jako na nehotovou bytost (ne-celou), snižuje tím sebe-vědomí té bytosti, vědomí sebe sama. Člověk se pak sám sobě odcizuje, vzdaluje se své přirozenosti. To stejné se děje i ve vztazích mezi dospělými. Dochází k tomu při nastolení hierarchuje, že jedna bytost je lepší než druhá. Například když koluje představa, že muž je důležitější člověk, ten, který byl stvořen dřív. Nebo že žena je důležitější, protože dokáže porodit dítě. Důstojnost je to, co nás odlišuje od strojů. Je to mezera, spára, Die Fuge, které vyplňuje prostor, ale která není uchopitelná.

Člověk je bytostně spojený se světem a druhými lidmi. „*Nemáme vědomí proto, abychom jeho pomocí vnímali okolní svět, ale protože okolní svět patří k našemu tělu, byli jsme opatřeni vědomím, abychom o světě věděli a rozuměli mu.*“<sup>260</sup> Ze stejného důvodu nás Zeus opatřil rozplozovacím ustrojím. Stejně tak je to s fysis. Je to naše ukazování se do světa, protože svět nás takto potřebuje. Možná je celá otázka položená špatně. Je vůbec přirozenost ženy problémem? Ne. Žena je taková, jaké je. Přirozenost ženy je jenom zjevováním se celku světa. Problémem se stane, když je toto zjevování narušeno, když chybí prostor pro zjevování, když chybí důstojnost. Tu je potřeba najít hlavně ve výchově. Proto se může stát, že žena v 19. století, žena bez volebního práva, mohla být více v souladu se svou přirozeností, než dnešní „moderní“ žena. Tam, kde je důstojnost, je přímá cesta k sobě samému. A zároveň tam, kde proběhl otřes k důstojnosti, mohla žena vystoupit a dovolávat se svých práv.

V důstojném jednání s druhými je určitý klid. Jakási zlatá střední cesta. Tento klid pak dovolí tzv. setkat se nad věcí, otevřít diskuzi. Nedůstojnost naopak nutí člověka vystoupit se sekáčkem v ruce ke krvavému boji. To jsme svědkem všude kolem nás. Proti této nedůstojnosti stojí jen blesk z čistého nebe, skok, náhlý vhled otřesem. K tomu je ale potřeba odvaha a následně je potřeba ještě větší odvaha k novým horizontům, které se otevrou. Chce odvahu vychovávat, být s druhým. Ono je totiž jednodušší uhodit, než najít důstojnost bytí ve tváři druhého. Je to něco neuchopitelného. Jen tam zahlédneme člověka u sebe samého, v otřesu k důstojnému. Důstojnost ženy se však nachází v celé její intenci do světa. Člověka musíme vnímat v celé jeho bytosti.

---

<sup>260</sup> Hogenová, A. K fenoménu sebepoznání. Praha 2010, s. 165.



## 5 Závěr

Problém přirozenosti není jen problémem jedince, ale problémem celospolečenským. Ukazuje se, že způsobem, jakým jde uchopit problém ženy, je možné uchopit přirozenost dítěte, muže či starce. Je to tedy problém celku.

Jde o to, že my s jistotou nemůžeme říct, co je ženská přirozenost. Je otázka, jak se žena bude projevovat ve světě, kde bude mít stejné možnosti jako muž. Jaký bude svět, který bude ženským a mužským dohromady, je teprve otázkou pro další generace. Snad již dnes existují domácnosti, kde muž a žena žijí v komplementaritě a jejich soukromý, intimní svět, je obrazem světa mužského a ženského dohromady. Snad se tato změna brzy dostane i k celku.

Žena je ze své podstaty vázaná hlouběji k temnému, nezřetelnému, které pro mužský svět vystupuje jako tajemné. Žena žije více než muž v souvislostech světa, který nelze vidět, ohmatat nebo spočítat do tabulek. Proto je obviňována z nelogičnosti a nesmyslnosti. Ani jeden pohled na věc, jak ženský tak mužský, však není možné zavrhnout, je potřeba jejich spolupráce. Pak je teprve možné určit, kdo kým vlastně je. Problém přirozenosti ženy je v tom, že je pořád ještě zásadním způsobem omezená hluboce zakořeněnými tradicemi v rozvinutí sebe sama. Hovoříme o tradicích patriarchálního světa našich dědů. Změna volebního práva je sice podstatný akt, je to ale stále ještě změna vnější, povrchní. Je stále potřeba pracovat na vnitřní změně, tam, kde se ustavuje naše já, aby tato změna mohla dosáhnout celého rozvrhu světa, ve kterém se pohybujeme.

Aby žena mohla plně projevit svou přirozenost, musí najít pevné místo v celku světa. Takové místo je možné najít pouze v určité harmonii světa a ta je vychýlena na jednu stranu. Jako bytosti pohlavní jsme vázáni k domovu, ale jako bytosti přesahující sami sebe vykračujeme do světa skrz sebeuskutečňování. Tyto dva zdánlivé protiklady se musíme naučit vyvažovat. Ženina situace je o to složitější, jelikož je vržena do světa, který stojí na principech jiné každodennosti, než jakou ona sama prožívá.

Jakým způsobem vnímáme sami sebe a jak zakládáme svět v jeho základních principech, můžeme změnit. Je to svoboda uskutečňování, která nás uvrhla do

takového rozporu a je to i ona, která nás z něj může vyvést. Aktivní účastí, kterou uskutečňujeme život ve svobodě, můžeme vrátit sami sobě důstojnost. Důkazem odpovědnosti k celku je způsob, jakým kultivujeme a vychováváme další generace. Je to vždy naše svobodné rozhodnutí, které určuje směr naše rozvrhu světa a to je apel pro všechny.

Dokud však bude svět nevyvážený, každý bude mít jinou odpovědnost a jiné vnitřní svobody k projevování své podstaty, která vede jako cesta k dobrému a šťastnému životu, bude vždy obtížné tuto pravou podstatu poznat.

Požadavek na odpovídající výchovu, který můžeme sledovat hlavně v poslední části práce, je jedním z klíčů ke změně.

Na závěr tedy můžeme konstatovat, že ženská přirozenost je problémem právě proto, jaké překážky k jejímu poznání vedou. Až bude odstraněn problém nevyváženosti světa jako celku, budeme možná schopni s větší jistotou říct, v jakých intencích se žena sama ustavuje a rozvrhuje do světa.

## 6 Seznam literatury

ADAMOVÁ, Lenka, DUDÁK, Vladislav a VENTURA, Václav. *Základy filosofie, etiky: základy společenských věd: pro střední školy*. Praha: Fortuna, 1996. 149 s. ISBN 80-7168-373-6.

AKVINSKÝ, T. a ŠPRUNK, Karel, ed. *Tomáš Akvinský o zákonech v Teologické sumě*. Praha: Krystal OP, 2003. 143 s. ISBN 80-85929-59-7.

ARISTOTELÉS a KŘÍŽ, Antonín, ed. *Etika Nikomachova*. Praha: Rezek, 2013. 291 s. ISBN 978-80-86207-35-3.

ARISTOTELÉS, KŘÍŽ, Antonín, ed. a REZEK, Petr, ed. *Metafyzika*. V nakl. Petr Rezek 2. Praha: Rezek, 2008. 482 s. ISBN 978-80-86027-27-2.

BABER, Harriet. *A History of Women Philosophers*. Kluwer Academic Publishers. 1991. 302 s. ISBN 0-7923-0930-8.

BABYRÁDOVÁ, Hana, ed. a HAVLÍČEK, Jiří, ed. *Spiritualita: fenomén spirituality z pohledu filozofie, religionistiky, teologie, literatury, teorie a dějin umění, pedagogiky, sociologie, antropologie, psychologie a výtvarných umělců: sborník transdisciplinárních esejů s mezinárodní účastí*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. 542 s. ISBN 80-210-4206-0.

BAKEŠOVÁ, Alena, ed. *Filosofický slovník*. V Praze: Knižní klub, 2009. 358 s. ISBN 978-80-242-2582-1.

BARTONÍČKOVÁ, Klára et al. *Občanský a společenskovědní základ - přehled středoškolského učiva*. Brno: Computer Press, 2009. 272 s. ISBN 978-80-251-2631-8.

BEAUVOIR, Simone de a PATOČKA, Jan, ed. *Druhé pohlaví: Výbor*. 3. vyd. Praha: Orbis, 1967. 410, [2] s. Malá moderní encyklopedie; Sv. 55.

BUZKOVÁ, Pavla. *Krise ženskosti: úvahy*. Praha: Melantrich, 1925. 184 s.

CAMPBELL, Joseph. *Mýty západu: představy o bozích v dějinách civilizace*. Překlad Jana Novotná. Praha: Pragma, 2002. 494 s. ISBN 80-7205-874-6.

FILIPSKÝ, Jan. *Encyklopedie indické mytologie: postavy indických bájí a letopisů*. 2. vyd. Praha: Libri, 2007. 225 s. ISBN 978-80-7277-348-0.

HEIDEGGER, Martin. *Hölderlin's hymn „The Ister“*. Translated by William McNeill and Julia Davis. Indiana University Press, 1996. 185 s. ISBN 0-253-33064-5.

HOGENOVÁ, Anna. *K fenoménu sebepoznání*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2010. 194 s. ISBN 978-80-7290-478-5.

HOLUB, Josef a LYER, Stanislav. *Stručný etymologický slovník jazyka českého se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím*. 4. vyd. Praha: SPN, 1992. 483 s. ISBN 80-04-23715-0.

CHVÁTAL, Ladislav, ed. a HUŠEK, Vít, ed. *"Přirozenost" ve filosofii minulosti a současnosti: sborník z konference Centra pro práci s patristickými, středověkými a renesančními texty*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. 239 s. ISBN 978-80-7325-143-7.

KALNICKÁ, Zdeňka. *Filozofie a feminizmus*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2010. 150 s. ISBN 978-80-7368-856-1.

KALNICKÁ, Zdeňka. *Filozofky v dějinách evropské filozofie*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2007. 324 s. ISBN 978-80-7368-324-5.

KALNICKÁ, Zdeňka. *Třetí oko: filozofie, umění, feminizmus*. V Olomouci: Votobia, 2005. 165 s. ISBN 80-7220-242-1.

KALNICKÁ, Zdeňka. *Úvod do gender studies: otázky rodové identity*. Vyd. 1. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik v Opavě, Ústav pedagogických a psychologických věd, 2009. 119 s. ISBN 978-80-7248-528-4.

KRATOCHVÍL, Zdeněk, HORÁČEK, Ivan a SÁDLO, Jiří. *Filosofie živé přírody*. Praha: Herrmann, 1994. 222 s.

KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Výchova, zřejmost, vědomí*. Praha: Herrmann, 1995. 199 s. ISBN 80-238-0473-1.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Americké přednášky*. Praha: Čin, 1929. 146 s.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Moderní názor na ženu: otisk přednášky z roku 1904*. Brno: Zemská organizace pokrokových žen moravských, 1930.

NAGL-DOCEKAL, Herta. *Feministická filozofie: výsledky, problémy, perspektivy*. Překlad Hana Havelková. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2007. 316 s. ISBN 978-80-86429-68-7.

NEUMANN, Stanislav Kostka. *Dějiny ženy: populárně sociologické, etnologické a kulturně historické kapitoly*. Otakar II. Praha: Otakar II., 1999. 1077 s. ISBN 80-86355-03-9.

ORR, Deborah. *Beliefs, Bodies, and Being: Feminist Reflections on Embodiment*. Rowman & Littlefield Publishers, 2006. 220 s. ISBN-13: 978-0-7425-1414-0.

PATOČKA, Jan, CHVATÍK, Ivan, ed. a KOUBA, Pavel, ed. *Péče o duši: soubor statí a přednášek o postavení člověka ve světě a v dějinách. I, Stati z let 1929-1952.* Praha: OIKOYMENH, 1996. 505 s. ISBN 80-86005-24-0.

PATOČKA, Jan, KOUBA, Pavel, ed. a CHVATÍK, Ivan, ed. *Péče o duši: soubor statí a přednášek o postavení člověka ve světě a v dějinách. II, Stati z let 1970-1977, nevydané texty a přednášky ze sedmdesátých let.* Praha: OIKOYMENH, 1999. 398 s. ISBN 80-86005-91-7.

PATOČKA, Jan a POLÍVKA, Jiří, ed. *Platónova péče o duši a spravedlivý stát.* Praha: OIKOYMENH, 2012. 313 s. ISBN 978-80-7298-476-3.

PATOČKA, Jan, KOUBA, Pavel, ed. a CHVATÍK, Ivan, ed. *Přirozený svět jako filosofický problém.* Praha: Československý spisovatel, 1992. 281 s. ISBN 80-202-0365-6.

PEŠEK, Jiří, ed. a LEDVINKA, Václav, ed. *Žena v dějinách Prahy: sborník příspěvků z konference Archivu hl. m. Prahy a Nadace pro gender studies* Praha: Scriptorium, 1996. 436 s. ISBN 80-902151-1-4.

PEŠKOVÁ, Jaroslava. *Role vědomí v dějinách a jiné eseje.* Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1998, ©1997. 140 s. Knihnice Dějin a současnosti; sv. 5. ISBN 80-7106-217-0.

PLATÓN. *Faidros.* Překlad František Novotný. Praha: OIKOYMENH, 2014. 87 s. ISBN 978-80-7298-510-4.

PLATÓN. *Symposion.* Překlad František Novotný. Praha: OIKOYMENH, 2005. 85 s. ISBN 80-7298-139-0.

PLATÓN. *Timaios; Kritias.* Překlad František Novotný. Praha: OIKOYMENH, 1996. 137 s. ISBN 80-86005-07-0.

PLATÓN. *Ústava.* Překlad František Novotný. Praha: OIKOYMENH, 2014. 427 s. ISBN 978-80-7298-504-3.

PLÓTÍNOS. *Dvě pojednání o kráse.* Překlad Petr Rezek. Praha: Petr Rezek, 1994. 139 s. ISBN 80-901796-2-2.

PROFANTOVÁ, Nad'a a PROFANT, Martin. *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů.* Praha: Libri, 2004. 259 s. ISBN 80-7277-219-8.

ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Emil, čili, O výchování.* Překlad Jaroslav Novák. V Praze: Dědictví Komenského, 1910-1911. 2 sv. Knihovna pedagogických klasiků; sv. 5, 6. Spisů Dědictví Komenského; č. 112, 125.

STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filosofie.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, ©2000. 653 s. ISBN 978-80-7195-206-0.

SYNEK, Stanislav. *Lidská přirozenost jako úkol člověka: filosofická interpretace Etiky Nikomachovy*. Vyd. 1. Praha: Togga ve spolupráci s Fakultou humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, 2011. 256 s. ISBN 978-80-87258-53-8.

ŠEREMETEVA, Galina Borisovna. *Jsem žena*. V Praze: Zvonící cedry, 2007. 175 s. ISBN 978-80-904001-0-8.

ŠEREMETEVA, Galina Borisovna. *Jsem žena, aneb, Krásná a přitažlivá*. Vyd. 1. V Praze: Zvonící cedry, 2008. 136 s. ISBN 978-80-904001-3-9.

ZUBÍKOVÁ, Zdeňka a DRÁBOVÁ, Renáta. *Společenské vědy v kostce: pro střední školy*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Fragment, 2007. 188 s. V kostce. ISBN 978-80-253-0190-6.